

新疆およびフェルガナのマザール文書（影印）

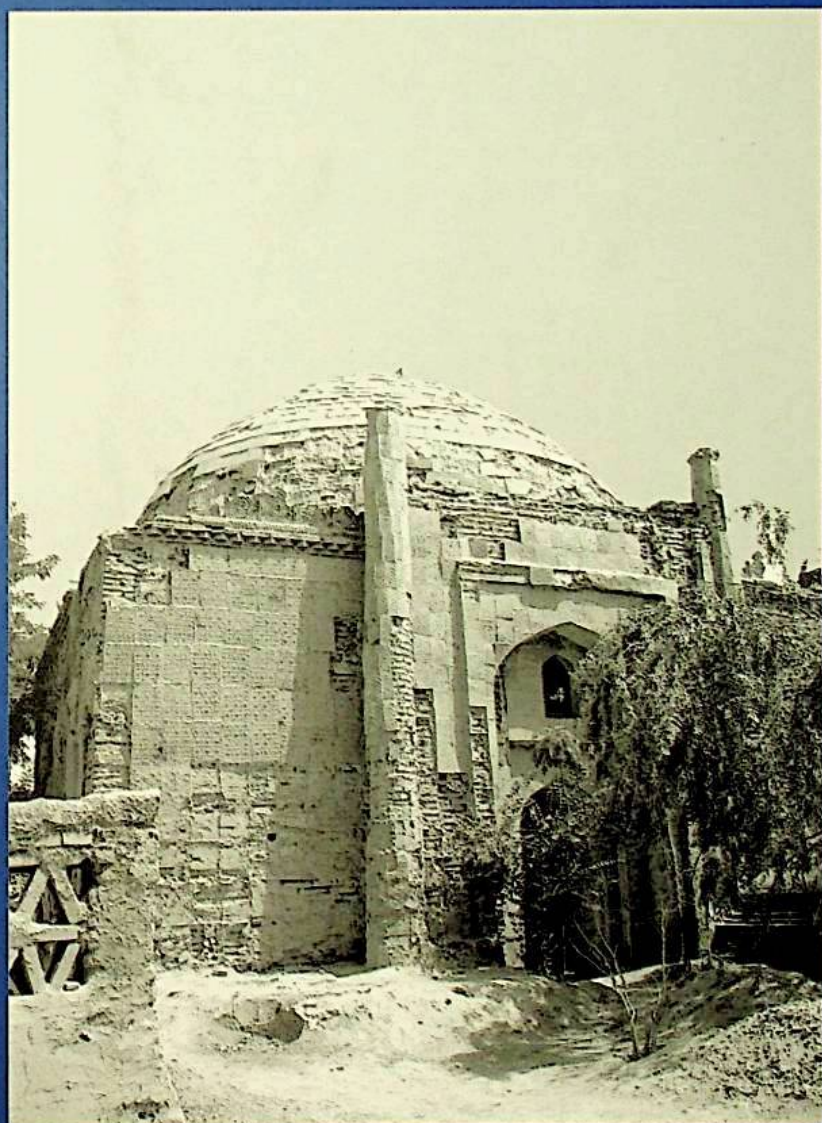
2.

Mazar Documents
from Xinjiang and Ferghana
(F A C S I M I L E)

アブリズ・オルホン
菅原純(編)

Edited by

Abliz ORXUN
SUGAWARA Jun

Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa
Tokyo University of Foreign Studies 2007

新疆およびフェルガナのマザール文書

(影 印)

Mazar Documents from Xinjiang and Ferghana

(Facsimile)

Синьцзян ва Фарғонада топилган мазор хужжатлари

(Факсимиле)

شىنجاڭ ۋە پەرغانىدا تېپىلغان مازار ھۆججەتلىرى

(فاكسىمىل)

- 2 -

アブリズ・オルホン 菅原 純 (編)

Edited by Abliz ORXUN SUGAWARA Jun

Тузувчилар: АБЛИЗ ОРХУН СУГАВАРА Жун

تۈزگۈچىلەر: ئابلىز ئورخۇن سۇگاۋارا جۇن

東京外国語大学 アジア・アフリカ言語文化研究所
Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies
Токио чет тиллари университети, Осиё-Африка тил-маданияти тадқиқот институти
توكيو چەت ئىل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى ئاسىيا-ئافرىقا تىل-مەدەنىيىتى تەتقىقات ئىنستىتۇتى

Cover photo by Kawahara Yayoi
Khwaja Muhammad Sharif Pir Mazar, Yarkand, Xinjiang 2006.

STUDIA CULTURAE ISLAMICAE 87.

Mazar Documents from Xinjiang and Ferghana (Facsimile) 2.

Edited by Abliz ORXUN, SUGAWARA Jun

Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa, Tokyo University of Foreign Studies
December 2007

Ислом маданияти тадқиқот мажмуаси 87.

Синьцзян ва Фарғонада топилган мазор ҳужжатлари (Факсимиле) 2.

Тузувчилар: Аблиз Орхун СУГАВАРА Жун

Токио чет тиллари университети, Осиё-Африка тил-маданияти тадқиқот институти
Декабрь 2007

ئىسلام مەدەنىيىتى تەتقىقات مەجمۇئەسى - 87.

شىنجاڭ ۋە پەرغانىدا تېپىلغان مازار ھۆججەتلىرى (فاكسىمىل) 2

تۈزگۈچىلەر: ئابلىز ئورخۇن سۇگاۋارا جۇن

توكيو چەت ئەل تىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى ئاسىيا-ئافرىقا تىل - مەدەنىيىتى تەتقىقات ئىنستىتۇتى

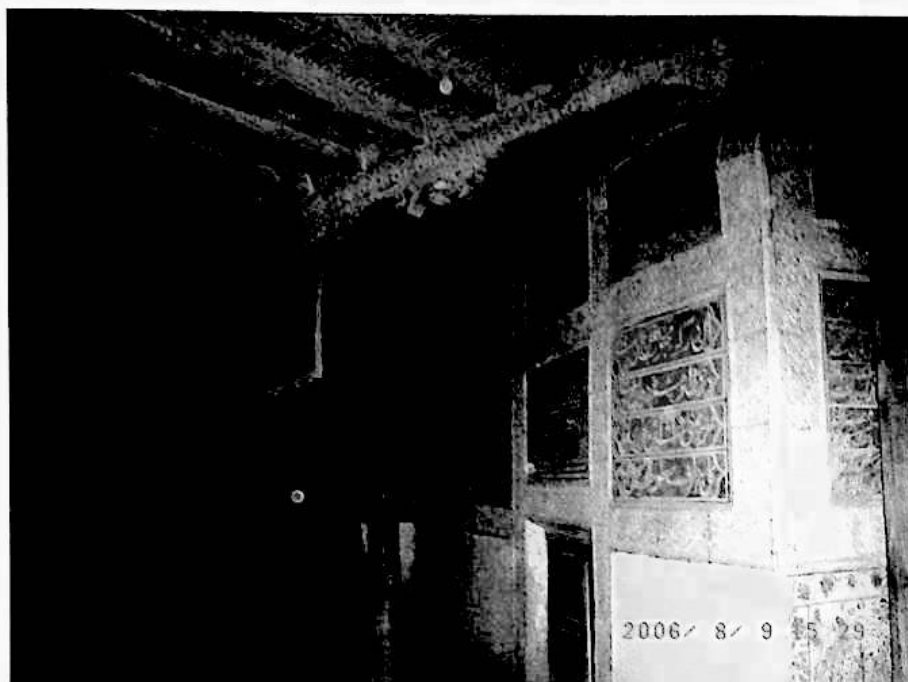
دىكابىر 2007

ISBN 978-4-87297-985-5

Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa
Tokyo University of Foreign Studies
3-11-1 Asahi-cho, Fuchu-shi, Tokyo 183-8534 JAPAN
<http://www.aa.tufs.ac.jp>
editcom@aa.tufs.ac.jp

Khwaja Muhammad Sharif Pir Mazar, Yarkand (Photo by Y. Kawahara)

Khwaja Muhammad Sharif Pir Mazar, Yarkand (Photo by Y. Kawahara)

序 文

本書は『新疆およびフェルガナのマザール文書(影印) 1』(2006年刊行)につづく、マザール文書研究プロジェクトの二番目の成果である。すでに先の出版物で述べたように、当プロジェクトでは実地調査によって消滅の危機に瀕する「マザール文書」を発掘し、ファクシミリの形で出版することで複製の形で当該文書たちにある程度の永続性を付与することを第一のミッションにしている。今回掲載した聖者伝『ヤルカンド・マザール聖者伝集成』は厳密には1枚紙の社会経済「文書」とは性格を異にするものの、マザールの起源にかかわる歴史、マザールをめぐる人々の精神世界のありかたを窺わせる貴重資料として、当プロジェクトでは広義の「マザール文書」として調査研究の対象としている。本書の刊行がマザールをめぐる中央アジア文化研究に些かでも貢献するならば、それは編者たちの幸いとするところである。

前回の出版物と同様に、本書の刊行にあたっては羽田亨一先生のご尽力をいただいた。またトヨタ財団、ならびにマザール文書プロジェクトメンバーの方々にも本書の編集過程でご支援いただいた。ここに記して感謝申し上げる次第である。

編 者

Preface

This is the second book that came out of the Mazar documents research after *Mazar Documents from Xinjiang and Ferghana (facsimile) 1* (published in 2006). As stated in the previous paper, the first mission of this project is to preserve the “Mazar documents” that were discovered during the on-site investigation by copying them and publishing them in the form of a facsimile. The precedence on preserving these documents was largely due to the fact that they were on the verge of vanishing. Though *The Compilation of the Yarkand Mazar Hagiographies* brought up here, in a strict sense, differs in character from the “one-sheet-of-paper” type social and economic documents, it is valuable material that sheds light on the original history of the mazars and the spiritual world of the people around them, and therefore contributes the overall direction of this project to investigate the “mazar documents” in the broad sense. We will be happy if the publication of this document will somehow contribute to the ongoing research of Central Asian culture concerning the mazars.

As in the previous publication, we also gained assistance from Professor Kōichi Haneda in publishing this paper. Furthermore, we gained help from The Toyota Foundation and other members of the “Mazar documents” project in the process of editing this paper. We would like to express our gratitude here.

Editors

Сўз боши

Кўлингиздаги бу китоб *Синцзян ва Фарғонада топилган мазор ҳужжатлари (факсимил), 1-том* (2006-йил)нинг давоми бўлиб, мазор ҳужжатлари плони томонидан нашр этилажак иккинчи тадқиқот меvasидир.. 1-томда ёзганимиздай, бу плонимизнинг ҳам амалий текшириши орқали юқолган олдиди турган мазор ҳужжатларини факсимил ҳолатида нашр этиш ва бу ҳужжатларни янада зўр ҳаётий кучга эга қилишни ўзимизнинг бош тартип бўлмайдиган вазинамиз деб ҳисоблаймиз. Бу нашрда таништирмоқчи бўлган *Ёрқент мазор тазкиралари тўплами* кескин қилиб айтганда бир варақли ижтимоий-иқтисодий ҳужжатларнинг характерига ўхшош бўлмаса ҳам лекин унингда берилган мазорларга онд тарихий маълумотлар халқнинг мазорларга бўлган руҳий дунёсининг ҳақиқий аҳволотини эъс эттирийдиган Мухим материал бўлгани учун бу тўпلامي ҳам кенг маънода мазор ҳужжатлари доирасига киритиб тадқиқ этишни ўзимизнинг тадқиқот объекти қилиб танлаб олдик. Мабодо, бу факсимил китобнинг нашр этилиши Ўрта Осиёнинг мазор маданияти тадқиқотиға қўшилган бир улуш ҳисса ҳисобланса ўзимизни ўта бахтиёр ҳис эткан бўлар эдик.

Олдинги нашри каби бу китобни тузиб нашр этиш жараёнида ҳам профессор Ханеда Коичи афандининг кўмағига эришдик. Яна Тойота фонд шунингдай мазор тадқиқот плони аъзолари ҳам бу китобни нашрга ҳозирлашда кўп ёрдам берди. Бу ерда уларға ҳам ўз миннатдорчилигимизни билдираимиз.

-тузувчилардан

سۆز بېشى

قوللىغىزدىكى بۇ كىتاب «شىنجاڭ ۋە پەرغانىدا تېپىلغان مازار ھۆججەتلىرى» (فاكسىمىل) 1-توم (2006-يىل) نىڭ داۋامى بولۇپ، مازار ھۆججەتلىرى تەتقىقات پىلانى تەرىپىدىن نەشر قىلىنماقچى بولغان ئىككىنچى تەتقىقات مېۋىسىدۇر. 1-تومدا يازغىنىمىزدەك، بۇ پىلاننىمىزنىمۇ ئەمەلىي تەكشۈرۈش ئارقىلىق يوقىلىش ئالدىدا تۇرغان مازار ھۆججەتلىرىنى يىغىش، فاكسىمىل ھالىتىدە نەشر قىلىش ۋە بۇ ھۆججەتلىرىنى تېخىمۇ زور ھاياتىي كۈچكە ئىگە قىلىشنى ئۆزىمىزنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان باش ۋەزىپىمىز دەپ ھەسابلايمىز. بۇ نەشر دە تونۇشتۇرماقچى بولغان «يەرگەن مازار تەزكىرىلىرى توپلىمى» كەسكىن قىلىپ ئەيتقاندا، بىر ۋاقىتلىق ئىجتىمائىي ئىقتىسادىي «ھۆججەت»لەرنىڭ خاراكتېرىغا ئوخشاش بولمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا بىرىلگەن مازارغا ئائىت تارىخىي ئۇچۇرلار خەلقنىڭ مازارلارغا بولغان روھىي دۇنياسىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان مۇھىم ماتېرىيال بولغاچقا، بۇ توپلامنىمۇ كەڭ مەنىدە «مازار ھۆججەتلىرى» دائىرىسىگە كىرگۈزۈپ تەتقىق قىلىشنى ئۆزىمىزنىڭ تەتقىقات ئوبىيكتى قىلىپ بەكىتتۇق. ناۋادا، بۇ فاكسىمىل كىتابنىڭ نەشر قىلىنىشى ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مازار مەدەنىيىتى تەتقىقاتىغا قوشۇلغان بىر ئۇلۇش تۆھپە بولۇپ ھەسابلانسۇن، ئۆزىمىزنى تولىمۇ بەختىيارلىق ھەس قىلغان بولار ئىدۇق .

ئالدىنقى نەشرىگە ئوخشاش، بۇ كىتابنى تۈزۈپ نەشر قىلىش جەريانىدا پىروفەسسور ھانەدا كوئىچى ئەپەندىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشتۇق. يەنە تويوتا فوندى ھەم مازار تەتقىقات پىلانىنىڭ ئەزالىرىمۇ بۇ كىتابنى نەشرگە تەييارلاشقا كۆپ ياردەم بەردى. بۇ يەردە ئۇلارغا چىن كۆڭلىمىزدىن رەھمەت ئىيتىمىز.

تۈزگۈچىلەردىن

目次 Contents Мундарижа مۇندەرىجە

序文 Preface Сўз боши	i
『ヤルカンド・マザール聖者伝集成』について	1
1. 写本の概要	1
2. 写本の内容	2
2.1. 『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ・ピール伝』	2
2.2. 『ケリヤのイマーム伝』	5
2.3. 『預言者闍下とアブー・ジャフルとの争いの記述』	7
2.4. 『ハフト・ムハンマダーン伝』	8
2.5. 『スト・ビービー伝』	10
About The Compilation of the Yarkand Mazar Hagiographies	13
1. Summary of the manuscript	13
2. Contents of the manuscript	14
2.1. The Legend of Khwāja Muḥammad Sharīf Pīr	14
2.2. The Legend of Ḥaḍrat-i Imāmān Keniyā	16
2.3. The Description of the Prophet Muḥammad's battle with Abū Jahl	18
2.4. The Legend of Haft Muḥammadān	19
2.5. The Legend of Sut Bibī	21
Ёркент мазор тазкиралари тўплами тўғрисида	23
1. Қўлёзма китобнинг ўмумий аҳволи	23
2. Қўлёзманинг мазмуни	24
2.1. Тазкираи Хўжа Муҳаммад Шариф пир	24
2.2. Тазкираи Имомон Керия	27
2.3. Ҳазрати Пайғамбарнинг Абу Жаҳл билан куштингаирлик қилганларининг зикрлари	29
2.4. Тазкираи Ҳафт Муҳаммадон	30
2.5. Тазкираи Сут Биби	33
52	«Ёркент мазор тазкиралари тўплами» тўғрисида
52	1. Қўлиязма китобнинг ўмумий аҳволи
51	2. Қўлиязманинг мазмуни
51	2.1. «Тазкираи Хўжа Муҳаммад Шариф пир»
47	2.2. «Тазкираи Имомон Керия»
43	2.3. «Ҳазрати Пайғамбарнинг Абу Жаҳл билан куштингаирлик қилганларининг зикрлари»
42	2.4. «Тазкираи Ҳафт Муҳаммадон»
38	2.5. «Тазкираи Сут Биби»
影印 Facsimile Факсимиле	54 - 152

『ヤルカンド・マザール聖者伝集成』について

アブリズ・オルホン 菅原 純

1. 写本の概要

本書で紹介する写本は5つの聖者伝の集成であり、2006年8月のフィールド調査活動のなかカシュガルで購入されたものである。当写本には本の総称としての書名が明確に書かれていない。しかるに5つのうち3つの聖者伝がいずれもヤルカンドに位置する聖者廟(マザール)と関係が想像されることから、便宜的に本書では当写本を『ヤルカンド・マザール聖者伝集成(略号 YMTT)』と呼ぶこととした。以下の部分では本書の基本内容を紹介しつつ、文献学的見地に立って若干の分析を試みることにする。

本書は硬い皮革によって装丁されており、そのカバーは絆創膏で補修された形跡があり取れかかっている。しかし肝心の中身に欠葉はなく、保存状態はおおむね良好である。中の頁はホタン紙が使用され、サイズは縦19cm、横13cmほど、テキストが書かれた部分の寸法は縦15cm、横8.5cmほどである¹。テキストはターリク書体で書かれており、各葉13行からなる。インクは黒と朱の2種類が用いられており、各章(聖者伝、宗教著作)のタイトルと思しき冒頭部分や重要な語句は朱で書かれている。

当写本のボリュームは全95葉190頁ほどであり、実質的な記事・内容は第2葉裏から始まっている。第1葉表から裏は本来は白紙であったものと想像されるが、本書成立の後に所有者の側により記入されたと思しき若干の書き付けが見受けられる。たとえば、第1葉表の冒頭には「ホージャ・ムハンマド・シャリーフ・ピールの、スト・ビービー・パーディシャーの、ハフト・ムハンマダーン・パーディシャーの、預言者閣下[神が彼を賞賛されますように！]がアブージャフルと争ったこと等の記述」という文言が見られ、その下部には6行のペルシア語の詩が書かれている。第1葉裏の上部には3行のアラビア語のアーヤト(コーランの聖句)が、下部には「(本書は)ムハンマド・ニヤズ・アホンドの(所有物)である。誰であれ読み、聴かば良い(功德と)なる。偉大なる聖者たちの魂に祈禱して、その魂からの救済を請わば困難は容易となる」とあり、これはおそらく当写本の元所有

¹ ホタン紙については以下を参照。Abdukerim Rakhman, Rāwaydulla Hāmdulla, Sherip Khushtar *Uyghur Örp-Adättiri*. Ürümqi: Shinjang Yashlar-Ösmürlär Nashriyatı, 1996, pp. 67-68.; 菅原純「岐路に立つ文字文化」町田和彦、黒岩高、菅原純(共編)『中国におけるアラビア文字文化の諸相』東京：東京外国語大学アジア・アフリカ言語文化研究所、2005年、78-80頁。

者に関係した文言であろうと想像される。

第2葉裏からが当写本の実質的な内容であり、その構成は以下の通りである：

- (1)『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ・ピール伝』[folio 2b-30a]
- (2)『ケリヤのイマーム伝』[30b-54b]
- (3)『預言者閣下とアブー・ジャフルとの争いの記述』[55b-80a]
- (4)『ハフト・ムハンマダーン伝』[80b-90b]
- (5)『スト・ビービー伝』[90b-94b]

写本にはこれら各聖者伝の著者ならびに集成の編者、コピストに関する記事はまったく存在しない。しかし、当写本が全く別の人物の手になる複数の著作の集成であることは、それぞれの聖者伝の言語、叙述手法等に歴然とした差異がみとめられることから明らかである。また後述するように、それぞれの聖者伝は異本が世界各地に複数現存しており、それらは一冊の写本の形で、または他の著作との合本の形で保存されている。

2. 写本の内容

2.1. 『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ・ピール伝』

2.1.1. ホージャ・ムハンマド・シャリーフとそのマザール

この著作はいわゆるヤルカンド・サイディヤ・ハーン国の二代目のスルタンであるアブドゥル・ラシード・ハーンの師であったホージャ・ムハンマド・シャリーフなる人物のタズキラ(伝記)である。この人物については他の史料の情報がきわめて乏しく、シャー・マフムード・チョラーヌの年代記などにおいてホージャ・ムハンマド・シャリーフがアブドゥル・ラシード・ハーンの時代にヤルカンドにあって宗教活動に従事していたこと、アブドゥル・ラシード・ハーンがカザク、クルグズと争った際にハーンを導きスルタン・サトゥク・ブグラ・ハーンのマザールに参拝せしめ出撃の許可を与えたこと、そして彼の弟子のムハンマド・ワリー・スーフィーもアブドゥル・カリーム・ハーンの師であったこと等の記事があるに過ぎない²。しかしホージャ・ムハンマド・シャリーフの生涯については基本的に情報を欠いており、この点から当タズキラの記述は一定の史料価値を有していると看做しうる。

ホージャ・ムハンマド・シャリーフのマザールは今日のヤルカンドの回城の北部、グルバク郷のヘズリティ・ピール村に位置しており、その建築物は本書の口絵に示したとおり現在もよく保存されている。この建物はホージャ・ムハンマド・シャリーフが1565年に亡くなったのち、即ちヤルカンド・サイディヤ・ハーン国時代に建設され、1807年に当時のユヌス・ワンにより拡張され今日の規模になったといわれている³。

² Акимущин, О. Ф., *Шах-Махмуд ибн Мирза Фазил Чурас. Хроника. Критический текст, перевод, комментарии, исследование и указатели* О. Ф. Акимущина. Москва, 1976, f. 47b, f. 48b. ; 澤田稔「ホージャ・イスハークの宗教活動—特にカーシュガル・ハーン家との関係について」『西南アジア研究』No. 27(1987), 68頁。

³ Rahile Dawul, *Uyghur mazarlari*. Ürümchi: Shinjang Khālq Nashriyati, 2001, pp. 80-82; 澤田稔「タリム盆地周縁部イスラ

2.2. タズキラの内容

タズキラの内容はホージャ・ムハンマド・シャリーフの出生地サイラム(中央アジア、シル川辺に位置する都市)からはじまり、サマルカンド、カシュガル、マシュハド(アルトゥシュ)、メッカ巡礼の巡礼路、メッカ、メディナ、ダウル、カルガリクそしてヤルカンド等の地を巡り、各地で起こった奇蹟の数々を軸に叙述されている。

このタズキラの内容は以下に示すように七つの章から構成されている。

第一章:ホージャ・ムハンマド・シャリーフの幼少期、ならびに聖者への階梯(2b-7a)

ホージャ・ムハンマド・シャリーフ(以下「聖者」と略記)はサイラムの人であり、7歳で父を、10歳で母を失い孤児となった。夢見の導きによりサマルカンドに至り、ミールザー・ウルグベグのマドラサで30年学び、この地でホージャ・マスウードなる商人の妻の援助を受けることとなる。

第二章:アフマド・ヤッサヴィーとサトゥク・ブグラ・ハーンの教導(7a-10b)

ある日聖者の夢にアフマド・ヤッサヴィーとサトゥク・ブグラ・ハーンが現れ、カシュガル行きを促す。聖者はこの二人の導きによりサマルカンドから騎馬でカシュガルへ行き、そこからさらにマシュハドのスルタン・サトゥク・ブグラ・ハーンのマザールに行く。

第三章:メッカ巡礼(10b-17b)

聖者はサトゥク・ブグラ・ハーンの導きによりメッカ巡礼に出発する。途上、偉大なる聖者たちの助力により奇蹟が起こり、多くの巡礼者たちを危険から救出する。そのため聖者の名声がアラビスタンにも広まる。

第四章:メッカからの帰還(17b-21a)

聖者はメッカ巡礼を終える。カシュガルに帰る途上ヒンドウスタンを通過し、カンジュートの道を経てダウルという土地にきたところ、偶然アブドゥル・ラシード・ハーンと遭遇する。

第五章:アブドゥル・ラシード・ハーンによる聖者のヤルカンド招致(21a-22b)

聖者の奇蹟の数々に感服したアブドゥル・ラシード・ハーンはその弟子(ムリード)となり、すべての臣下、臣民も同様に弟子となる。聖者がアブドゥル・ラシード・ハーンとともにカルガリクに到来しモスクを造営する際に、ふたたび夢見によってある仏教徒の墓が発掘され、金と仏像が発見される。聖者はその金を売却して新たに建てたハーンカーならびにホージャ・ムハンマド・ハーリズミーのマザールに寄進する。

第六章:マシュハドのシャイフとしての聖者

聖者はアブドゥル・ラシード・ハーンに認可状を願いマシュハド(アルトゥシュ)のサトゥク・ブグラ・ハーン・マザールに行き、七年マザールのシャイフの座を占める。この局面においてカシュガルのテュルク、タジクたち

からなる人々は聖者の弟子となる。アブドゥル・ラシード・ハーンもサトゥク・ブグラ・ハーン・マザールを年に二、三回訪問することとなる。アブドゥル・ラシード・ハーンのカシュガルにいる息子アブドゥル・ラティーフ・スルタンは、カシュガルに対し納税を拒むカラ・テギンのクルグズ討伐においてクルグズにより殺害される。アブドゥル・ラシード・ハーンはこの知らせを受けイッスィク・キョルまで軍を派しクルグズと 20 日交戦し勝利する。アブドゥル・ラシード・ハーンはヤルカンドへの凱旋に聖者を伴い、ヤルカンド到着後聖者はミシャルの地に居を定める。この地でさらに 10 年暮らし、周辺の重要な人士の墓を発見し、そのマザールを修築せしめ、カルガリクに赴きその町、ハーンカーなどを建設する。

第七章：聖者のヤルカンド到来と晩年(25b-30a)

聖者は 95 年の生涯を送り、ヒジュラ暦 963 年ヤルカンドで逝去する。その遺体は自らの住まいであったミシャルに埋葬される。彼の後継者としてムハンマド・ワリー・スーフィーが委任される。聖者の死から二年後にアブドゥル・ラシード・ハーンも死亡する。

2.1.3. 写本テキストの分析

濱田正美は世界各地に収蔵される『マウラーナー・アルシッディーン・ワリー伝』、『イルシャード伝』、『ボグラ・ハーン伝』(1 章)そして『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ伝』の四種の聖者伝を複数の写本を用い対照比較し、テキスト、研究、和訳などを加えて 2006 年に『東トルキスタン・チャガタイ語聖者伝の研究』と題する一書を出版した⁴。この中で濱田は『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ伝』のフランス学士院所蔵写本(ms.3355-3)、レント大学所蔵写本(prov.73、327、414)およびロシア科学アカデミー東洋学研究所サンクト・ペテルブルク支部所蔵写本(A237、C582)など 6 種のテキストを参照し、これらのなか最も内容が整っているレントの prov.73 写本を底本としてテキストの校訂を行っている。

濱田は上記 6 種のテキストに加えてイミン・トゥルスンが出版したムハンマド・ザリーリーの韻文著作『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ伝』をもテキスト比較の対象に加えており、そのザリーリーの韻文が他の散文テキストを下敷きとした作品であること、ザリーリーの韻文の成立がヒジュラ暦 1157 年(1744 年)であることから、この聖者伝の成立がそれに先行する時代のものであることを指摘している⁵。今回紹介する YMTT 写本の『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ・ピール伝』は、この聖者に関するいわば 8 番目のテキストであると考えられよう。以下の部分では濱田の prov.73 写本を底本とした校訂テキストと若干の比較を試みることにしたい。

濱田が 6 テキストの比較のなかで言及している事情と同様に、この YMTT 写本テキストの内容も、他のテキストと書かれた事件内容が基本的に同一ながら、用いられた文言、他の要素においてかなりの差異が認められる⁶。たとえば YMTT 写本における若干のアラビア語、ペルシャ語の語句が prov.73 写本ではテュルク語のそれに置き換えられ、さらに同一内容の詩が両テキストで異なった言語によって書かれている部分もある。YMTT 写本の第 14 葉裏における 36 ミスラーのペルシャ語韻文は prov.73 写本第 110 葉表では対応するテュルク語の訳詩が与えられているのである。もっとも両者にはその長さに相違があり、ペルシャ語詩が 36 ミスラ

⁴ 濱田正美『東トルキスタン・チャガタイ語聖者伝の研究』、京都：京都大学大学院文学研究科、2006 年、169+302 頁。

⁵ 前掲書 14 頁。

⁶ 前掲書 11-14 頁。

一なものに対しテュルク語は 32 ミスラーである。

さらに、YMTT では若干の語句、文が欠落しており、まるまる欠落している韻文もある。たとえば prov.73 写本の第 109 葉表における6ミスラーからなるペルシャ語の韻文は YMTT 写本では完全に抜け落ちていた。また prov.73 写本の第 114 葉裏における 26 ミスラーのペルシャ語の韻文は YMTT 写本では僅かに8ミスラーのみ収録されている。さらに prov.73 写本は合計7章からなっており、第一章以外のすべての章についてそれぞれ短い章のタイトルが記されている。他方、YMTT 写本はそのような章のタイトルは記されていない⁷。

こうした点から prov.73 写本は基本的に比較的完成された写本であると言えるものの、prov.73 写本になく YMTT 写本に見出しうる文言もないわけではない。また正書法においてもなお検討すべき問題は多い。しかしこうした相違は聖者伝の内容にはそれほど大きな影響は与えておらず、両者の関係には一貫性があるといえるであろう。YMTT にペルシャ語、アラビア語の語彙が prov.73 と比較してより多く用いられていることは、少なくとも YMTT 写本の成立が prov.73 に先行するものである可能性を示している。

2.2. 『ケリヤのイマーム伝』

2.2.1. 「イマームたち」とケリヤ

YMTT 写本に組み込まれた第二のタズキラがその著者(あるいはコピイスト)によって与えられたタイトルは、直訳するならば『ケリヤのイマームたち(主よ、彼らに満足あれかし!)の伝説』であり、当写本の第 30 葉裏から 54 葉表までの 49 頁を占める。

まずこの部分のタイトルである"imāmān"すなわちイマームたちとケリヤの関係について若干の注意が必要であろう。この著作の内容に照らすならば、このイマームたちとはイマーム・ナスルッディーン、イマーム・カワミッディーン、イマーム・ザヒッディーン、イマーム・ムイニッディーンの 4 人のイマームたちをさし、このタズキラは基本的にこの 4 イマームのカシュガル、ヤルカンド、ホタンの各地方で展開した宗教戦争を扱った伝説である。さらにこの 4 イマームのものと信じられているマザールは今日のケリヤ県に程近いチラ県のボスタン郷に位置している⁸。ここからこのタズキラに『ケリヤのイマーム伝』とタイトルを付した理由は、上述の通り伝説の主人公である 4 人の聖者ならびに彼らの墓所の所在地に求めることができると考えられよう。

2.2.2. タズキラの内容

この著作は4 イマームがユースフ・カーディル・ハーンをイスラームの拡大のために派遣し、その後4イマームもマーワラー・アンナフルからカシュガル、ヤルカンド、ホタンなどに「イスラームを開く」ために赴いた一連の事件に関する伝説であり、その内容の大半は伝説語りの体裁に終始しており、具体的な史料性は乏しい。

このタズキラの内容は基本的に以下の通り 9 部分からなる：

(I) 導入およびイマームの系譜 (fol.30b-31a)

⁷ この解題では基本的に濱田が示した prov.73 写本の章構成に依拠し、YMTT 写本も七章に分かち紹介している。

⁸ Rahile Dawut *op.cit.*, pp.155-156; 『中国伊斯蘭百科全書』成都：四川辞書出版社、1994 年、524 頁。

- (2) ユースフ・カーディル・ハーンがカシュガルにイスラームを開くための聖戦に出発したこと。(fol.31a-32b)
- (3) 4人のイマームたちがユースフ・カーディル・ハーンの手紙によって戦闘に参加する将兵を号招したこと。(fol.32a-34a)
- (4) ユースフ・カーディル・ハーンの手紙によって4イマームおよびウシュ、フワーリズム、カーシャーン、バグダード等の将兵が戦闘に参加したこと。それらの活躍によってカシュガル、ヤルカンドがイスラームを開いたこと。(34a-40a)
- (5) イスラーム軍がマチン(ホタン)に侵攻したこと。先行したイマーム・シャーキル・パーディシャーが殉教したこと。そしてマチンの異教徒たちとの間で行われた交渉。(fol.40a-42a)
- (6) マチンの町の異教徒たちと4年にわたり抗争を続けたこと、イスラーム軍とりわけスルタン・シャー・カースィム・ウシーの奮戦、最終的にマチンにおいてイスラームが開かれること。(fol.42a-47a)
- (7) 聖戦の継続。その状況におけるイマーム・マフディ出現の奇蹟およびイマーム・ジャーファル・タイラーンのマザール発見の奇蹟。(fol.47a-47b)
- (8) 聖戦の継続。異教徒たちを追跡する過程でのスルタン・シャー・カースィム・ウシーの殉教。およびその後で生じた戦闘。(fol.47b-51a)
- (9) 異教徒たちを追跡したスルタン・シャイフ・ジャラリッディーン・バグダーディーが殉教したこと。その異教徒たちを追撃したイマームたちも山岳地帯に潜んだ異教徒たちの攻撃によりヒジュラ歴390年ズルヒジャ月10日(西暦1000年11月11日)に殉教したこと。(fol.51a-54b)

2.2.3. タズキラの特徴

(1) 導入部の系譜にみる当タズキラの性格

このタズキラの導入部分(fol.30b-31a)の後半にはその内容と深くかかわると考えられる系譜が示されており、その記述は当タズキラの文化的性格を理解するうえで一定の価値があるものと考えられる。この系譜は当タズキラの主人公である4イマームの人名の列挙に続いて、4番目のムイニッディーンから遡る系譜の形で示されている。この部分で示される系譜は次の通りである:

1. フサイン
2. ザイヌル・アービディン
3. ムハンマド・バーキル
4. ジャーファル・サーディク
5. アリー・ムーサー・リザー
6. ムーサー・カーズィム
7. タキー
8. ナキー
9. アスカリー
10. カースィム
11. アフタ
12. ムイニッディーン

(+ザフリッディーン、カワミッディーン、ナスリッディーン)

イマーム・ムイニッディーンにいたるこの系譜に登場する人名は、一見してその多くがいわゆる12イマームのイマームたちであることは明白であり、1番目のフサインから9番目のアスカリーまでの人名は(そのなかでアリー・ムーサー・レザーとムーサー・カーズィムの順番が入れ替わっているものの)それぞれ12イマームの3代目から11代目までのイマームの名前である⁹。南新疆、とりわけホタン地区においてそうしたイマーム信仰に代表されるシーア派的、イランの要素はかねて指摘されているところであり、この系譜は当タズキラ、ならびに4イマーム・マザールをめぐる信仰の基層にあるイラン的性格を象徴的に示すものであると考えられる¹⁰。

(2)タズキラの聖者たちとそのマザール

さて、先に示した系譜は前述のとおり4イマーム伝説ならびにそのマザールの文化的位置づけを行ううえで有効な情報ではあるが、さらに興味深い事実がもう一つある。それは、系譜上の人物たちを含め、当タズキラに登場する数々の聖者のものとされるマザールが南新疆とりわけホタン地区に複数現存しているという事実である。

まず前述の12イマームについてはその4代目から12代目までの9座のマザールがホタン地区に存在しているとの指摘がある¹¹。さらにユースフ・カーディル・ハーンのマザールは、現存はしていないものの、比較的近世までカシュガル旧市に程近いサルマン地区パイナブに存在していたことが知られている¹²。マチンの町に先行して殉教したイマーム・シャーキルのマザールもカラ・カシュ県に位置し、クム・リバート・パーディシャヒムあるいは鳩(カプタル)マザールの名で有名であった¹³。さらに戦争のさなか出現したイマーム・ジャフアル・タイラーンのマザールはケリヤ県に現存し、今日なお人気のあるマザールとして知られる¹⁴。

このように当タズキラは単に4イマームのマザールのみならず複数の聖者のそれに関する情報を含んでおり、いくつかの聖者についてはその殉教の具体的な事情から埋葬事情まで、すなわちマザールの成立にかかわる記事も収録されている。この意味において、当タズキラは一座のマザールに関する一伝説の枠をこえた複数のマザールにかかわる資料としての価値を有していると考えられる。

2.3. 『預言者とアブー・ジャフルの争いの記述』

2.3.1. タズキラのタイトルと概要

⁹ 12イマームについては "Ithna 'ashariyyah" E.J.Brill's *Encyclopaedia of Islam* 1913-1936. Vol.III, pp.563-564. Leiden: E.J.Brill, 1993. 参照。

¹⁰ この地域のイスラームのイランの要素については佐口透『十八—十九世紀東トルキスタン社会史研究』東京: 吉川弘文館、1963年、549-551頁参照。

¹¹ 澤田稔『タクラマカン砂漠南辺の聖墓』『帝塚山学院大学人間文化学部年報』第2号(2000)、170頁。

¹² 劉致平『中国伊斯蘭教建築』烏魯木齊: 新疆人民出版社、1985年、213-217頁。

¹³ Rahile Dawut, *op.cit.*, pp.142-143.

¹⁴ *ibid.*, pp.150-154.

当写本の 3 番目のタズキラは他のタズキラと異なり冒頭部分にタイトルが示されていない無名のタズキラである。ここにあげた『預言者とアブー・ジャフルの争いの記述』とは前述の当写本第一葉におそらくは写本の元所有者によって付けられた文言を(実際は後述するようにアブー・ジャフルに関する記事は全体の3分の1程度を占めるに過ぎないものの)この部分のタイトルとして我々が便宜的に採用したものである。このタズキラは第 55 葉裏から第 80 葉表までの 50 頁からなり、この著作の著者、執筆年代に関する記載はない。

2.3.2. タズキラの内容とその特徴

当タズキラの内容は大きく2部に分けられる。まず前半(fol.54a-62a)はアブー・ジャフルと預言者ムハンマドの争いに関する記述であり、後半(fol.62a-80a)は預言者ムハンマドの周辺地域に対するイスラーム拡大の活動に関する伝承が扱われている。当タズキラの記事はアラビアでの出来事に限定されており、新疆や新疆所在のマザールとは直接的に関係しない。

当タズキラは後世の人物の手によって当写本の冒頭部分(第 1 葉表)に示されているように『預言者とアブー・ジャフルの争いの記述』なる題名が与えられている。しかしその内容は全体の内容の 3 分の 1 を占めるに過ぎず、その分量の大半(3分の2)はアリーのハバシュ王(エチオピア)あるいはザクーム王(不詳)に対するイスラーム拡大のための遠征活動の伝説に占められている。

すなわち、このタズキラはアリーを賞賛する立場から書かれた可能性が極めて大きい。このタズキラもまた前述の4イマーム伝と同様に新疆のイスラームにおけるシーア派的、イラン的要素を示すものであると考えられよう。

2.4. 『ハフト・ムハンマダーン伝』

2.4.1. ハフト・ムハンマダーンとそのマザール

YMTT 写本の 4 番目『ハフト・ムハンマダーン伝』は fol.80b から fol.90b までの合計 21 頁からなる韻文の著作である。このタズキラには 2 種類のタイトルが与えられており、この著作の執筆理由が示された第 81 葉表には本書のタイトルとして『ハフト・ムハンマダーン伝』ならびに『チルトン伝』の名称がともに示されている。

当タズキラの内容は、その前者のタイトルにあるように、ハフト・ムハンマダーンすなわち 7 人のムハンマドたちのタズキラである。この七名のプロフィールについて歴史文献などから知れる情報はほとんど存在せず、16 世紀の歴史著作『ターリーヒ・ラシーディ』においてもヤルカンド所在のそのマザールに七名の人物が埋葬されていることが記載されているが、それがいかなる人物なのかという点については沈黙しているのである。このことは『ターリーヒ・ラシーディ』の著者ミールザー・ハイダルがこの問題について無知であったか、あるいは当タズキラに所載の伝説が『ターリーヒ・ラシーディ』成立の 16 世紀より以降に成立した可能性を示すものであろう。

ハフト・ムハンマダーンについては、上述したとおり『ターリーヒ・ラシーディ』に記載があることから、遅くとも 16 世紀にはヤルカンドに存在していたことは確実である。当マザールについては澤田稔そしてラヒラ・ダウトなどが言及しており、当マザールが現在のヤルカンド県回城の中心の東方に位置していること、「チルトン・

マザール」すなわち「40 体のマザール」とも呼ばれ、その呼称と伝説に関連性が認められないこと、マザールの建築物はミールザー・アバー・ベクリー時代(15-16 世紀)ならびにヤークーブ・ベグ時代(19 世紀)に修築されたこと、そして当マザールについてチョカン・ワリハーノフ、ムッラー・ムーサー・サイラーミーなどの著作においても言及があること等が示されている¹⁵。

2.4.2. タズキラの内容

このタズキラの内容は大きく 2 部に分かれ、前半は聖者ハフト・ムハンマダーンの活動と死が描かれ、後半はそのマザールの発見譚が叙述されている。

第一部 (fol.80b-87a)は次の通り赤いインクで書かれたタイトルによって区分される 7 つのセクションからなっている:

- (1) [導入: 預言者ならびに預言者ムハンマドへの祈祷] (fol.80b-81a)
- (2) [アッラーならびに預言者ムハンマドへの祈祷] (fol.81a)
- (3) ハフト・ムハンマド伝の詩の執筆の理由 (fol.81a-81b)
- (4) 鳥の飛来 (fol.81b-82b)
- (5) 預言者の墓に詣でた者たちがチルトンたちと対話すること (fol.82b-84a)
- (6) ハフト・ムハンマダーンがファーティマ・ソフラ様のお怒りに祈祷し聞き届けられたこと (fol.84a-85a)
- (7) ハフト・ムハンマダーンからお許しを請求し退いたこと、恩寵を得たこと (fol.85b-87a)

最初の 2 セクションは導入として神、預言者の賛辞と祈祷からなり、第 3 セクションは先に紹介したように当タズキラの執筆理由ならびに付加的な韻文が配置され、実質的なタズキラの内容は第 5 セクションから始まっている。そこでは 7 人のイマームが預言者ムハンマドの教導によってヤルカンドに旅行し、その地で死んだことが叙述される。

つづく第二部 (fol. 87a-90b) は以下の通り 2 章からなる:

- (8) シャー・ターリブが預言者の教導を得てヤルカンド地区に到来したこと (fol.87a-88a)
- (9) シャー・ターリブがミールザー・アバー・ベクリーの誹謗中傷により町を辞去したこと (fol.88a-90b)

ここではシャー・ターリブが、預言者ムハンマドの奇蹟の導きによってついに前述の七人の墓を探し出すもミールザー・アバーベクリーと対立しヤルカンドを後にし、のちにミールザー・アバー・ベクリーがヤルカンドのカラクムなる地にこの聖者たちの墓を復興し、ワクフを設定しシャイフやジャルーブケシュなどのマザール管理者を任命するまでの話が書かれている。

2.4.3. 文献学的分析—『ザリーリー・ディワーニー』との比較

当タズキラは韻文の形式を取っており、その韻律は終始テュルク詩のラマル韻律で書かれており、著作の最後までに合計 266 ペイト、532 ミスラー、そして上述の通り 9 セクションから構成されている。このテキストの成立年代は 1230 年ラビー 1 月 (西暦 1815 年 2-3 月) である¹⁶。そして当タズキラの著者に関する明確な記述はない。

さて 18 世紀の詩人ザリーリーにはその代表的な作品集として『ザリーリーのディワーニー』があり、本書は 20 世

¹⁵ 澤田(1999)前掲論文、64-65 頁; Rahile Dawut, *op.cit.*, pp.83-88.

¹⁶ YMTT fol.90b

紀後半に著名なウイグル作家イミン・トゥルスン氏によって現代語に訳され編纂された作品集であり、ウイグル古典文学の代表的な作品集としてきわめて有名である。本書については前述の『ホージャ・ムハンマド・シャリーフ・ビーレ伝』の部分でもその中に同タズキラの韻文版が収められていることについて言及した。この他にも本書には『Chiltan 伝』と題される韻文のタズキラが挿入されており注目される。

このタイトルに見られる「チルトン」とは上述のハフト・ムハンマダーンの別名に他ならず、またこのタズキラの内容、詩の形式、言い回しなどもこの YMTT 写本の『ハフト・ムハンマダーン伝』に似ている部分が多い。もちろん我々は『ザリーリーのディワーン』のオリジナル・テキストを参照していないので即断は差し控えるが、少なくとも両者の内容が似通っていることはここで指摘しておきたい。他方、両者の間にも小さいとはいえ重要な相違点がある。その相違は以下のごとくである：

(1) 各著作の話の筋書きは基本的に同一ながら、『ザリーリーのディワーン』に挿入された著作には著者によりはっきりと『チルトン伝』と命名されている。一方 YMTT 写本のこの著作は前述の通り名称は『ハフト・ムハンマダーン伝』と『チルトン伝』の二種類が書かれている。

(2) ザリーリーの『チルトン伝』にはその冒頭部分において直接このタズキラを書くに至った動機が「本書の詩の執筆の理由」として記されている。いっぽう YMTT テキストでは前述の通り冒頭に導入として神や預言者への賛辞、祈祷が置かれ、執筆理由にかかる記述はその後になされている。

(3) ザリーリーの『チルトン伝』は同時代の Akhun Khoja なる Yarkand の有力者の勧めによって書かれたものである¹⁷。一方この YMTT テキストは著者の夢に登場した人物の導きによって執筆されたとの記載がある¹⁸。すなわち両者の執筆理由はまったく異なっている。

(4) それぞれのタズキラの執筆年代は 83 年ほどの開きがある。ザリーリーの『チルトン伝』が 1147 年に書かれたものであるのに対し¹⁹、YMTT テキストは上述の通り 1230 年に書かれたものである。

両者の相違点は、上述の通り、著作の分量、名称、執筆年代、そして執筆動機などからなる。ここからこの2つのテキストの関係について、現時点で次のような3つの可能性が指摘できるであろう。第一に、ザリーリーの韻文著作を後年他の人物が自らのものとして書き改めた可能性、第二に、YMTT 写本の 1230 年という年次が著作年代ではなく書写年代である可能性、第三に両者の細かな相違点がザリーリーの著作の編纂者であるイミン・トゥルスンの編纂作業過程で生じた可能性、である。

2.5. 『スト・ビービー伝』

2.5.1. スト・ビービーとそのマザール

当 YMTT 写本最後、5番目のタズキラは『スト・ビービー伝』と題され、第 90 葉裏から 94 葉裏までの合計9頁ほどの短い作品である。

このタズキラの主人公であるスト・ビービーことウズケンド出身のウマイヤなる女性については、多くの聖者伝

¹⁷ *ibid.*, p.457.

¹⁸ YMTT, fol.81b

¹⁹ *Zeliliy diwani*, p.476.

の集成とも言うべき大部の『ブグラ・ハーン伝』第 29 章(ファスル)に記載がある²⁰。17 世紀にアフマド・ウズゲニーなる人物の著作として『ウヴァイシーヤの歴史』のタイトルのもと本書を紹介したボードリックの研究、ならびに後にそのボードリックの研究を批判的に検討したデウィーズの詳細なる研究によれば、『ブグラ・ハーン伝』におけるこの女性聖者の情報情報(プロフィール、伝承)は一致しており、両者は同一の聖者を扱ったものであると判断される。このウマイヤなる女性が歴史的に実在した人物であるかどうかはなお議論の余地があるけれども、少なくともこの聖者に関する伝承が遅くとも17世紀まで遡りうることは明らかである。

スト・ビービー、あるいはスティ・バシヤのマザールについては澤田、ダウトなどに言及があり、現在のヤルカンド回城の北東、ノウルーズ・ドンという人工の丘の北方に位置し、主として子授けや縁結びを願う女性が参詣するという²¹。

2.5.2. タズキラの内容

スト・ビービー(聖者)はウズケンドの支配者スルタン・イリク・マーズィーの子孫であり、もともとは礼拝も行わず、衛生にもイスラームの教義にも暗い平凡な女性であった(91a)。しかし聖者は数回の不思議な教導により、祈禱を行う極めて敬虔な人物に変貌する(91b)。さらにスルタン・イリク・マーズィーが夢に出現し、聖者はその勧告によりメッカ巡礼に向かい、道中盆から尽きることのないハルワ菓子(ハルワ菓子婦人)を同行者たちにふるまったことから「ビービー・ハルワイー(ハルワ菓子婦人)」なる名を得る(92a)。メッカ、メディナで滞在の後、お告げによって聖者は再び故郷ウズケンドに帰還し、ついでさらなるお告げによってヤルカンドへと赴くこととなる(92b)。聖者はヤルカンドに到来し、自分の周囲にやってきた生き物たちの乳を搾り、毎日ヤルカンドの人々にそれを恵んだ。このことにより聖者は「スト・ビービー(乳婦人)」と呼ばれることになる。スト・ビービーは 94 年の生涯を送りヤルカンドで亡くなり(93a)、彼女を埋葬する過程で彼女の遺体は突然消失するが(93b)、人々は聖者のために(遺体のない)墓を造営する(93b)。のちにメディナで暮らすヘッザーフなる人物が預言者ムハンマドのお告げによりメディナでスト・ビービーのために墓地で穴を掘り(94a)、そこで天から聖者の遺体が現れその穴に降臨する(94b)。

2.5.3. 文献学的分析:ベルリン写本との比較

このタズキラの著者、執筆年代についての記事はない。しかし新疆の外でこのスト・ビービーに関するタズキラが存在しており、それらと YMTT 写本の比較を通じてこのタズキラの価値付けが可能であろう。

『スト・ビービー伝』のほかのテキストはさらにスウェーデンのルント大学図書館に prov.6 という番号のもと保管される一写本(16 葉 32 頁)があり、またドイツのベルリン国立図書館には ms.Orient.Oct.1727 という番号の写本(8 葉 32 頁)が存在する。ここでは我々が参照の機会を得た後者の写本との比較を試みることにしよう。

ベルリン写本はヒジュラ暦 1252 年バカル(ウシ)年ズルヒッジャ月 27 日に執筆された(あるいは写された)写本であり²²、YMTT 写本とは以下の点で異なっている:

²⁰ Baldick, Julian, *Imaginary Muslims: The Uwaisi sufis of Central Asia*. London-New York: I.B.Tauris, 1993, pp.191-192; DeWeeze, Devin, "The Tadhkira-i Bughrā-khān and the "Uwaisi" Sufis of Central Asia: Notes in Review of Imaginary Muslims" *Central Asiatic Journal*, 40/1(1996), p.99. なおボードリックが主として用いた写本はロシア科学アカデミー東洋学研究所サンクト・ペテルブルグ支部所蔵写本 D112 である。

²¹ 澤田(1999)前掲論文、66-67 頁; Rahile Dawut, op.cit., pp.91-92

²² Ms.orient.oct.1727, p.15

(1)ベルリン写本の総ページ数はYMTT写本よりやや多いが、前者の最初の部分(2-5頁)はまったく後者には存在しない序文ならびにビービ・ウマイヤ(スト・ビービー)の系譜に関する記述がある。そこを除けば両者の相互に対応する部分の分量に大きな差はない。

(2)ベルリン写本の6頁にこのタズキラが『ブグラ・ハーン伝』の第29章であることが明記されている。しかしYMTT写本は独立した著作の体裁をとっており、使用された語彙もより適切でテュルク語彙が多用されている。

上記の2点から見てこのYMTT写本はベルリン写本よりも新しいものであり、『ブグラ・ハーン伝』第29章におけるスト・ビービーに関する伝承を独立した一著作として整理したものであると考えられる。

About *The Compilation of the Yärkand Mazār Hagiographies*

Abliz ORXUN, SUGAWARA Jun

1. Summary of the manuscript

The manuscript presented in this book is a compilation of five hagiographies purchased in Kāshghar during field research in August, 2006. The manuscript does not have any general title, as 3 out of the 5 hagiographies are supposed to be connected with the mazārs situated in Yärkand. For the purpose of this book we chose to name the manuscript *The Compilation of the Yärkand Mazār Hagiographies* (*Yärkän Mazār Tāzīriliti toplimi*, abbr. YMTT). In the next passage we will present the basic contents of the manuscript and try to give some analysis from a philological point of view.

The manuscript is leather-bound, having the traces of being repaired by adhesive tape on the cover. Yet no pages have been removed from the manuscript, so its condition is rather good. The pages within the manuscript are made of Khotan paper, 19 cm vertical and 13 cm horizontal size, the size of the area with the written text is about 15 cm vertical and 8.5 cm horizontal¹. The text is written in *Ta'liq* style, there are 13 lines on each page. Two colors of ink are used, black and red. The beginning of each chapter of the hagiographies and the religious book, which is supposed to be the title and the main phrases, are written in red.

The volume of this manuscript consists of 190 pages using 95 folios; the substantial content begins from fol.2b. The pages from fol.1a to fol.1b are originally supposed to be plain white paper, but now some writing is visible on these pages, which could have been done by the owners of the book after it had been completed. For instance, in the beginning of the manuscript, on the front side of the first folio, there is a written saying "A description of Khwāja Muḥammad Sharīf Pīr, Haft Muḥammadān Pādīshāh, Sut Bībī Pādīshāh and the Ḥaḍrat Payghambar(*let God praise him!*)'s battle with Abū Jahl", and beneath this there is a 6-line poem written in the Persian language. In the upper part of the reverse side of the first folio, there is a 3-line *āyat* (a passage from the Koran), in the bottom of the page there is a line "(this book belongs to) Muḥammad Niyāz Akhūnd. Whoever may read or listen to this (is performing a pious act). Pray for the spirit of the great saints, and they will give you help, and it will make all your difficulties simple", which are thought to be the lines related to the original owner of the book.

The main contents of the manuscript begin from the reverse side of the second folio and have the following structure:

- (1) The Legend of Khwāja Muḥammad Sharīf Pīr [folio 2b-30a]
- (2) The Legend of Ḥaḍrat-i Imāmān Keriyā [30b-54b]

¹ For more information concerning the Khotan paper please refer to the following: Abdukerim Rakhman, *Rāwāydulla Hāmdulla, Sherip Khushtar Uyghur Örp-Adatları*. Ürümchi: Shinjang Yashlar-Ösmürlär Nāshriyati, 1996, pp. 67-68.; Sugawara Jun(菅原純) "Kilo ni tatsu moji bunka" [Script Culture Stands at Crossroad] Machida Kazuhiko, Kuroiwa Takashi, Sugawara Jun(eds.) *Aspects of Arabic Script Cultures in China*. Tokyo: ILCAA, 2005, pp.78-80.

(3) The Description of the Prophet Muḥammad's battle with Abū Jahl [55b-80a]

(4) The Legend of Haft Muḥammadān [80b-90b]

(5) The Legend of Sut Bībī [90b-94b]

There is no report in the manuscript about the authors of each hagiography nor the compiler of the book nor copyist. It is obvious, though, that the manuscript was compiled by several people, which can be easily seen by the difference in language and descriptive technique of each hagiography. Moreover, as will be noted later, each hagiography exists in numerous copies all over the world, which are kept in the form of single manuscripts or compiled in one book with other works.

2. Contents of the manuscript

2.1. The Legend of Khwāja Muḥammad Sharīf Pīr

2.1.1. Khwāja Muḥammad Sharīf and his mazār

This writing is a *tadhkira* (legend) of a person named Khwāja Muḥammad Sharīf who was a teacher of the second sultan 'Abd al-Rashīd Khān of the so-called *Yārkan Sā'idiya* Khanate. Information about this person in other historical records is rather poor. For example, in Shāh Maḥmūd Churās' "Chronicle" and other works of this kind, one can only find the facts that Khwāja Muḥammad Sharīf was engaged in religious activities in Yārkan at the time of 'Abd al-Rashīd Khān, that when 'Abd al-Rashīd Khān was fighting with the Kazakh and the Kirghiz he led Khān and made him pay homage to the Sulṭān Satūq Bughrā Khān mazār and got him a permission for a sortie, that also his disciple Muḥammad Walī Šūfī was also 'Abd al-Karīm Khān's teacher and so on². Since we lack essential information about Khwāja Muḥammad Sharīf's life, this *tadhkira*'s description can be regarded as a valuable historical record.

The Mazār of Khwāja Muḥammad Sharīf is situated in the Northern part of the Yārkan (<Yārkan) Islamic city, in Hāzriti Pīr kānt of Gūlbagh yeza, and its building is well kept nowadays, as is shown on the frontispiece of this book. It is said that this building was constructed after Khwāja Muḥammad Sharīf's death in 1565 (in the time of *Yārkan Sā'idiya* Khanate) and in 1807 it was enlarged by Yunus Wang and gained its present structure³.

2.1.2. The contents of the *tadhkira*

The contents of the *tadhkira* begin with Khwāja Muḥammad Sharīf's birthplace, Sayrām (a city in Central Asia, near Syr Darya), and continues mostly with the description of numerous miracles which took place in different places during his pilgrimage to Samarqand, Kāshghar, Mashhad (Artūsh), Mecca, Medina, Da'ur, Qarghalīq and Yārkan.

The contents of this *tadhkira* consist of 7 chapters, as is shown below.

² Акимушкин, О.Ф., *Шах-Махмуд ибн Мирза Фазил Чурас, Хроника, Критический текст, перевод, комментарии, исследование и указатели* О.Ф.Акимушкина. Москва, 1976, f.47b, f.48b.; Sawada Minoru (澤田稔), "Hōja Isuhaku no shūkyō katsudō: tokuni Kāshgharu Hankoku tono kankei ni tsuite" [Khwāja Ishāq's religious activities, centering on his relationship with Khāshghar Khanate], *Bulletin of the Society for Western and Southern Asiatic Studies*, No.27(1987), p.68.

³ Rahila Dawut, *Uyghur mazarlari*. [The Uyghur mazars] Ürümchi: Shinjang khāq nāshriyati, 2001, pp.80-82; Sawada Minoru, "Tarimu bonchi shū'enbu Isulamu shiseki chōsa hōkoku"[Fieldwork at Islamic Historical Sites mainly in the Western Tarim Basin] *Annual Report, Department of Human and Cultural Studies, Tezukayama-Gakuin University*. vol. I (1999), pp.65-66.

Chapter 1: The childhood of Khwāja Muḥammad Sharīf and his path to becoming a saint (2b-7a).

Khwāja Muḥammad Sharīf (hereafter "the saint") was from Sayrām. When he was 7 years old he lost his father and at the age of 10 he also lost his mother and inevitably became an orphan. Due to a guiding vision he received in a dream he went to Samarqand and spent 30 years studying in Medrese of Mīrzā Ulughbeg where he happened to receive assistance from the wife of a merchant Khwāja Mas'ūd.

Chapter 2: Aḥmad Yassawī and Satūq Bughrā Khān guidance (7a-10b)

One day Aḥmad Yassawī and Satūq Bughrā Khān appeared in the saint's dream and told him to go to Kāshghar. Led by this guidance the saint left Samarqand on horseback and went to Kāshghar, and then went to the mazār of Sulṭān Satūq Bughrā Khān in Mashhad.

Chapter 3: Pilgrimage to Mecca (10b-17b)

Led by the guidance of Satūq Bughrā Khān, the saint left for the pilgrimage to Mecca. On the way a miracle happened with the assistance of the great saints, which saved many pilgrims from danger. Hence the saint's fame reached Arabistan.

Chapter 4: Return from Mecca (17b-21a)

The saint finished his pilgrimage to Mecca. On his way back to Kāshghar he passed through Hindūstān and when he reached the place named Da'ur on the Kanjut road, he encountered 'Abd al-Rashīd Khān.

Chapter 5: 'Abd al-Rashīd Khān invites the saint to Yārkand (21a-22b)

Impressed by numerous miracles performed by the saint, 'Abd al-Rashīd Khān became his disciple (*murīd*) and all his vassals and dependents also became the saint's disciples. The saint arrived in Qarghalīq together with 'Abd al-Rashīd Khān and during the construction of a Mosque, again due to a dream he had, they uncovered a Buddhist tomb with gold and a statue of the Buddha. After having sold this gold the saint donated the sum to the mazār of Khwāja Muḥammad Khārizmī and to the newly built *khānqāh*.

Chapter 6: The saint as the Shaykh of Mashhad

After asking for the permission of 'Abd al-Rashīd Khān the saint went to Satūq Bughrā Khān mazār in Mashhad (Artush) and occupied the post of shaykh of mazār for seven years. There people of Kāshghar which consisted of the Turk, the Tajik became the saint's disciples. 'Abd al-Rashīd Khān also started visiting Satūq Bughrā Khān mazār two or three times a year. 'Abd al-Rashīd Khān's son, 'Abd al-Laṭīf Sulṭān who lived in Kāshghar was killed when trying to suppress the Kirghiz of Qara Tekin who refused to pay taxes to Kāshghar. When 'Abd al-Rashīd Khān had learnt about it he sent troops to Issik kōl and defeated the Kirghiz after a 20-day battle. 'Abd al-Rashīd Khān was accompanied by the saint on his triumphal return to Yārkand and upon arrival to Yārkand the saint settled in the place of Mishār. There he spent another 10 years, found a tomb of a local important man, and made people renovate his mazār, then went to the town of Qarghalīq and built a *khānqāh* there.

Chapter 7: The saint's arrival to Yārkand and his last years (25b-30a)

The saint lived to be 95 years old, and passed away in Yārkand in 963 anno Hegirae. He was buried in Mishār which had been his residence. Muḥammad Walī Šūfī was appointed as his successor. Two years after the saint's death 'Abd al-Rashīd Khān also passed away.

2.1.3. Philological analysis of the manuscript

Hamada Masami compared the four hagiographies and various manuscripts existing in collections all over the world, such as *The Legend of Mawlānā Arshidīn Walī*, *The Legend of Irshād*, *The Legend of Bughrā Khān* (1st chapter), *The Legend of Khwāja Muḥammad Sharīf* and having added text, research, and a Japanese translation in 2006 published a book under the title of *The Research of Chaghatay Turkic Hagiographies in Eastern*

Turkistan⁴. In this book Hamada studies 6 variants of the text, such as the manuscripts of *The Legend of Khwāja Muḥammad Sharīf* in possession of the Institut de France (ms.3355-3), Lunds University (prov.73, 327, 414), Saint-Petersburg branch of the Institute of Oriental Studies, Russian Academy of Sciences (A237, C582) and other variants and revising the manuscript using Lunds prov.73 as the original in regards to how to best arrange the content.

Beside the 6 texts mentioned above Hamada also uses a poetic work by Muhemmed Zālili "The Legend of Khoja Muhemmed Sherip" published by Imin Tursun as a point of comparison, since the facts that Zālili's verses are based on other prose texts and were completed in 1157 anno Hegirae (A.D. 1744) leads one to conclude that the hagiography had been completed in the preceding period⁵. *The Legend of Khwāja Muḥammad Sharīf* YMTT manuscript that we are going to present is considered to be a so-called 8th text concerning this saint. In the following section we would like to try to make some kind of comparison between the revised text of Hamada's prov.73 manuscript to the original YMTT manuscript. First of all we compare the basic structure of the YMTT manuscript and the Hamada text (prov.73).

Similar to the circumstances which Hamada refers to while comparing the 6 texts, the contents of this YMTT manuscript basically resemble the events described in other texts, though there is considerable difference in the wording used and in other factors as well⁶. For example, phrases in Arabic and Persian in the YMTT manuscript are replaced with those in Turkic, moreover there are places in both texts where verses of the same content are written in different languages. In the prov.73 manuscript, fol.110a the Turkic translation is provided for the 36-*miṣrā'* Persian verse written in fol.14b of the YMTT manuscript. Furthermore, there is a difference in length between both verses, and while the Persian verses consist of 36 *miṣrā'*, the corresponding Turkic verses have 32 *miṣrā'*.

Moreover, in the YMTT some phrases and sentences are missing, there are also verses that are completely missing. For example, a Persian verse of 6 *miṣrā'* in fol.109a of the prov.73 manuscript is entirely omitted in the YMTT manuscript. In addition, a Persian verse of 26 *miṣrā'* in fol.114b of the prov.73 manuscript contains only 8 *miṣrā'* in the YMTT manuscript. Moreover, the prov.73 manuscript contains 7 chapters and each chapter except the 1st one has a short title. On the contrary, the YMTT manuscript chapters don't have such titles⁷.

From this point of view it is possible to say that the prov.73 manuscript is a relatively complete work, though in the YMTT manuscript there is also text that can be found missing in the prov.73. There are also numerous problems to be discussed in reference to the format, but these differences do not have much effect on the content of the saint's life, and it is possible to say that there is a consistent connection between these two texts. The fact that the YMTT has more words in Persian or Arabic in comparison with the prov.73 shows at least that the YMTT manuscript could have been completed prior to the prov.73.

2.2. The Legend of Imāms of Keriya

2.2.1. "Imāms" and Keriya

The literal translation of the title given to the 2nd *tadhkira* of the YMTT manuscript by the copyist would be *The Legend of the Imāms of Keriā* (Lord, be pleased with them!) and it occupies 49 pages from fol.30b to fol.54b of the manuscript.

First of all some comments are necessary concerning the relationship between "imāmān" i.e. imāms and Keriya which are both used in the title of this chapter. This book mentions 4 Imāms, that is Imām Naṣīr al-Dīn,

⁴Hamada Masami(濱田正美), *Higashi Torukisutan Chagataigo seijaden no kenkyū* [The Research of Chaghatay Turkic Hagiographies in Eastern Turkistan], Kyoto: Kyoto University, 2006, 169+302p.

⁵ *ibid.* p.14

⁶ *ibid.* pp.11-14

⁷ In this annotation Hamada has basically shown the dependence of the prov.73 manuscript chapter structure, we also present YMTT manuscript as containing 7 chapters.

Imām Qawām al-Dīn, Imām Ṣāḥr al-Dīn, Imām Mu‘īn al-Dīn, and the legend of their religious wars in the lands of Kāshghar, Yārkand, Khotan. Mazār which is believed to belong to these 4 Imāms is now situated in Bostan village of Chirā county quite close to what is today known as Keriya county⁸. Thus it is possible that the reason of attaching this name on the title *The Legend of Imāms of Keriya* to this Hagiography could be due to the fact that the graves of these 4 saints, being the characters of the legend as described above, are located in this area.

2.2.2. The contents of the *tadhkira*

This writing describes from a legendary perspective the sequence of events such as the 4 Imāms sending Yūsuf Qādir Khān Ghāzī from Mā warā’ al-nahr to Kāshghar, Yārkand, Khotan in order to expand Islam, most of the material presented here consistently follows the writing style of a legend and thus lacks specific historicity.

The contents of this *tadhkira* basically consist of the following 9 parts:

- (1) Introduction and Imām’s genealogy (fol.30b-31a)
- (2) Departure of Yūsuf Qādir Khān for a holy war to expand Islam in the land of Kāshghar in “Midiane”. (fol.31a-32b)
- (3) The gathering of soldiers by the 4 Imāms to participate in battle according to Yūsuf Qādir Khān’s note. (fol.32a-34a)
- (4) Participation of the 4 Imāms and the soldiers of Ush, Khārizm, Kāshān, Baghdād in battle following the edict of Yūsuf Qādir Khān. From these military activities Islam spread in Kāshghar, Yārkand. (34a-40a)
- (5) The invasion of the Islamic army to Māchīn (Khotan). Leading the invasion. Imām Shākīr Pādīshāh died as a martyr. Afterwards the negotiations with the heretics of Māchīn. (fol.40a-42a)
- (6) The 4-year struggle with the heretics of Māchīn, which resulted in the expansion of Islam in Māchīn after intense fighting by the Islamic army, especially Sulṭān Shāh Qāsim Ushī. (fol.42a-47a)
- (7) The continuation of the holy war. Under these circumstances, the miraculous appearance of Imām Mahdī and the miraculous discovery of Imām Ja’far Ṭayrān’s Mazār. (fol.47a-47b)
- (8) The continuation of the holy war. Sulṭān Shāh Qāsim Ushī died as a martyr pursuing these heretics. The beginning of a battle following his death. (fol.47b-51a)
- (9) Sulṭān Shaykh Jalāl al-Dīn Baghdādī died as a martyr pursuing these heretics. Imāms died as a martyr pursuing these heretics in an attack against them as they hid in a mountain district on the 10th day of *Dhū al-hijja* month 390 anno Hegirae (November, 11, 1000AD).

2.2.3. Special features of the *tadhkira*

(1) The character of this *tadhkira* seen in the introductory genealogy

In the second half of the Introduction of this *tadhkira* (fol.30b-31a) a genealogy is shown which is supposed to be deeply related to its contents. This record is thought to be valuable in understanding the cultural character of this *tadhkira*. This genealogy begins with the list of the names of 4 Imāms who are the main characters of this *tadhkira*, and then goes back from the 4th Imām Mu‘īn al-Dīn. The genealogy shown in this chapter is as follows:

1. Ḥusayn
2. Zayn al-‘Ābidīn
3. Muḥammad Bāqir
4. Ja’far Ṣādiq
5. ‘Alī Mūsā Reḍā
6. Mūsā Kāzīm

⁸ Rahilā Dawut, *op.cit.*, pp.155-156; *Zhongguo Yisilan baikē quanshu*. [Chinese Encyclopaedia of Islam] Chengdu: Sichuan cishu chubanshe, 1994, p.524

7. Taqī
8. Naqī
9. 'Askarī
10. Qāsim
11. Āftah
12. Mu'īn al-Dīn

(+ Zahr al-Dīn, Qawām al-Dīn, Naṣīr al-Dīn)

It is obvious that most of the names preceding Imām Mu'īn al-Dīn's in this genealogy are those of the so-called "Twelvers (*Ithnā 'ashariyyah*)". The names from the 1st number, Ḥusayn, to the 9th number, 'Askarī, (with 'Alī Mūsā Reḍā's and Mūsā Kāzīm's names being changed in order) are those of the 12 Imāms, from the third to the eleventh⁹. This Imām belief that reveals the Shi'ite and Iranian nature of this *tadhkira* has already been pointed out as a characteristic trait of South Xinjiang, and particularly Khotan, and it can be assumed that this genealogy symbolically indicates the Iranian character of this *tadhkira* which forms the base of belief in the 4 Imāms' mazārs as well¹⁰.

(2) The saints of *tadhkira* and their mazārs

So, the genealogy shown above, being the legend of the 4 Imāms is also an effective piece of information giving the cultural location of the Imāms' mazārs, but there is another interesting fact about it. This is the fact that a number of mazārs of the numerous saints introduced in this *tadhkira*, including the persons from the genealogy, exist in South Xinjiang, especially in the land of Khotan.

First of all, it is pointed out that 9 mazārs from the 4th to 12th of the previously mentioned Twelvers exist in the land of Khotan¹¹. Yūsuf Qādir Khān's mazār doesn't exist, but it is known that until relatively recent times it did exist in Paynap of the Sāmān region, quite close to Kāshghar Old City¹². The mazār of Imām Shakir who died as a martyr having arrived first in the town of Māchīn is located in Qaraqash county, and is famous under the name of Qum Ribāṭ Pādishāhim or Pigeon (*Kāptār*) mazār¹³. The mazār of Imām Ja'far Ṭayrān which appeared in the midst of the war is situated in Keriya county and today is a well-known and popular mazār¹⁴.

Thus this *tadhkira* contains the information not just on the 4 Imāms' mazārs, but also on other saints (mazārs), and concerning some saints also records the details from their martyrdom to their burial, i.e. the circumstances for the construction of the mazārs. In this sense we may regard this *tadhkira* as exceeding the bounds of a legend about a single mazār but actually containing valuable information regarding several mazārs.

2.3. The Description of the Prophet Muḥammad's battle with Abū Jahl

2.3.1. *tadhkira*'s title and the overview

The 3rd *tadhkira* of this manuscript differs from other *tadhkira* in not having any title in the beginning. The title *The description of Prophet Muḥammad's battle with Abū Jahl* which are given here is a tentative one based on

⁹ For further information about the Twelvers, see "Ithnā 'ashariyyah" *E.J.Brill's Encyclopaedia of Islam 1913-1936*. Vol.III, pp.563-564. Leiden: E.J.Brill, 1993.

¹⁰ For further information about the about the Iranian character of Islam in this region: See Saguchi Toru (佐口透), *Jū-hachi-jū-kyū seiki higashi torukisutan shakai-shi kenkyū*. [The Social History of Eastern Turkistan in the 18th-19th centuries.] Tokyo: Yoshikawa-Kōbunkan, 1963, pp. 549-551.

¹¹ Sawada Minoru, "Takuramakan sabaku nanhen no seibo"[Mausoleums in the Southern Periphery of the Taklamakan Desert] *Annual Report, Department of Human and Cultural Studies, Tezukayama-Gakuin University*. vol.2 (2000), p.170

¹² Liu Zhiping (劉致平) *Zhongguo yisilanjianiao jianzhu*. [The Islamic architectures in China.] Wulumuqi, 1985, pp.213-217.

¹³ Rahila Dawut, *op.cit.*, pp.142-143

¹⁴ *ibid.* pp.150-154

the description in fol.1a of this manuscript. It consists of 50 pages from fol.55b to fol.80b, and deals with the legends of Prophet Muḥammad. Besides, there are no entries concerning the author of this work nor the years that it was written.

2.3.2. *tadhkira's* contents and the features

The contents of this *tadhkira* are largely divided into 2 parts, the first part(fol.54a-62a) describes the battles between Prophet Muḥammad and Abū Jahl, the second part(62a-80a) gives the story of the expansion of Islam by Prophet Muḥammad to the surrounding states. The records of this *tadhkira* are limited to the events which took place in Arabistan and do not relate directly to Xinjinang and the mazārs situated in Xinjiang.

Certainly this *tadhkira*, as we can see in the lines on fol.1a mentioned above, had been characterized as "the description of Prophet Muḥammad's battle with Abū Jahl" possibly by unknown owners of this manuscript. However, in fact, the story relates to Abū Jahl shares only one-third of this work, and most of the folios (two-thirds) are spent by the story of 'Alī's campaigns for Islamization to the king of Ḥabash(Etyopia) and the king of Zaqqūm(unknown).

That is to say, this *tadhkira* was possibly written by the people praises 'Alī, and it indicates Shi'ite or Iranian elements of Islam in Xinjiang as we mentioned on the part of *The Legend of the Imāms of Keriā*.

2.4. *The Legend of Haft Muḥammadān*

2.4.1. Haft Muḥammadān and their mazār

The 4th *tadhkira* of the YMTT manuscript *The Legend of Haft Muḥammadān* is a work of poetry consisting of 21 pages from fol.80b to fol.90b. This *tadhkira* has two types of titles along with the title *The Legend of Haft Muḥammadān* in fol. 81a which shows the reason for the writing of this work, there is also the title *The Legend of the Chiltan*.

The content of this *tadhkira*, as the first title shows, is the *tadhkira* of Haft Muḥammadān, i.e. seven Muhammads. There is almost no information known from historical literature about the profile of these seven people, and even *Tārīkh-i Rashīdī*, the historical work of the 16th century writes about seven people buried in the mazār in Yārkand, but says nothing about what kind of people they were. This shows that either the author of *Tārīkh-i Rashīdī* Mīrzā Haydār didn't know anything about them, or there is the possibility that the legend mentioned in this *tadhkira* was completed after the 16th century when *Tārīkh-i Rashīdī* had already been completed.

As for the Haft Muḥammadān mazār, as far as it is recorded in the *Tārīkh-i Rashīdī*, as is shown above, certainly existed in Yārkand in the 16th century at the latest. Concerning this mazār there are references by Sawada Minoru and Rahilā Dawut, it is said to be situated in the Eastern part of the centre of the Islamic city of the modern Yārkand county, it is also called "the Chiltan mazār", i.e. "Mazār of 40 bodies", but the connection of the name with the legend is not confirmed, the building of the mazār was restored in the time of Mīrzā Abā Bekrī (15-16 century) and Ya'qūb Beg (19 century), in addition, there are references to this mazār in the works of Choqan Valikhanov, Mullā Mūsā Sayrāmī and so on¹⁵.

2.4.2. The contents of *tadhkira*

The contents of this *tadhkira* are largely divided into 2 parts, the first part describes the activities and death of the saint Haft Muḥammadān, the second part gives the story of discovering this mazār.

The first part (fol.80b-87a) consists of 7 sections divided by the following titles written in red ink as follows:

- (1) [Introduction: the prayer to Allāh and Prophet Muḥammad] (fol.80b-81a)
- (2) [the prayer to Allāh and Prophet Muḥammad] (fol.81a)
- (3) The reason for the writing of the verse of *The Legend of Haft Muḥammadān* (fol.81a-81b)

¹⁵ Sawada Minoru, *op.cit.* (1999), pp.64-65; Rahilā Dawut, *op.cit.*, pp.83-88.

(4) Coming of the birds (fol.81b-82b)

(5) The talk of those who came to visit the Prophet's grave with the *Chiltan* (fol.82b-84a)

(6) Haft Muhammadān prayer for Fāṭima Zahrā's anger and how it was heard (fol.84a-85a)

(7) Claiming forgiveness from Haft Muhammadān and receiving grace (fol.85b-87a)

The first 2 sections consist of the eulogy and the prayer to God and the Prophet, in the 3rd section, as we have mentioned before, the reasons for writing this *tadhkira* and additional verses can be found, and the substantial contents of the *tadhkira* begin from the 5th section. It describes the arrival of the seven imāms to Yārkand due to Prophet Muhammad's guidance and their death there.

The following second part (fol. 87a-90b) consists of the following 2 chapters:

(8) Shāh Ṭalīb receiving the Prophet's teaching and his arrival to the Yārkand district (fol.87a-88a)

(9) Shāh Ṭalīb leaving the town due to Mīrzā Abā Bekrī's slander (fol.88a-90b)

Here the story of Shāh Ṭalīb is given, as he left to search for the grave of the seven men mentioned above and guided by Prophet Muhammad's miracle, but left Yārkand after having confronted Mīrzā Abā Bekrī, and later Mīrzā Abā Bekrī reconstructed the grave of these saints in the land of Qaraqum in Yārkand, established donation (*waqf*) and appointed supervisors of *shaykh* and *jarūbkesh* for mazārs.

2.4.3. Philological analysis—comparison with *Zāliliy diwani*

This *tadhkira* was written in poetic form, its meter consistently follows the *ramal* meter of Turkic poems, and from beginning to end the work consists of 266 couplets (*beyt*), 532 *misrā'*, and 10 sections as previously stated. The text was completed in 1230, the month of *rabī' al-awwal* (February-March, 1815)¹⁶. There is no clear record of the author of this *tadhkira*.

One of the most representative works of the 18th century, *Zāliliy diwani*, written by one of most representative poets, Muhemmed Siddiq Zālili, has been compiled and translated into modern language by a celebrated Uyghur writer Imin Tursun and is quite well known as a masterpiece of "Uyghur Classic Literature". This compiled work includes *The Legend of Khwāja Muhammad Sharīf* as we noted above, and there is a poetic *tadhkira* under the title of *The Legend of the Chiltan* as well. It has been noted latter *tadhkira* describes the same saints as in the Haft Muhammadān, but in spite of this similarity, there is admittedly a slight difference between the two¹⁷. These differences are as follows:

(1) The outline of both works is basically the same, but the text inserted in the *Zāliliy diwani* gets the distinctive title *The Legend of the Chiltan* by the author. On the other hand, the text in the YMTT manuscript has two titles, as mentioned above, *The Legend of Haft Muhammadān* and *The Legend of the Chiltan*.

(2) The beginning of the *Zāliliy diwani tadhkira* directly states that the motive for writing this *tadhkira* is "the reason to write the verse of this book". On the other hand in the beginning of YMTT text, as was mentioned above, there is the eulogy and prayer to God and the Prophet, and the reason for writing it is given afterwards.

(3) Akhun Khoja, an influential person of Yārkand during that period influenced the creation and writing of the *Zāliliy diwani*¹⁸. Meanwhile, it is recorded that a visionary dream guided the author to write the YMTT text¹⁹. Therefore, the reasons for writing each text are completely different.

(4) There is a time lapse of about 83 years between the writing of these two *tadkhiras*. *Zāliliy diwani* was written in 1147²⁰ and the YMTT text, as previously mentioned, was written in 1230.

The differences between two texts, as we noted above, consists of the volume of works, title, date of written and motive for writing. And now we can point out three possibilities on the relation between them; Firstly YMTT text might be rewritten from Zālili's work by somebody in later period. Secondly the description "the year 1230 anno Hegirae" on YMTT might not be a date of written but be a date of copy. And thirdly, the small differences between them might be made in the process of compilation work by Imin Tursun.

¹⁶ YMTT fol.90b

¹⁷ *Zāliliy diwani*, nāshrgā tayarlaghuchi Imin Tursun, Beyjing: Millatlar Nāshriyati, 1985, pp.456-457

¹⁸ *ibid.* p. 457

¹⁹ YMTT, fol.81b

²⁰ *Zāliliy diwani*, p. 476

2.5. The Legend of Sut Bībī

2.4.1. Sut Bībī and the mazār

The 5th and final *tadhkira* of the YMTT manuscript entitles *The Legend of Sut Bībī*. This work is comparatively short, consisting of nine pages from fol.90b to fol.94b.

About the saint Sut Bībī or woman named Umayyah from Uzkend, the big compilation work of several *tadhkiras* *Tadhkira-i Bughrā Khān* includes the description in its chapter(*faṣl*) 29²¹. According to the study by Julian Baldick which introduced *Tadhkira-i Bughrā Khān* as *Tārīkh-i Uwaysīyya*, and the detailed paper by Devin DeWeese in which he critically reviews Baldick's book, the profile and the story of this woman saint in *Tadhkira-i Bughrā Khān* and YMTT manuscript are identical. Hence it is convenient to think that both legendary works are dealing with same woman saint. Though it is still incontestable if this woman saint Umayyah is existed historically, but it is apparent that the naissance of this legend dates back to the 17th century at the latest.

Concerning the mazār of Sut Bībī, there are references by Sawada and Dawut, it is said to be situated in the North from the artificial hill namely *Nāwruz dōng*; north eastern part of the Islamic city of Yārkand, and women who pray for being bless with children or curing from disease, makes pilgrimage²².

2.5.2. Contents of the *tadhkira*

Sut Bībī(hereafter "the saint") was a descendant of the ruler of Uzkend Sulṭān Ilik al-Māḍī. She never say her prayers and knew nothing about the performing ablutions and teaching of Islam like other ordinary women(fol.91a). But by the couple of miracle guidances, the saint changed to extraordinary religious figure(91b). And by the Sulṭān Ilik al-Māḍī's guidance in her dream, the saint departs to the pilgrimage to Mecca. On the way, as she served *ḥalwā* which is exhaustless from the tray(*tabaq*) to her companies, the saint were given the name of "Bībī ḥalwā't"(92a). After the pilgrimage to Mecca and Medina, the saint returned to her homeland Uzkend, and by the next omen she departed to Yārkand(92b). After the arrival at Yārkand the saint milked all animals coming to her, and donated them to the people once in a day. For this reason the saint came to be called Sut Bībī(Lady Milk). The saint died at the age of 94 in Yārkand(93a). Though in the process of burial service her body suddenly disappeared, but people built her tomb(without her body)(93b). Later man of Medina named Khaddāf digged her grave at the cemetery under the command of Prophet Muḥammad, and then the corpse of the saint appeared in the sky, and descended to the grave.(94b)

2.5.3. Philological analysis—comparison with the Berlin manuscript

There is no description anything about the author and the date of written in this *tadhkira*. However, we can evaluate this *tadhkira* through comparison with other texts preserved in out of Xinjiang. Besides in our YMTT manuscript, as far as we know, there are two texts of *The Legend of Sut Bībī*: prov.6 of Lunds University Library(16 folios /32 pages) and Ms.orient.oct.1727 of the State Library of Berlin(8 folios/16 pages). Here we try comparing with the latter.

The Berlin manuscript was written(or copied) in Dhū al-hijja 27, 1252 anno Hegirae/the year of caw(*baqar*)²³, and differ from YMTT manuscript in the following points:

(1)Total volume of the Berlin manuscript is more than YMTT's. But besides the first part(pp.2-5: introductory

²¹ Baldick, Julian, *Imaginary Muslims: The Uwaysi sufis of Central Asia*. London-New York: I.B.Tarius, 1993, pp.191-192; DeWeese, Devin, "The *Tadhkira-i Bughrā-khān* and the "Uwaysi" Sufis of Central Asia: Notes in Review of Imaginary Muslims" *Central Asiatic Journal*, 40/1(1996), p.99. Baldick mainly used ms.D112 of St.Petersburg branch of the Institute of Oriental Studies, Russian Academy of Science.

²² Sawada Minoru *op.cit.* (1999), 66-67; Rahilā Daut, *op.cit.*, pp.91-92.

²³ Ms.orient.oct.1727, p.15

contents and the genealogy of *Sut Bîbî* of the Berlin manuscript which is not existing in the YMTT's, there is no big differences between them.

(2) It is clearly written on page 6 of the Berlin manuscript, this work is a quotation of the 29th chapter of *Tadhkira-i Bughrâ Khân*. On the other hand YMTT manuscript are taking style of independent work, and employs many adequate Turkic words instead of Persian or Arabic vocabularies.

Viewed from two points noted above, it is possible to observe that YMTT manuscript is comparatively newer than Berlin's, and this text is possibly an arrangement of the 29th chapter of *Tadhkira-i Bughrâ Khân* taking the style of independent work.

Ёркент мазор тазкиралари тўплами тўғрисида

АБЛИЗ ОРХУН, СУГАВАРА ЖУН

1. Қўлёзма китобнинг ўмумий аҳволи

Биз бу китобда таништирмоқчи бўлган қўлёзма беш тазкирадан ташкил топган тўплам бўлиб 2006-йили август ойида жамъият текшириш жараёнида Қашкардан сотиб олинган. Қўлёзмада китоб номи аниқ ёзилмаган бўлса да, баъзи тазкиралар Ёркентдаги мазорларга алоқадор бўлгани учун, вақтлик *Ёркент мазор тазкиралари тўплами* (қисқартириб: УМТТ) деб номладик. Қўйида бу китобнинг мазмунини филологик жиҳатдан таништирамиз ҳам таҳлил қиламиз.

Китоб қоттиқ кўн хрумда тошланган, китобнинг бош-охири тўлиқ, жудаям яхши сақланган. Китоб варагининг катталиги 19см×13см, текст юзининг катталиги 15см×8.5см. китоб Хўтан коғозига бошдан охир таълиқ дастихатида жудаям кўркам, тартибли кўчирилган бўлиб, ҳар саҳифага 13қурдан хат ёзилган¹. Асар номлари ва Мухим сўзлар қизил сиёҳда ёзиб қуйилган. Китоб жамъий 95варақ, 190саҳифадан иборат, китобнинг амалий мазмуни 26 дан бошланади. 2а бутунлай оқ қолдирилган. 1а аслида оқ қолдирилган бўлиб, кейин фойдаланувчилар томонидан китобга алоқадор қўйидагидай маълумотлар ёзиб қўйилган. Масалан: оқ қолдирилган 1а нинг бош томонига “Хўжа Муҳаммад Шариф пирнинг, сут биби подшоҳнинг, ҳафт Муҳаммадон подшоҳнинг, ҳазрати пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васалламнинг абу жаҳл била куштингирлик қилгонларининг зикрлари” деган сўзлар, ости томонига эса олти мисролик форсча шеър ёзиб қўйилган, орқа юзининг бош томонига эса уч қур арабча оят, ости томонига китоб эгасига муносибатлик қўйидаги сўзлар ёзилган: “Мамат Ниёз Охуннинг турур, ҳар ким

¹ Хўтан коғози ҳақида қўйидаги мақола, асарларга қаранг: Абдукарим Раҳмон, Равайдулло Ҳамдулло, Шериф Хуштор, *Уйғур ўрф-одатлари*. Урурмчи Синцзян ёшлар-ўспиринлар нашриёти, 1996, pp. 67-68.; Сугавара Жун, “Тўрт кўча дўкмушидаги ёзув маданияти” Мачида Казухико, Куронива Такаши, Сугавара Жун(туз.) *Хитойдаги Араб ёзуви маданияти* Токио Чет тиллар университети Осиё -Африка тил маданияти тадқиқот институти, 2005-йил, 78-80 саҳифа [Японча]

ўқиб эшитса ёҳши бўлур, улуг ҳазратларнинг руҳига дуо-такбир қилиб, рўҳидан маълад талаб қилса мушқули осон бўлур”.

26 дан бошлаб тазкираларнинг амалий мазмуни бошланади. Уларнинг тартиби қўйидагидай:

1. Тазкирани Хўжа Муҳаммад Шариф пир[26-30а]
2. Тазкирани ҳазрати имомон кериё разияллоҳу анҳу[30б-54б]
3. Ҳазрати пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васалламнинг абу жаҳл билан куштингирлик қилгонларининг зикрлари [55б-80а]
4. Тазкирани ҳафт Муҳаммадон[80а-90б]
5. Тазкирани сут биби разияллоҳу анҳу[90б-94б]

Китобда бу тазкираларнинг муаллифи ва мазкур тўпламни тузувчи ёки қўчирувчи ҳақида ҳеч қандай маълумот берилмаган. Шунақа бўлса да биз тўпламга киритилган тазкираларнинг илгари айрим кишилар томонидан ёзилиб, сўнги мазгилларда номаълум кишилар томонидан тўплам қилинганини жазм қила оламиз. айтгани, тўпламга киритилган тазкираларнинг тили, баён қилиниш услуби ва савиясида анча фарқлар мавжуд. Қўйида айтганимиздай, бу тазкираларнинг бошқоа да бир неча нусхалари четъал кутубхоналарида айрим китоб ёки бошқа асарлар билан бирга тўплам қилинган ҳолда сақланмоқда.

Бу ерда бу тазкираларнинг бир китобга жамланиш савабини филологик жиҳатдан тадқиқ қилиш ҳар ҳолда аҳамиятлик иш ҳисобланса керак.

2. Қўлёзманинг мазмуни

2.1. Тазкирани Хўжа Муҳаммад Шариф Пир

2.1.1. Хўжа Муҳаммад Шариф ва унинг мазори

Бу асар Ёрқент Саидия хонлигининг иккинчи авлод Султони Абдурашидхонга устоз бўлган Хўжа Муҳаммад отлик кишининг тазкирасидир. бошқа тарихий асарларда бу кишининг ҳаётига оид маълумотлар жуда кам бўлиб, Шох Махмуд Чурсонинг асарида унинг Абдурашидхон даврида Ёрқентда дин тарқатиш фаолияти билан машғул бўлгани, Абдурашидхон Қозок-Қирғизларга қўшин тортганида, унинг Абдурашидхонни Султон Сотук бугроҳон мазорига бошлаб бориб мазорни зиёрат қилдиргани, шунингдай мазордан гойивона бишорат олиб қўшин тортишга изн бергани, муриди Муҳаммад вали сўфининг ҳам Абдукарим хонга устоз бўлгани ҳақида хабарлар бор². Аммо Хўжа Муҳаммад Шарифнинг шахсий ҳаётига оид маълумотлар йўқнинг ўрнида бўлгани учун бу тазкирадаги маълумотларни маълум тарихий материаллик кимматига эга деб қарашка бўлади.

Хўжа Муҳаммад Шарифнинг мазори ҳозирги Ёрқент шаҳрининг шимолидаги гулбоғ кишлоғи ҳазрати пир қантида жойлашган. Мазор қурулуши китоб титўлида кўрсатганимиздай ҳали ҳам яхши

² Акимовский, О.Ф., *Шах-Махмуд ибн Мирза Фазил Чурс, Хроника, Критический текст, перевод, комментарии, исследование и указатели* О.Ф. Акимовской. Москва, 1976, f.47b, f.48b.; Савада Минору. “Хўжа Исхоннинг диний фаолияти ва Ёрқент билан бўлган муносабатлар ҳақида” *Гарбий жанубий Осиё Тадқиқоти*, 27-сар (1987), 68-саҳифа.

сакланмоқда. Бу иморат хўжо Муҳаммад Шариф 1565-йили вафот бўлганидан сўнг бино қилинган. 1807-йили Ёрқент ҳокимбаги юнус томонидан қойта қиғайтириб таъмир қилинган³.

2.1.2. Тазкиранинг мазмуни

Тазкира мазмуни Муҳаммад шеърининг тугилган жойи сойром (ўрто Осиёнинг сир дарё қирғоғидаги шаҳар)дан бошланиб, самарқанд, Қашқар, машад (ортуш, ҳаж сафари, Макка, мадина, довур, қорғилик, Ёрқент сингари манзиллари босиб ўтиш жараёнида юз берган турли қароматлар баён қилинган. Бу тазкира қўйидагидай етти бобдан ташкил топган.

Биринчи боб: Муҳаммад Шарифнинг болалик даври ва авлиёлик мақомига кўтарилиши (26-7а)

Муҳаммад Шариф аслида Сойромлик киши бўлиб, етти ёшида отасидан 10 ёшида онасидан айрилиб етим қолади. Валийларнинг қўйибона йўл кўрсатиши билан Самарқанддаги мирзо Улугбек мадрасасига бориб унда 30 йил илм таҳсил кўради. Шу борада у Хўжа Масъуд отлик савдогарнинг аёлининг қўп ёрдамига эришади.

Иккинчи боб: Сотук Бугроҳон билан Аҳмад Яссавийнинг бишорат бериши (7а-10б)

Қулардан бир кун Хўжа Муҳаммаднинг тушига Султон Сотук Бугроҳон била аҳмад ясави кирип, Қашқар заминига боришқа даъват қилади. Муҳаммад Шариф мана ўша икки зоднинг бишорати билан самарқанддан отланиб аввал Қашқарга у ердан машахдадаги сутук бугроҳон мазорига боради.

Учинчи боб: Макка зиёрати (10б-18б)

Хўжа Муҳаммад Шариф яна Сотук бугроҳоннинг бишорати билан маккага ҳаж товобга боради. сафар устида улуг авлиёлорнинг мададида қароматлар кўрсатиб, ҳажга кетаётган нурғун кишини хатардан қутқориб қолади. мана шундан бошлаб унинг авлиёлик шон-шухрати ўзидан илгари Арабистонга кетиб қолади.

Тўртинчи боб: Маккадан қайтиш (18б-21а)

Муҳаммад Шариф ҳаж тавоб фаолиятини тугатиб, Қашқарга қайтиш сафарида Ҳиндистондан ўтиб, Қонжур йўли орқали Довур деган жойга келганида бир тасодиф воқеа туфайли Султон Абдурашидхон билан учрашиб қолади.

Бешинчи боб: Абдурашидхоннинг Хўжа Муҳаммад Шарифни Ёрқентга таклиф этгани (21а-22б)

Хўжа Муҳаммад Шарифнинг қароматларига қўйил бўлган Абдурашидхон Муҳаммад Шариф пирга мурид бўлади ва борча раиятни ҳам унга мурид бўлишга ёрлик қилади. Хўжа Муҳаммад Шариф Абдурашидхон билан билла қорғиликка бориб масҷид солиш борасида яна бир қўйибона бишорат билан бир буддистнинг қабрасини қовлаб, бир қуб олтун ва бир чўюн будни топади. Олтунни сотиб юбориб унинг фулини янги барпо этилган хониқоҳ ва ўзи солдирган Хўжа Муҳаммад Хўрмузи мазорига вақф қилади.

³ Роҳила Довур, *Ўйғур Мазорлари*. Урумчи: Синцзян халқ нашриёти, 2001, pp.80-82; Савада Минору, "Торим водийси атрофидаги Ислам қаробаларининг текшириш докладн-" *Тезуқаяма Гакуин университети инсоният маданияти Факультети йиллик тадқиқот журнали*, 1-номер (1999), 65-66-саҳифа.

Олтибчи боб: Хўжа Муҳаммад Шарифнинг Сотук бугроҳон мазорига шайхлик қилгани(226-256)
Хўжа Муҳаммад Шариф Абдурашидхоннинг изин билан Ортусидаги Сотук бугроҳон мазорига бориб, шу ерда мазорга шайхлик қилиб етти йил туриб қолади. Бу жараёнда Қашқарнинг Турк, Тожиқлардан бўлган катта-кичик фуқаролари Хўжа Муҳаммад Шарифга қўл бериб мурид бўлади. Абдурашидхон ҳам Сотук бугроҳон мазорига йилда икки-уч мартаба келиб-кечиб туради. Абдурашидхоннинг Қашқарда туришлик ўғли Абдуллатиф Султон Қашқарга бож-хирож топиширишга бўюнтошлик қилган қоратегида туришлик Қирғизларни бўйсиндириш урушида Қирғизлар томонидан ўлдирилади. Абдурашидхон бу қисосни олиш учун иссиққўлгача қўшни тортиб бориб Қирғизлар билан 20 кун жанг қилади. Ҳамда Қирғизларни мағлуб қилиб Ёрқентга қайтишида Муҳаммад Шарифни ҳам бирга олиб кетади. Муҳаммад Шариф Ёрқентга қайтганидан сўнг мишордаги қўналгусига тушади. У бу ерда яна 10 неча йил яшаб бирмунча улуг зодларнинг қабрларини кашф этиб уларга мазор турғизади. Қорғалиқга бориб қасаба, хоникохларни бунёд этади.

Еттинчи баб: Хўжа Муҳаммаднинг ахирги ўмири (256-30а)

Хўжа Муҳаммад Шариф 95 йил ўмр кўриб ҳижри 963-йили Ёрқентда оламдан ўтади. Жасади ўзи яшаган мишор яқосига дафн қилинади. Шогирди Муҳаммад вали сўфи унинг ўрнига пирликка таъйин этилади. Муҳаммад Шарифнинг вафотидан икки йил сўнг Абдурашидхон вафот бўлади.

2.1.3. Филологик анализ

Япон олими Ҳамада Масами афанди 2006-йили дунёнинг ҳар ерларида сакланаётган *Тазкирани мавлоно аршидин вали, Тазкиратул эриод, Тазкирани Бугроҳон(бир баб.) Тазкирани Хўжа Муҳаммад Шариф* пир дан иборат тўрт хил тазкирани янада бошқа қўлёзмалар билан ичича салиштириш асосида асли матин, таржима, тадқиқотлар билан биргаликда *Шарқий Туркистондан топилган Чоғотойча қўлёзмалар* деган номда катта илмий асарни рубга чикарди. Олим китобида Хўжа Муҳаммад Шариф пир тазкирасининг Франция фанлар академиясида сакланаётган ms.3355-3 номерли, Швециянинг Лунд университети кутубхонасида сакланаётган prov.327, prov.73, prov.414 номерли қўлёзмалар ҳамда Россия фанлар академияси шарқшунаслик тадқиқот ўрнининг Санкт-Петербург филиалида сакланаётган C582, A237 номерли олти хил нусхани салиштириш орқали буларнинг ичидан энг тўла деб қаралган prov.73 ни танлаб олган⁴.

Ҳамада афанди яна Имин Турсун нашрга ҳозирлаган Муҳаммад Сидиқ Залилий назмийлаштириб қайта ишлаган *Тазкирани Хўжа Муҳаммад Шариф пир* ни ҳам юқоридаги олти хил нусхага салиштириб чиқган. Залилийнинг назмий нусхасидан бошқа насрий нусхаларнинг ҳечқайсида бу тазкиранинг ёзилган вақти қайд қилинмаган. Залилий эса бу асарни аслидаги мавжуд насрий нусхадан ҳижри 1157-йили яни Муҳаммад Шарифнинг вафотидан 194 йил кейин назмий шаклда қайта ишлаб чиқган экан. Бунингдан биз ҳозир кенг тарқалиб юрган насрий нусханинг аниқ ёзилган даврини бекита олмасак да лекин унинг 1157-йилдан илгари ёзилганига ҳўкм қила оламиз.

Қўлимиздаги УМТТ ни Хўжа Муҳаммад Шариф пирга аид 8-қўлёзма деб аташ мумкин. Биз бу ерда фақат Ҳамада афанди тўла деб ҳисоблаган prov.73 номерли қўлёзма билан қўлимиздаги нусха ўртасидаги фарқни кўрсатиб ўтаемиз.

⁴ Ҳамада Масами, *Шарқий Туркистондан топилган Чоғотойча тазкиналар ҳақида тадқиқот*, Киото: Киото университети Адабиёт институти, 2006-йил, 169+302 саҳифа.

Хамада афанди ўзининг бу асар ҳақидаги таништиришида айтганидай, бу нусханинг мазмуни ҳам бошқа нусхалар мазмуни билан бир хил бўлсада ишлатилган сўз-ибораларда анча фарқлар мавжуд. Масалан: биз таништирилган бу ҲМТТ даги анчагина Арабча-Форсча сўзлар ўрнида пров.73 номерли нусхада янгирил, тушинарли туркийча сўзлар ишлатилган. Хатта ўхшаш мазмундаги бир шеър икки қўлёзмада икки хил тилда берилган. ҲМТТ 146 саҳифадаги 36 мисроли *мақсудҳайи эй худо, маъбудҳойи эй худо* деб бошланган форсча муножотнинг ўрнида пров.73 номерли нусхада *мақсуд сен-сен эй худо, маъбуд сен-сен эй худо* деб унинг удул туркийча таржимаси берилган. Бирок, узун-қисқалигида фарқ бор: форсчаси 36 мисра, туркийчаси 32 мисра.

Яна ҲМТТ да баъзи сўзлар тушиб қолгандан ташқари хатто баъзи шеърларда бутунлай ташлаб юборилган. Масалан: пров.73 нинг 109а саҳифасидаги олти мисрали форсча шеър ҲМТТ да бутунлай йўқ. Яна шу пров.73 нинг 109б саҳифасидаги 26 мисрали форсча шеър ҲМТТ да фақат саккиз мисра. Юқоридагилардан ташқари, пров.73 билан ҲМТТ ўртасидаги энг катта фарқ шуки, пров.73 айрим-айрим етти бабга айрилган, ҲМТТ бўлса ҳечқандай бабга айрилмаган⁵.

Ўша нукталардан пров.73 номерли нусхани нисбатан тўлиқ нусха деб айтишқа бўлса да, бироқ бу нусхада ҲМТТ да бор айрим сўз ва жумлалар тушиб қолган аҳволлар мавжуд, имлосида ҳам анча нуксанлар бор. Бирок, бу фарқлар ҳар икки қўлёзманинг мазмунига таъсир етказмайди. Мазмунида изчиллик бор. Бирок, биз ҲМТТ да арабча, форсча сўзларнинг кўп ишлатилганига қараб уни пров.73дан илгарикки даврга мансуб қўлёзма деб қараймиз.

2.2. Тазкираи Имомони Керия

2.2.1. Имомлар билан Кериянинг муносабати

ҲМТТ га киритилган иккинчи тазкиранинг муаллиф (ёки қотиб)томонидан берилган номи *Тазкираи имомон керия разияллаҳу анҳу* бўлиб, 306 дан бошланиб 546 да охирлашади, жамъий 49 саҳифа.

Энг олди билан китобдаги имомон(имомлар) билан кериянинг қандай муносабатда бўлиши бизнинг диққат этиборимизни тортади. Тазкира мазмунига қараганда, имомлар деб: имоми Носириддин, имоми Қавомиддин, имоми Заҳириддин, имоми Муиниддин дан иборат тўрт киши кўзда тутилади. Тазкирада асосан бу тўрт имомнинг Қашқар, Ёрқент, Хўтанларда қилган диний урушлари, фаолиятларига доир афсоналар ҳикоя қилинади. Юқориги тўрт имомнинг мазори деб қаралган жой ҳозирги Керия тумани яқинидаги Чиро туманининг Бўстон қишлоғига тўғри келади⁶. Шу сабабдан бу асарга *Тазкираи имомони керия* деб ат қўйилган бўлса керак.

2.2.2.Тазкиранинг мазмуни

Асарда юқорида номи зикр қилинган тўрт имомнинг Юсуф Қодирхон гозини Қашқарга Ислоҳ очишга юборгани, унинг кетидан тўрт имомнинг ҳам мовароуннаҳрдан отланиб Қашқар, Ёрқент, Хўтанларга Ислоҳ очиш учун борганига доир воқиялар баён қилинади. Асарнинг ҳечқандай жойида воқияларнинг

⁵ Бу моқоламизда асосан пров.73нинг боб қурулмасини асос қилиб етти бобқа айридик

⁶ Роҳила Довут, ўша асар, 155-156 саҳифа; *Хитой Ислам қамуси*, Чэнду: Сичуан лугат Нашриети, 1994-йил, 524-саҳифа.

йил даври кўрсатилмаган. Вокиаларнинг ҳаммаси афсоналар билан чирмалган. Тазкираларда мунақа афсонави туси кўюк ғозот мазмунларининг кўпилаб учрашини ўз давридаги Қарохонийлар хослиги билан Хўтан буддистлари ўртасида юз берган диний урушларнинг кейинги кишилар онгидаги инқослари бўлса керак.

Бу асарнинг мазмуни қўйидагидай тўккуз қисмдан ташкил топган.

- (1) Кириш ва имоми Носирнинг насаби(306-31а)
- (2) Мадонда Юсуф Қодирхоннинг тўрт имомдан Қашқар заминга Ислом очиш учун қўшин тортиш ҳақида ижозат сўрагани(31а-32б)
- (3) Тўрт имомнинг Юсуф Қодирхоннинг илтимасига кўра урушга борувчи лашкарларни йиғгани (23а-34а)
- (4) Тўрт имомнинг Юсуф Қодирхоннинг илтимасига кўра Ўш, Қошон, Хоразм, Бағдадлардан лашкарларни йиғгани ва Қашқар, Ёркенгларга Ислом очилгани(34а-40а)
- (5) Ислом лашкарларининг Мочин(Хўтан)га ҳужум қилгани, илгари борган имоми Шокир подшонинг шаҳид бўлгани, Мочин кофирлари ўртасида бўлган кенгаш(фол. 40а-42а)
- (6) Мочин шаҳри кофирлари билан бўлган тўрт йиллик уруш, Ислом қўшинининг айниқса Султон шох Қосим Ўшининг қаҳрамонлик кўрсатгани, оқибатда Мочинда Ислом очилгани(42а-47а)
- (7) Ғозотнинг давом етгани, бу жараёнда имоми Маҳдининг кўрсаткан қараматлари ҳамда имоми Жаъфири тайрон мазорининг кашф етилиши(47а-47б)
- (8) Ғозотнинг давом етгани, кофирларни қувиб юкатиш борасида Султон шох Қосим Ўшининг шаҳид бўлгани ҳамда шундан сўнг руй берган воқеалар(47б-51а)
- (9) Кофирларни қувиб жанг қилган Султан шайх Жалолидин Бағдадининг шаҳид бўлгани, кофирларни қувиб зарба бераётган имомларнинг ҳам пистирмага учраб тарих ҳижри 390-йили зулҳажжа ойининг 10-куни(милادي 1000-йили 11-ойнинг 11-куни) ҳалок бўлгани(51а-54б)

2.2.3. Тазкиранинг хослиги

(1) Бу тазкиранинг кириш қисмидаги насабдан билиш мумкин бўлган хослик

Биринчи қисим (фол.306-31а) да қайд қилинган имомларнинг насаби ўзга имомларнинг насабини тадқиқ етишда ҳам маълум аҳамият касб этса керак. Бу ерда кўрсатишга бўладиган насаб қўйидагидай:

1. Ҳусайин
 2. Зайнул Обидин
 3. Муҳаммад Бокир
 4. Жаъфири Содик
 5. Али Мусо Ризо
 6. Мусо Қозим
 7. Таки
 8. Наки
 9. Аскар
 10. Қосим
 11. Афтах
 12. Муиниддин
- (+Заҳриддин, Қавомидин, Носириддин)

Имоми Муниддинга туташадиган бу исимларнинг кўпчилиги 12 имом(исно осорийя) нинг исимлари экани аниқ⁷. Биринчи киши хусайиндан тўккузинчи киши аскарига(гарча, Али Мусо Ризо билан Мусо Козимнинг ўрни алмашиб қолган бўлса да) бўлган исимлар 12 имомнинг учинчисидан 11-сигача бўлган имомларнинг исимларидир. Жанубий Синзян айниқса Хўтан вилаётида имомларни улуғлашда шунча элементлари ёки Ироний элементлар алчадан давом қилиб келаётгани учун бу насабнома ҳам Уйғурлардаги этикоднинг Ироний характерга эга эканини аниқ кўрсатади⁸.

(2)Имомлар ва уларнинг мазорлари

Юқорида кўрсатилган насаб тўрт имомга доир афсона ва мазорнинг маданият ҳослигини аниқлашда фондали маълумот бўлса да, бу ерда янада бир қизиқарли ҳақиқат бор. Мушу силсила ичидаги ва тазкирада зикр қилинган имомларнинг деб тушинилаётган мазорлар жанубий Синзян айниқса Хўтан вилаётида ҳали ҳам бир неча ўрнида мавжуд. Юқорида таништирилган 12 имомнинг 4-сидан 12-сигача бўлган тўккуз имомнинг мазорининг Хўтанда борлиги ҳақида маълумат бор⁹. Бу асосан тўрт имомнинг тазкираси бўлса да гозот жараёнида номи зикр этилган Юсуф Қодирхон бошлиқ бошқа кишилар да жанубий Синзян айниқса Хўтан вилаётида жойлашган мазорлар билан муносабатлик. Масалан: Юсуф Қодирхон Қарохонийлар хонлигининг машҳур хонларидан бўлиб, мазорининг Қашкарда экани ҳақида маълумот бор¹⁰. Мочин шахрига илгари бориб шахид бўлган имоми Шокирнинг мазори Хўтан вилоёти қороқош туманида Қумробот подшоҳим ёки қабтар мазор деган ном билан машҳур¹¹. яна уруш жараёнида қашф этилган имоми Жаъфири Тайрон мазори Керия туманида бўлиб, ҳозирги кунда ҳам обод мазор ҳисобланади.

Қисқаси, бу тазкира тўрт имомнинг мазоридан бошқа яна бир неча улуғнинг ётган мазорлари, уларнинг шахид бўлиш, дафн қилинишигача бўлган кўпгина маълумотларни қамраган асар бўлгани учун уни бир афсонавий шахсни таништаридиган оддий тазкирага қараганда муҳим материаллик қимматига эга деб қарашқа ҳақлиқмиз.

2.3. Ҳазрати Пайғамбарнинг Абу Жаҳл билан қуштингирлик қилганларининг зикрлари

2.3.1.Тазкиранинг номи ва ўмумий аҳволи

Тўпламга киритилган 3-асар “аммо ровиёни ахбор ва ноқилони осор ондоғ ривоят қилурларким” деб бошланган номсиз асар бўлгани учун, биз китобнинг 1а саҳифасига қўшимча қилинган номни(гарча абу жаҳл ҳақидаги мазмун бутун асарнинг фақат учдан бирини ташкил қилса да) вақтлик асар номи қилдик. Бу асар 55б дан бошланиб 80а да охирида, жамий 50саҳифа. Асарнинг муаллифи, ёзилган ёки кўчирилган вақти ҳақида маълумот йўқ.

⁷ Ўн икки имом ҳақида, *Е.Ж.Бриллининг тунжи Ислам қамуси 3-том*, 563-564 саҳифаларга қаранг.

⁸ Бу ердаги Ироний элементлар ҳақида, Сагучи Тору, *18-19 асир Синзян жамъият тарихи тадқиқоти*. Токио: Йошикава-Кобункан, 1963, 549-551 саҳифаларга қаранг.

⁹ Савада Минору, “Таклимоқоннинг жанубий четдаги муқаддас қабрлар” *Тезукаяма Гакуин Университети инсоният маданияти Факултети йиллик тадқиқот журнали*, 2-номер(2000), 170-саҳифа.

¹⁰ Роҳила Довут, ўша асар 30-31 саҳифа.

¹¹ Роҳила Довут, ўша асар 142-143 саҳифа.

2.3.2. Тазкиранинг мазмуни ва хослиги

Асар мазмуни икки бўлимга айрилган бўлиб, биринчи бўлим(фол..556-60а) да абу жаҳл билан Муҳаммад пайғамбар ўртасидаги куштингирлик воқиалари, иккинчи бўлимда Муҳаммад пайғамбарнинг атрофидаги мусулмон бўлмаган қабила ва халқларга ислом динини тарқатганига онд воқиалар ҳикоя қилинади. Асар воқиялиги бутунлай арабистон, Африка ва подшоҳ Завқумнинг давлати(ўрни номаълум) билан чакланади. Синцзян ва Синцзяндаги мазорларга муносабатлик хабарлар йўқ.

Асарга гарча кейингилар томонидан китобнинг 1а саҳифасида кўрсатилганидай “ҳазрати Муҳаммад пайғамбар саллаллоҳу алайҳи васалламнинг абу жаҳл билан куштингирлик қилгонларининг зикрлари” деб ном берилган бўлса да, Муҳаммаднинг абу жаҳл билан куштингирлик қилганига анд мазмунлар асарнинг фақат учдан бирини ташкил этади. Иккинчи бўлими бутунлай ҳазрати Алининг Ҳабашистон ва подшоҳ Завқумни Исломга киритиш жарёнида кўрсатган ажойиб-ғаройиб қахрамонликларига бағишланган. Асарда унинг сиймоси жуда ёққол акс эттирилган бўлиб, бу мазмунлар асарнинг учдан икки қисмини ташкил этади.

Шунга кўра, бу асар Алини ҳимая этувчи Шиа мусулмонлари орасида борлиқга келган бўлса керак. Бу тазкира ҳам юқорида таништирилган тўрт имомга анд тазкира сингари Уйғурлардаги Исломда Шиа мазҳабидаги Ироний элементларнинг борлигини ёққол кўрсатади.

2.4. Тазкираи Ҳафт Муҳаммадон

2.4.1. Ҳафт Муҳаммадон ва уларнинг мазорлари

ҲМТТ тўпламига киритилган 4-тазкира ўша номда аталувчи тазкира бўлиб, 806 дан 906 гача бўлган 21 саҳифалик қисқа назмий тазкирадир. Бу тазкирага муаллиф томонидан икки хил ном берилган. Саҳифа 81а даги асарнинг ёзилиш ва номланиш сабаби бўлган учинчи мавзу “сабаби назм тазкираи ҳафт Муҳаммадан қаддасаллаҳу таала асрараҳум” да асар номининг *тазкираи ҳафт Муҳаммадан* экани ачикдан ачик кўрсатилган бўлса да ўша мавзунинг энг ахириги яна “баис ўл бўлди манга ай аҳл базм, айладим тазкираи ҳафтгани назм” деган қурлар ёзилган.

Тазкирада номи зикр қилинган ҳафт Муҳаммадан яни етти Муҳаммад ҳақида 16-асирда ёзилган тарихий асар *Тарихий рашиди* да Ёрқентда жойлашган мазорда ҳафт Муҳаммаднинг ётгани ҳақида маълумат берилган бўлса да, лекин бу етти шахснинг ким экани кўрсатилмаган¹². Демак, 16-асирнинг ўзидаёқ бу шахслар ҳақидаги маълумотлар кишиларнинг хотирасидан кўтарилган. Шунга кўра, Мирзо Ҳайдар бу тазкира мазмуни билан учрашмаган. Шунга қараганда бу афсона 16-асирдан кейин ўртага чиққан афсона бўлса керак.

Тарихи рашиди маълумотларини асос қилганда ҳафт Муҳаммадон мазорининг 16-асирнинг ўзидаёқ Ёрқентда мавжуд бўлгани аниқ. Яна Савада Минору, Роҳила Довуд қатарлилар бу мазорнинг ҳозир Ёрқент тумани марказининг шарқи томонига жойлашгани, қилган мазор деб аталса да бу исмининг тазкира мазмунига зид экани, мазорнинг мирза Абобакри (15-,16-асир) даврида тамир қилингани,

¹² *Хитой Ислам қамуси*, 442саҳифа; Elias,N. and E.D.Ross, *A History of the Moghuls of Central Asia*. New York, 1970, p.299 Яна Мулло Мусо Сайромий ҳам ўзининг *Тарихи Ҳамиди* деган асарида бу мазорни таништирган бўлса да етти муҳаммаднинг ким экани ҳақида маълумот берилмаган.Мулло Мусо Сайромий, *Тарихи Ҳамиди* нашрга тайёрлавчи Анвар Байтур, Пекин миллатлар нашриёти, 1986, 641 саҳифа.

Ёқуббек даври(19-асир)да қайта ремонт қилингани ҳамда бу мазор ҳақида Чўкан Валихонов ва Мулла Муса Сайромийларнинг асарларида маълумат берилганини ёзилади¹³.

2.4.2. Тазкиранинг мазмуни

Мазкур тазкира пакиалиги икки бўлимга айрилган бўлиб, биринчи бўлимда ҳафт Муҳаммаднинг фаолиётлари ҳамда уларнинг шаҳид бўлгани баён қилинади.

Биринчи бўлим(806-87а) етти мавзудан ташкил топган. Мавзулар қизил сиёҳда ёзилган.

- (1)Кириш: оллоҳ ва пайгамбарга ўқилган ҳамд санолар(806-81а)
- (2)Кириш: оллоҳ ва пайгамбарга ўқилган ҳамд санолар(81а)
- (3)Ҳафт Муҳаммадон тазкираси нинг ёзилиш сабаби(81а-81б)
- (4)Қуш келиб қўнгани(81б-82б)
- (5)Пайгамбарнинг гулбази давворга чиқгани, чехтанларнинг суҳбатини тамошшо қилгани(82б-84а)
- (6)Ҳафт Муҳаммадон ҳазрати Фотимаи Зухранинг ранжларига дуо қилиб ижобат бўлганининг баёни(84а-85а)
- (7) Ҳафт Муҳаммадондан рухсат талаб ёнганлари ва бишорат топгани(85б-87а)

Демак, тазкиранинг амалий мазмуни бешинчи мавзудан бошланади. қолган бабларда етти имомнинг Муҳаммад пайгамбарнинг гойивона бишорати билан Ёрқентга сафар қилгани ва шу ерда вафот этгани ҳикоя қилинади.

Иккинчи бўлим(87а-90б) қўйидагидай икки бабдан ташкил топган:

- (8)Шаҳ Талиб Сарамастнинг ҳазрати расул худодан бишорат топиб Ёрқент вилаятига келганларининг баёни(87а-88а)
- (9)Шаҳ Талиб Сарамастнинг мирза Абобакри томонидан тухматга учраб шаҳардан қувиб чиқарилгани(88а-90б)

Иккинчи бўлимда Шаҳ Талиб Сарамаст отлик кишининг пайгамбарнинг бишорати билан Ёрқентга кетган етти имомнинг жасадларининг қабрсиз, нишансиз қолгани, шунга уларнинг жасадларини топиб уларга қабр боғлашга жўнатилгани ҳикоя қилинади. Шаҳ талиб Сарамаст Ёрқентга келиб етти имомнинг ётган жойини топган бўлса да айни даврдаги Ёрқент ҳўқмдари мирза Абобакри томонидан қувиб юборилади. Сўнгида ўз қилмишига қушойман еган мирза Абобакри Ёрқентнинг Қорақум мавзаида ҳафт имомнинг мазорини боғлаб, мазор учун вақф ер, шайх, жорубкашлар таъйин қилади.

2.4.3. Филологик анализ-Залилий дивони билан солиштириш

Асар бош-оёқ Уйгур шеърини рамал баҳрининг рамали мусаддаси мақсур вазнида ёзилган бўлиб, хотимасида асарнинг жамий 266 байт, 532 мисродон ташкил топгани қайд этилган. Тазкира юқорида айтганимиздай 10 мавзуга бўлинган. Асар ҳижри 1230-йили раббиял аввал ойи(1815-йили 2/3-ой) да тамом бўлган. Қўлёзма ҲМТТ да асар ёки қотибга муносабатлик ҳечқандай маълумот йўқ.

17-асирнинг охириларида яшаган Ёрқентлик атоқли шаир Муҳаммад Сидик Залилийнинг *Залилий дивани* номи асари бор бўлиб, Уйгур классик адабиётидаги вакил характерли асарлардан ҳисобланади¹⁴. Бу ҳақда юқорида *Тазкирани Хўжа Муҳаммад Шариф* нинг Залилий томонидан қайта

¹³ *Хитой Ислам қамуси*, 442-саҳифа; Савада Минору, ўша асар, 64-65-саҳифа; Роҳила Довут, ўша асар, 83-88-саҳифа.

¹⁴ *Залилий Дивони*, нашрга тайёрлабчи Имин Турсун, 1985-йил, Пекин миллатлар нашриёти, 456-, 457-саҳифалар ўша асар, 457-саҳифа

ниланган назмий нусхасининг ҳам бор эканини қайд қилиб ўтган эдик. Бундан ташқари *Залилий дивони* даги *Тазкираи чеҳртан* номлик асар ҳам бизнинг диққатимизни тортади. Асардаги чеҳртан юқорида айтганимиздай ҳафт Муҳаммадон мазорининг яна бир аталиши бўлиб, бу назмий асарнинг мазмуни, вазни, сўз-иборалар ҳам қўлимиздаги ҲМТТ билан асосан ўхшаш. Албатта, бизда *Залилий дивони* нинг асли нусхасини тадқиқ қилиш имкониёти бўлмагач, бу икки асар ҳақида кескин фикр қилишга ожизлик қиламиз. Бирок, иккала нусха ўртасида қўйидагидай алоҳида фарқлар мавжуд.

(1) Ҳар икки асарнинг мазмуни ўхшаш бўлса да *Залилий дивони* га киритилган асарга муаллиф томонидан жуда аниқ қилиб *Тазкираи чеҳртан* деб ном берилган. ҲМТТ даги асарга *Тазкираи ҳафт Муҳаммадон* ва *Тазкираи чеҳртан* деб икки хил ном берилган.

(2) *Залилий дивони*даги тазкира бивасита асарнинг ёзилиш сабаби ҳақидаги *сабаби назми китоб* деган мавзудан бошланган. ҲМТТ да эса асарнинг ёзилиш сабаби 3-мавзу қилинган. Унинг олдида кириш, оллоҳга, Муҳаммад пайғамбарга ҳамд-сано ўқилган икки мавзу бор.

(3) *Залилий дивони* даги *Тазкираи чеҳртан* айни даврдаги Ёрқент хўқмдори Охун Хўжанинг ташаббуси билан ёзилган¹⁵. ҲМТТ даги *Тазкираи ҳафт Муҳаммадон* эса авторнинг тушида аён бўлган номаълум бир ориф кишининг ташаббуси билан ёзилган¹⁶. Демак, ҳар икки асарнинг ёзилиш сабаби бошқа, бошқа. Бирок, ҳар икки асарнинг ёзилиш сабаби ҳақидаги мавзунинг факатгина *баис ўл бўлди менга ай аҳл базм, айладим тазкираи чеҳртанни назм* деган икки мисраси ўппа ўхшаш.

(4) Ҳар икки асарнинг ёзилган вақтида 83 йил фарқ бор. *Тазкираи чеҳртан* ҳижри 1147-ёзилган бўлса¹⁷, *Тазкираи ҳафт Муҳаммадон* ҳижри 1230-йили ёзилган.

(5) Ҳар икки назмий тазкира ўхшаш рамал баҳрининг мусаддаси максур вазнида ёзилган. *Залилий дивони* даги тазкира ҳам муаллиф айтгандай *жамъи олтиши олти байту икки юз* бўлса да амалий сони 233 байт.

Ўмуман, икки тазкира ўртасидаги фарқ асарнинг ҳажми, номи, ёзилган вақти ва ёзилиш сабаби ўртасидаги фарқдир ҳалос. Шунинг учун бу икки асар ҳақида қўйидагидай икки хил эҳтимолликни ўртага қўйиш мумкин. (1) *Залилийнинг* назмий тазкирасини кейинги мазгилларда бировлар ўз номига қилиб олган бўлса керак. (2) ҲМТТ нинг хотимасига ёзилган йилнома асарнинг ёзилган вақти эмас балки котибнинг асарни қўчирган вақти бўлса керак.

¹⁵ Ўша асар, 457-саҳифа

¹⁶ ҲМТТ, 81-саҳифа

Ногоҳон бир орифи нигу сирит.

Ранги рухсори жўта осор биҳишт.

Илтимоси айладиким начча ёр,

Назм қил бу насри ай устод қор.

Баҳр ботиндин сочиб дурри гавҳар,

Олами зоҳирда қилгил жилвагар.

Гар сўзунда бўлсо бир нуқсон айб,

Афу қилгойлар сени мардон гайб.

¹⁷ *Залилий Дивони* 476-саҳифа.

Онгоғил торихни ай жону дил.

Минг юз йил эрди-ю, қирқ етти йил.

юқорида кўрсатганимиздай ҳар икки асарнинг байт санига кўра Имин турсун нашрга ҳозирлаган нусха 233 байт бўлиб, 33байт(66 мисра) кам экани ниҳайтда очик. ҲМТТ бўлса унингдан сал ортик бўлиб, 2496байт, авторнинг айтганидан 17байт кам.

Хуллас, ҳар икки нусха мукаммал нусха бўлмагани учун биз бу икки асар ҳақидаги тадқиқотни кейинга қолдирамиз.

2.5. Тазкираи Сут Биби

2.5.1. Сут биби ва унинг мазмун

ҲМТТ даги бешинчи яни энг охириги асар *Тазкираи Сут Биби* номлик тўққуз саҳифалик қисқа асардир. Асар 90б дан бошланиб 94б да охирлашади.

Мазкур тазкирада номи зикр қилинган Сут Биби яни Ўзқандлик Умайя исимлик хотун ҳақида, қўлгина тазкираларнинг мажмуаси ҳисобланган катта асар *Тазкираи Бугроҳон* нинг 29-фаслида маълумот бор¹⁸. Балдик *Тазкираи Бугроҳон*ни хато ҳолда 17-асирда Аҳмад Ўзгани томонидан ёзилган *Тарихи Увайсийя* нинг ўзи шу деб қараганлар. Балдикнинг тадқиқоти ҳамда унинг фикрларини кескин тарқил қилган Девесенинг асарига кўра, ҳар иккала асардаги Умайянинг ҳаёт-фаолиётига доир баёнлар ўхшаш бўлгани учун, ҳар икки асарни айни шахсни таништирган асар деб қарашга бўладилар. Умайя деган аёлнинг тарихда ҳақиқатан ўтган ёки ўтмаган шахс экани таҳи талашдаги масала бўлса-да, лекин бу аёл ҳақидаги афсоналарнинг 17-асирдан илгари ижод этилгани аниқ.

Сут Биби ёки Сут пошо мазори ҳақида Савада Минору, Роҳила Довутлар маълумот берган, ҳозирги Ёрқент эски шаҳрининг шимал шарқи томонидаги наврўз дўнг деб номланган сунъий тўпаликнинг шимолига жойлашган. Бу мазорни Кўпинча аёллар бола тилаш, жўра тилаш мақсадида тавоб қилади¹⁹.

2.5.2. Тазкиранинг мазмуни

Асардаги Сут Биби асли Ўзқанд(Ўзқанд)вилоятининг ҳўқмдари Султон илик Мозийнинг авлодларидан бўлиб, гарча мусулмон бўлса да Ислон ақидаларидан ҳабарсиз, гусли-тахорат қилмайдиган, тозаликга аҳамият бермайдиган аёл(91а). сўнгги кўнларда у бир неча навбатлик ғойивона бишоратлар билан тоат ибодатга машғул бўлиб, ниҳоят да тақводор бир аёлга айланади(91а, 91б). Кўнлардан бир кўн Султон илик Мозий унинг тушида зохир бўлиб, уни Макка зиёратига даъват этади. У ҳаж сафарига ғойибдан файдо бўлган бир табок битмас ҳалвага еришиб, уни ҳар кўни ҳамроҳларига улаштириб берадилар. Шу сабабдан у Биби ҳалвойи деган атоқни қозанадилар(92а). Макка-мадинада бир муддат турганидан сўнг, унга ўз юрди Ўзқандга қайтиш ҳақида бишорат бўладилар. Ўзқандга қайтганидан кейин яна Ёрқентга жўнаши ҳақида бишорат бўлади(92б). Биби Ҳалвойи Ёрқентга бориб ўз атрофига ўлашган жонварларни соғиб кўнда Ёрқент халқига шилон(ош-авкат) беради(93а). шу сабабли у яна бир бор Сут Биби атоқини олиб қолади. Сут Биби 94 йил ўмр кўриб Ёрқентда вафот этади. Уни дафн қилиш жараёнида унинг

¹⁸ Baldick, Julian, *Imaginary Muslims: The Uwaysi sufis of Central Asia*. London-NewYork: I.B.Tarius, 1993, pp.191-192; DeWeeze, Devin, "The Tadhkira-i Bughrā-khān and the "Uwaysi" Sufis of Central Asia: Notes in Review of Imaginary Muslims" *Central Asiatic Journal*, 40/1(1996), p.99. Балдик Россия Фанлар Академиясида сақланган D112 номерли қўлёзмага асосан бу асарнинг мазмунини таништирган.

¹⁹ Савада Минору, ўша асар(1999), 66-67-саҳифалар; Роҳила Довут, ўша асар, 91-92- саҳифалар

жасади туюксиз гойиб бўлади. Шундай бўлса да кишилар унинг учун қабр боғлайди(93б), кейин мадинада яшавчи Хаззоф исмли бир зат Мухаммад пайғамбарнинг бишораги билан Сут Биби учун мадинада гўр қовлайди(94а). Осмонда Сут Бибининг жиннозаси фойдо бўлиб ўша гўрга тушадилар(94б).

2.5.3. Филологик анализ

Мазкур тазкиранинг автори, ёзилган вақти ҳақида маълумот йўқ. Аммо, сиңизянининг тошида сут бибига доир тазкиралар сақланиб қолган. Уларни қўлимиздаги ҲМТТ билан солиштириб чиққандаёқ анинг тадқиқат қимматини баҳолаш мумкин.

Сут Биби тазкираси нинг бошқа нусхалари шветсиянинг Лунд университетида prov.6(16 варақ, 32 саҳифа) номер билан, Германия давлат кутубхонасида ms.orient.oct.1727(саккиз варақ, 14 саҳифа) номер билан сақланмоқда. Мазкур тадқиқотимизда қўлимиздаги ҲМТТ номерли нусхани ҳозирча қўриш имканияти бўлган Берлин нусхаси билан қиёслаб қўраимиз.

Берлин нусхаси ҳижри 1252-йили бақар йили зулҳажжа ойининг 27си пайшанба куни (милади 1837-йили 4-ойининг 4-куни) пешин вақтида Мулла Айсо деган киши томонидан ёзилган(қўчирилган) нусха бўлиб²⁰. ҲМТТ дан қўйидаги жиҳатларда фарқ қилади.

(1)Берлин нусхасининг ўмумий саҳифаси ҲМТТ дан кўпроқ. бироқ, бу нусханинг бош қисми(2-5) ҲМТТ да бўлмаган кириш сўз ва Биби Умайя(Сут Биби)нинг насабига аид баёнлар бўлиб, ҳажми 10 саҳифадан иборат.

(2)Берлин нусхасининг 6-саҳифасида бу тазкиранинг *Тазкирани Бугроҳон* нинг 29-фасли экани аниқ кўрсатилган. ҲМТТ қайта ижодий ишланган асар сингари бўлиб, анчагина нотаниш сўзлар ўрнига тушинарли туркий сўзлар ишлатилган.

Юқоридаги икки жиҳатга қўра, қўлимиздаги ҲМТТ Берлин нусхасидан енггирок бўлиб, *Тазкирани Бугроҳон* нинг 29-фаслидаги биби Умайя ҳақидаги риваётларни айрим мустақил асар даражасига қўтариб қайта ишланган нусха деб ҳисоблашга бўлади.

²⁰. Ms.orient.oct 1727, 15-саҳифа

يۇقىرىقى ئىككى نۇقتىدىن قارىغاندا، قوللىمىزدىكى YMTT نۇسخا بېرلىن نۇسخىسىدىن يېڭىراق بولۇپ، «تەزكىرەنى بۇغرا خان» نىڭ 29-بەسىلىدىكى بىبى نۇمەييە ھەققىدىكى رىۋايەتلەرنى ئايرىم بىر ئەسەر دەرىجىسىگە كۆتۈرۈپ قايتا ئىجادىي ئىشلەنگەن نۇسخا دەپ ھېسابلاشقا بولىدۇ.

تاۋابقا بېرىش يولىدا غايىتىن پەيدا بولغان بىر تاۋاق تۈگمەس ھالۋىنى ھەر كۈنى سەپەرداشلىرىغا تارقىتىپ «بىبى ھالۋايى» دېگەن ئاتاقنى ئالىدۇ (29a-بەت). مەككە، مەدىنىدە بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئوز يۇرتى ئوزخەندە (ئۆزكەند) گە قايتىش ھەققىدە بىشارەت بولىدۇ، ئوزخەندە (ئۆزكەند) ۋىلايىتىگە قايتقاندىن كېيىن، يەنە يەكەنگە بېرىش توغرىسىدا بىشارەت كېلىدۇ (92b). بىبى ھالۋايى يەكەنگە كېلىپ ئۆز ئەتراپىغا كەلگەن بارلىق جانۋارلارنى سېغىپ كۈندە يەكەن خەلقىگە شىلان(ئاش) بېرىدۇ (93a). مۇشۇ سەۋەب بىلەن ئۇ سۈت بىبى دەپ ئاتىلىدۇ (93a). سۈت بىبى 94 يىل ئۆمۈر كۆرۈپ يەكەندە ۋاپات بولىدۇ (93a). ئۇنى دەپنە قىلىش جەريانىدا ئۇنىڭ جەسىدى تۇيۇقسىز غايىب بولۇپ كېتىدۇ (93b). شۇنداق بولسىمۇ كىشىلەر ئۇنىڭ ئۈچۈن قەبرە قاتۇرىدۇ (93b). كېيىن مەدىنىدە ياشىغۇچى خەزراف ئىسىملىك بىر كىشى مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ بىشارىتى بىلەن سۈت بىبى ئۈچۈن مەدىنىدە گۆر كولايدۇ (94a). ئاسماندىن سۈت بىبىنىڭ تاۋۇتى پەيدا بولۇپ مۇشۇ گۆرگە چۈشىدۇ (94b).

3.5.2. فىلولوگىيىلىك ئانالىز: بېرلىن نۇسخىسى بىلەن سېلىشتۇرۇش

مەزكۇر تەزكىرىنىڭ ئاپتورى، يېزىلغان ۋاقتى ھەققىدە مەلۇمات يوق. ئەمما شىنجاڭنىڭ سىرتىدا سۈت بىبىگە ئائىت تەزكىرىلەر ساقلانغان بولۇپ، ئۇلارنى YMTT نومۇرلۇق قوليازما بىلەن سېلىشتۇرۇپ چىقاندىلا ئاندىن ئۇنىڭ تەتقىقات قىممىتىنى بىلىش مۇمكىن.

سۈت بىبى تەزكىرىسىنىڭ باشقا نۇسخىلىرى يەنە شۋېتسىيەنىڭ لۇند ئۇنىۋېرسىتېتىدا prov.6 نومۇر (16 ۋاراق/32 بەت) بىلەن، گېرمانىيە دۆلەتلىك كۈتۈپخانىسىدا Ms.orient.oct.1727 نومۇر (8ۋاراق/14 بەت) بىلەن ساقلانماقتا. بۇ ماقالىمىزدا قوللىنىلغان YMTT نومۇرلۇق نۇسخىنى ھازىرچە ئوقۇش ئىمكانىيىتى بولغان بېرلىن نۇسخىسى بىلەن سېلىشتۇرۇپ چىقىمىز.

بېرلىن نۇسخىسى ھىجرىيە 1252-يىل بەقەر(كالا) يىلى زۇل ھەججە ئېيىنىڭ 27-كۈنى پەيشەنبە كۈنى (مىلادى 1837-يىل 4-ئاينىڭ 4-كۈنى) پېشىن ۋاقتىدا موللا ئەيسا دېگەن كىشى تەرىپىدىن يېزىلغان (كۆچۈرۈلگەن) نۇسخا بولۇپ²⁰، YMTT دىن تۆۋەندىكى جەھەتلەردە پەرقلەندۇ.

(1) بېرلىن نۇسخىسىنىڭ ئومۇمىي بەت سانى YMTT دىن كۆپرەك. لېكىن بۇ نۇسخىنىڭ باش قىسمى (2-5 بەت) پۈتۈنلەي YMTT دا بولمىغان كىرىش سۆز ۋە بۇيى ئۈمەييە (سۈت بىبى) نىڭ نەسەبىگە مۇناسىۋەتلىك بايانلار بولۇپ، ھەممى 10 بەتچە بولۇپ بەت سانىدا ئانچە پەرق چىقمايدۇ.

(2) بېرلىن نۇسخىسىنىڭ 6-بەتتە بۇ تەزكىرىنىڭ «تەزكىرىنى بۇغراخان» نىڭ 29-پەسلى ئىكەنلىكى ئېنىق كۆرسىتىلگەن. بىراق YMTT نۇسخىسى ئايرىم بىر نەسەر شەكىلدە بولۇپ ئەرەپ-پارسچە سۆزلەر ئورنىغا كۆپرەك تۈركىيچە سۆزلەر ئىشلىتىلگەن.

²⁰ Ms.orient.oct.1727، بەت، 15

2.5. «تەزكىرەنى سۈت بىبى»

1.5.2. سۈت بىبى ۋە ئۇنىڭ مازىرى

YMIT دىكى بەشىنچى يەنى ئەڭ ئاخىرقى ئەسەر «تەزكىرەنى سۈت بىبى پادىشاھ» ناملىق تەزكىرە بولۇپ، 90b بەتتىن باشلىنىپ 94b بەتتە ئاخىرلىشىدۇ. جەمئىي 9 بەتلىك قىسقا ئەسەردۇر.

بۇ تەزكىرىدە تونۇشتۇرۇلغان سۈت بىبى يەنى ئۆزگەند (ئۆزكەند) لىك ئۇمايە دېگەن ئايال توغرىسىدا، كۆپ خىل تەزكىرىلەرنىڭ جۇغلانمىسى ھېسابلانغان چوڭ ئەسەر «تەزكىرەنى بۇغرا خان» نىڭ 29- باب (فاسل) دا مەلۇمات بار^۱. بالدىك «تەزكىرەنى بۇغراخان» نى خاتا ھالدا 17-ئەسىردە ئەھمەد ئۆزگەنى تەرىپىدىن يېزىلغان «تارىخى ئۇۋەيسىيە» نىڭ ئۆزى شۇ دەپ قارىغان. بالدىكنىڭ تەتقىقاتى، ھەمدە ئۇنىڭ كۆز قاراشلىرىنى كەسكىن تەنقىت قىلغان دەۋەنەسە نىڭ ئەسىرىگە ئاساسلانغاندا، ئىككى ئەسىردىكى ئۇمەييەنىڭ ھايات پائالىيىتىگە دائىر ئەپسانىلەر بىردەك بولغاچقا ھەر ئىككى ئەسەرنى ئەينى بىرلا شەخسنى تونۇشتۇرۇلغان ئەسەر دەپ قاراشقا بولىدۇ. ئۇمەييە دېگەن شەخسنىڭ تارىختا ھەقىقەتەن ئۆتكەن-ئۆتمىگەنلىكى تېخى تالاشتىكى مەسىلە بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئايال ھەققىدىكى ئەپسانىلەرنىڭ 17-ئەسىردىن ئىلگىرى ئوتتۇرىغا چىققانلىقى ئېنىق.

سۈت بىبى ياكى سۈت پاشا مازىرى توغرىسىدا ساۋادا مىنورۇ، راھىلە داۋۇتلارنىڭ ئەسەرلىرىدە مەلۇمات بولۇپ، ھازىرقى يەكەن كونا شەھەرنىڭ شەرقى شىمال تەرىپىدىكى نەۋرۇز دۆڭ دېگەن سۈنئىي دۆڭنىڭ شىمالىغا جايلاشقان، كۆپىنچە ئاياللار بالا تىلەش، جورا تىلەش مەقسىدىدە تاۋاپ قىلىدۇ^۲.

2.5.2. تەزكىرىنىڭ مەزمۇنى

ئەسەردىكى سۈت بىبى ئەسلىدە ئۆزگەند(ئۆزكەند) ۋىلايىتىنىڭ ھۆكۈمدارى سۇلتان ئىلىك مازىنىڭ ئەۋلادلىرىدىن بولۇپ، گەرچە مۇسۇلمان بولسىمۇ ئىسلام ئەقىدىلىرىدىن خەۋەرسىز، تاھارەت ئالمايدىغان، ناماز ئوقۇمايدىغان، تازىلىققا ئەھمىيەت بەرمەيدىغان ئايال(91a- بەت). ئۇ بىر نەچچە قېتىملىق غايىۋانە بىشارەت بىلەن تائەت ئىبادەت بىلەن شۇغۇللىنىپ ناھايىتى تەقۋادار بىر ئايالغا ئايلىنىدۇ(91a-91b- بەتلەر). كۈنلەرنىڭ بىرىدە سۇلتان ئىلىك مازىي ئۇنىڭ چۈشىدە زاھىر بولۇپ، دەۋەت قىلىشى بىلەن مەككىگە ھەج

^۱ Baldick, Julian, *Imaginary Muslims: The Uwaysi sufis of Central Asia*. London-NewYork: I.B.Tarius, 1993, pp.191-192; DeWeeze, Devin, "The Tadhkira-i Bughrā-khān and the "Uwaysi" Sufis of Central Asia: Notes in Review of Imaninary Muslims" *Central Asiatic Journal*, 40/1 (1996), p.99.

بالدىك ئومۇمەن روسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسى شەرقشۇناسلىق ئىنستىتۇتى سانىت پېنېرېۋرگ شۆبىسىدە ساقلانغان D112 نومۇرلۇق قول يازمىدىن پايدىلىنىپ بۇ ئەسەرنىڭ ئاساسى مەزمۇنىنى تونۇشتۇردى.

^۲ ساۋادا مىنورۇ(1999) يۇقىرىقى ئەسەر 66-67 بەت؛ راھىلە داۋۇت، يۇقىرىقى ئەسەر، 91-92 بەتلەر.

ئىككى ئەسەرنىڭ يېزىلىش سەۋەبى پۈتۈنلەي باشقا. ھەر ئىككى تەزكىرىنىڭ يېزىلىش سەۋەبى ھەققىدىكى ماۋزۇنىڭ پەقەت «بائىس ئول بولدى ماڭا، ئەي ئەھلى بەزم، ئەيلەدىم تەزكىرەنى چىلتەننى نەزم» دېگەن ئىككى مىسراسىلا ئوخشاش.

4. ھەر ئىككى تەزكىرىنىڭ يېزىلغان ۋاقتىدا 83 يىل پەرق بار. «تەزكىرە چىلتەن» 1147-يىلى يېزىلغان¹⁷ بولسا، «ھەفتە مۇھەممەدان تەزكىرىسى» 1230-يىلى يېزىلغان.

5. ھەر ئىككى نەزمىي تەزكىرە ئوخشاشلا رەمەلى مۇسەددەسى مەقسۇر ۋەزنىدە يېزىلغان. «زەلىلى دىۋانى» دىكى نەزمىي تەزكىرىمۇ ئاپتور ئېيتقاندا «جەمى ئالتمىش ئالتە بەيتۈ ئىككى يۈز» بولسىمۇ لېكىن ئەمەلىي سانى ئۇنىڭغا يەتمەيدۇ. بىراق ئۇنىڭدا ئىمىن تۇرسۇن باشقا قوليازىلاردىن رەتلەپ تولۇقلاپ قويغان 22 مىسراق يۇقۇرىقى بەھرىگە چۈشمەيدىغان شېئىرىمۇ بار. بۇ 22 مىسرا شېئىر ھەفتە مۇھەممەدان بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسىمۇ، لېكىن يەتتە تەنگە ئاتاپ ئايرىم بەھرىدە يېزىلغان قەسىدە بولغاچقا ئۇنى مەزكۇر تەزكىرىنىڭ تەركىۋى قىسمى دەپ ئېيتىشقا ئاجىزلىق قىلىمىز.

ئومۇمەن ئىككى تەزكىرە ئوتتۇرىسىدىكى پەرق ئەسەرنىڭ ھەجمى، نامى، يېزىلغان ۋاقتى ۋە يېزىلىش سەۋەبى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقىتىلا ئىبارەت. شۇڭا بۇ ئىككى ئەسەر ھەققىدە تۆۋەندىكىدەك ئۈچ خىل ئېھتىماللىقنى ئوتتۇرغا قويۇشقا بولىدۇ. (1) زەلىلىنىڭ نەزمىي تەزكىرىسىنى كېيىنكى مەزگىلدە بىرسى ئۆزىنىڭ ئەسىرى قىلىۋالغان بولۇشى مۇمكىن. (2) YMTT نىڭ ئاخىرىغا يېزىلغان يىلنامە ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى ئەمەس بەلكى كاتىپنىڭ ئەسەرنى كۆچۈرگەن ۋاقتى بولۇشى مۇمكىن. (3) ئىمىن تۇرسۇن نەشىرگە تەييارلىغان «تەزكىرەنى چېھلىتەن» نىڭ ئەمەلىي بېيىت سانى 233 بولۇپ زەلىلىنىڭ يازغىنىدىن 33 بېيىت (66 مىسرا) كەم. شۇڭا ئىمىن تۇرسۇن نەشىرگە تەييارلاشتا پايدىلانغان نۇسخىنىڭ ئالدىنقى ئىككى ماۋزۇ كۆچۈرۈلمەي قالغان تولۇقسىز قوليازما ئىكەنلىكى ئېنىق.

YMTT دىكى ھەفتە مۇھەممەدان تەزكىرىسىنىڭ بېيىت سانىنىڭمۇ 266 ئىكەنلىكى ئېنىق يېزىلغان بولسىمۇ، ئەمەلىي سانى «زەلىلى دىۋانى» دىكىدىن سەل ئارتۇق، يەنى 269 بېيىت. دېمەك بۇ قوليازىمىدۇمۇ 17 بېيىت كەم. شۇڭا بىز بۇ ئىككى تولۇقسىز ئەسەر ھەققىدىكى ئېنىق يەكۈننى كېيىنكى تەتقىقاتلارغا قالدۇرىمىز.

ئىلتىماسى ئەيلەدىكىم نەچچە يار،

نەزم قىل بۇ نەسى ئەي ئۇستاد كار.

بەھر باتىندىن ساچىپ دۇررى گەۋھەر،

ئالەمى زاھىردا قىلغىل جىلۋەگەر.

گەر سۆزۈڭدە بولسا بىر نۇقسان ئەيىب،

ئەفۇ قىلغايلىر سەنى مەردان غەيىب.

¹⁷ زەلىلى دىۋانى 476-بەت

ئاڭلاغىل تارىخنى ئەي جانۇدىل،

مىڭ يۈز يىل ئەردى-يۇ، قىرق يەتتە يىل.

3.4.2. فىلولىگىيىلىق ئانالىز -- «زەلىلى دىۋانى» بىلەن سېلىشتۇرۇش

ئەسەر باش-ئاخىرى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ رەمەل بەھرىنىڭ رەمەلى مۇسەددەسى مەقسۇر ۋەزنىدە يېزىلغان بولۇپ، ئەسەرنىڭ تۈگەنچە قىسمىدا بۇ ئەسەرنىڭ جەمئىي 266 بېيىت، 532 مىسرادىن تەشكىل تاپقانلىقى يېزىلغان بولۇپ، يۇقىرىدا ئېيتقانداك جەمئىي ئون ماۋزۇغا ئايرىلغان. ئەسەر ھىجرىيە 1230-يىلى رەبىئىئەل ئەۋۋەل ئېيى (مىلادى 1815-يىلى 2-3-ئاي) دا تامام بولغان. قوليازما (YMTT تېكىست) دا ئەسەر ئاپتورىغا مۇناسىۋەتلىك ئېنىق ئۇچۇر يوق.

«زەلىلى دىۋانى» 18-ئەسىردىكى ئاتاقلىق شائىر مۇھەممەد زەلىلىنىڭ ئەسىرى بولۇپ، بۇ ئەسەر ئىمىن تۇرسۇن ئەپەندى تەرىپىدىن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىنغان، ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىدىكى ناھايتى داڭلىق ئەسەردۇر¹. بۇ «زەلىلى دىۋانى» توغرىسىدا يۇقىرىدىكى «تەزكىرەنى مۇھەممەد شەرىپ» قىسمىدا خوجا مۇھەممەد شەرىپ تەزكىرىسىنىڭ نەزمى شەكىلىنىڭمۇ بارلىقىنى كۆرسەتكەن ئىدۇق. بۇنىڭدىن باشقا «زەلىلى دىۋانى»دىكى «تەزكىرەنى چىلتەن» ناملىق ئەسەرمۇ دىققىتىمىزنى جەلپ قىلىدۇ. بۇ ئەسەردىكى چىلتەن دېگەن يۇقىرىدا ئېيتقانداك ھەفتە مۇھەممەدان مازارنىڭ يەنە بىر ئىسمى بولۇپ، بۇ نەزمى ئەسەرنىڭ مەزمۇنى، نەزمى شەكلى، ئىشلەتكەن سۆزلىرىمۇ قوللىنىلغاندىكى YMTT تېكىست بىلەن ئوخشايدىغان جايلار ناھايتى كۆپ. ئەلۋەتتە، بىز «زەلىلى دىۋانى»نىڭ ئەسلى نۇسخىسىنى تەتقىق قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىغانلىقتىن بۇ ئىككى تېكىستنى ئەينى ئەسەر دېيىشكە تېخى يېتەرلىك سەۋەب بولمىسىمۇ، ھېچ بولمىغاندا بۇ ئىككى شېئىرنىڭ مەزمۇنى ناھايتى يېقىن. بىراق ئىككى نۇسخا ئوتتۇرىسىدا بىر نەچچە مۇھىم پەرقلەرمۇ بار. بۇ پەرقلەر تۆۋەندىكىچە:

1. ھەر ئىككى ئەسەرنىڭ مەزمۇنى ئوخشاش بولسىمۇ لېكىن «زەلىلى دىۋانى» غا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرگە ئاپتور تەرىپىدىن ناھايتى ئېنىق ھالدا «تەزكىرەنى چىلتەن» دەپ نام قويۇلغان. بۇ قوليازىمىدىكى ئەسەرگە بولسا «تەزكىرەنى ھەفتە مۇھەممەدان» ۋە «تەزكىرەنى چىلتەن» دەپ ئىككى خىل نام قويۇلغان.

2. «زەلىلى دىۋانى» دىكى ئەسەر ئەسەرنىڭ يېزىلىش سەۋەبى ھەققىدىكى «سەبەبى نەزمى كىتاب» دېگەن ماۋزۇدىن بىۋاسىتە باشلانغان. قوليازما (YMTT) دا بولسا ئەسەرنىڭ يېزىلىش سەۋەبى 3-ماۋزۇ قىلىنغان. ئۇنىڭ ئالدىدا كىرىش سۆز، ئاللاھقا، مۇھەممەد پەيغەمبەرگە ھەمدۇ سانا ئوقۇلغان ئىككى ماۋزۇ بار.

3. «زەلىلى دىۋانى» دىكى «تەزكىرەنى چىلتەن» ئەينى دەۋردە ناخۇن خوجا دەپ نام ئالغان يەكەن ھۆكۈمدارىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن يېزىلغان². مەزكۇر قوليازىمىدىكى «ھەفتە مۇھەممەدان تەزكىرىسى» بولسا ئاپتورنىڭ چۈشكەن كىرگەن بىر نامەلۇم ئارىف كىشىنىڭ بىشارىتى بىلەن يېزىلغان³. دېمەك ھەر

¹ «زەلىلى دىۋانى»، نەشرگە تەييارلىغۇچى ئىمىن تۇرسۇن، 1985-يىلى بېيجىڭ مىللەتلەر نەشرىياتى، 456، 457-بەتلەر
² يۇقىرىقى ئەسەر، 457-بەت

³ YMTT 81b-بەت

ناگىھان بىر ئارىفنى ئىگۈسىرىشتە،

رەڭلى رۇخسارى جۈتە ئاسار بېھىشتە.

2.4.2. تەزكىرىنىڭ مەزمۇنى

مەزكۇر تەزكىرە ۋەقەلىكى ئىككى بۆلەككە بۆلۈنگەن بولۇپ، باش قىسمىدا ھەزرەتى ھەفتە مۇھەممەداننىڭ پائالىيەتلىرى ۋە شېھىد بولغانلىقى بايان قىلىندۇ.

بىرىنچى بۆلۈم (80b بەتتىن 87a بەتكىچە) يەتتە ماۋزۇنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ماۋزۇلار قىزىل سىياھدا يېزىلغان

(1) [كىرىش: ئاللاھ ۋە پەيغەمبەرگە ئوقۇلغان ھەمدۇ-سانالار] (81a-80b)

(2) [كىرىش: ئاللاھ ۋە پەيغەمبەرگە ئوقۇلغان ھەمدۇ-سانالار] (81a)

(3) ھەفتە مۇھەممەدان تەزكىرىسىنىڭ يېزىلىش سەۋەبى (81b-81a)

(4) قۇش كېلىپ قونغانى (82b-81b)

(5) پەيغەمبەرنىڭ گۇمبەزى دەۋۋارغە چىققانلىرى، چىلتەنلەرنىڭ سۆھبەتىنى تاماشا قىلغانلىرى (84a-82b)

(6) ھەفتە مۇھەممەدان ھەزرەتى فاتىمەنى زوھرانىڭ رەنجىلەرگە دۇئا قىلىپ ئىجابەت بولغانىنىڭ بەيانى (85a-84a)

(7) ھەفتە مۇھەممەداندىن رۇخسەت تىلەپ يانغانلىرى ۋە بىشارەت تاپقانلىرى (87a-85b)

بىرىنچى بۆلۈمنىڭ ئالدىنقى ئىككى ماۋزۇسى ئاللاھقا ۋە ئۇنىڭ ئەلچىسى مۇھەممەدكە ئوقۇلغان ھەمدۇ-سانالاردىن تەشكىل تاپقان، ئۈچىنچى ۋە تۆتىنچى ماۋزۇ تەزكىرىنىڭ يېزىلىش سەۋەبى ۋە قوشۇمچە نەزم بولۇپ تەزكىرىنىڭ ھەقىقىي مەزمۇنى 5-ماۋزۇدىن باشلىنىدۇ. قالغان ماۋزۇلاردا يەتتە ئىمامنىڭ مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ غايىۋانە بىشارىتى بىلەن يەكەنگە سەپەر قىلغانلىقى ۋە شۇ يەردە ۋاپات بولغانلىقى سۆزلىنىدۇ.

ئىككىنچى بۆلۈم (87a بەتتىن 90b بەتكىچە) تۆۋەندىكىدەك ئىككى ماۋزۇدىن تەشكىل تاپقان:

(8) شاھ تالىبنىڭ ھەزرەتى رەسۇل خۇدادىن بىشارەت تاپىپ ياركەند ۋىلايەتىگە كەلگەنلىرىنىڭ بەيانى (88a-87a)

(9) شاھ تالىب سەرەمەستنىڭ مىرزا ئابابەكرى تەرىپىدىن تۆھمەتكە ئۇچراپ شەھەردىن قوغلاپ چىقىرىلغانلىقى (90b-88a)

ئىككىنچى بۆلۈمنىڭ تەپسىلىي مەزمۇنى: شاھ تالىب سەرەمەسى دېگەن كىشىنىڭ يەنە پەيغەمبەرنىڭ بىشارىتى بىلەن يەكەنگە كەتكەن يەتتە ئىمامنىڭ جەسەتلىرىنىڭ قەبرىسىز، نىشانسىز قالغانلىقى، شۇڭا ئۇلارنىڭ جەسەتلىرىنى تېپىپ مازىرىنى قاتۇرۇشقا ئەۋەتىلگەنلىكى سۆزلىنىدۇ. شاھ تالىب سەرەمەسى ياركەنتكە كېلىپ يەتتە ئىمامنىڭ ياتقان جايىنى تاپقان بولسىمۇ، لېكىن شۇ چاغدىكى يەكەن ھۆكۈمدارى مىرزا ئابابەكرىدىن رەنجىپ قايتىپ كېتىدۇ. ئۆز قىلمىشىغا پۇشايماق قىلغان مىرزا ئابابەكرى يەكەننىڭ قارقۇم دېگەن يېرىدە ھەفتە ئىمامنىڭ مازىرىنى قاتۇرۇپ، ۋەخپە يەر، شەيخ، جارۇبكەشلەرنى تەيىنلەيدۇ.

4.2. «ھەفتە مۇھەممەدان تەزكىرىسى»

1.4.2. ھەفتە مۇھەممەدان ۋە ئۇلارنىڭ مازىرى

YMTT توپلامغا كىرگۈزۈلگەن 4-تەزكىرە «ھەفتە مۇھەممەدان تەزكىرىسى» بولۇپ 80b بەتتىن 90b بەتكىچە جەمئىي 21 بەتلىك نەزمىي ئەسەردۇر. بۇ تەزكىرىگە ئىككى خىل نام بېرىلگەن. 81a بەتتىكى ئەسەرنىڭ يېزىلىش ۋە ناملىنىش سەۋەبى ھېسابلانغان ئۈچىنچى ماۋزۇ: «سەبەبى نەزم تەزكىرەنى ھەفتە مۇھەممەدان قەددەسەللاھۇ تەئالا ئەسرارەھۇم» دا ئەسەر ئىسمىنىڭ ئېنىق ھالدا تەزكىرەنى ھەفتە مۇھەممەدان ئىكەنلىكى كۆرسىتىلگەن بولسىمۇ لېكىن مۇشۇ ماۋزۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىككى مىراسىدا يەنە «بائىس ئول بولدى ماڭا ئەي ئەھلى نەزم، ئەيلەدىم تەزكىرەنى چېلەتەننى نەزم» دەپ يېزىلغان.

تەزكىرىدە تىلغا ئېلىنغان ھەفتە مۇھەممەدان يەنى «يەتتە مۇھەممەد» توغرىسىدا 16-ئەسىردىكى تارىخىي ئەسەر «تارىخى رەشىدى» دىمۇ يەركەنگە جايلاشقان مازاردا يەتتە مۇھەممەداننىڭ ياتقانلىقى ھەققىدە مەلۇمات بېرىلگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ يەتتە شەخسنىڭ قانداق كىشى ئىكەنلىكى نامەلۇم دەپ كۆرسىتىلگەن¹². دېمەك 16-ئەسىردىلا بۇ شەخسلەر توغرىسىدىكى مەلۇماتلار خەلقنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەن. مۇشۇنىڭدىن قارىغاندا، مىرزا ھەيدەر بۇ تەزكىرە مەزمۇنى بىلەن ئۇچراشمىغان، شۇڭا بۇ ئەپسانىنى 16-ئەسىردىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىققان ئەپسانە بولۇشى مۇمكىن دەپ قاراشقا بولىدۇ.

«تارىخى رەشىدى» دىدىكى مەلۇماتقا ئاساسلانغاندا ھەفتە مۇھەممەدان مازىرىنىڭ كەم دېگەندىمۇ 16-ئەسىردا يەكەندە مەۋجۇتلىقى ئېنىق. يەنە ساۋادا مىنورۇ ۋە راھىلە داۋۇت قاتارلىقلار بۇ مازارنىڭ ھازىر يەكەن ناھىيە مەركىزىنىڭ شەرقى تەرەپتە ئورۇنلاشقانلىقى، «چىلىتەن مازار» (قىرق تەننىڭ مازىرى) دەپمۇ ئاتىلىدىغانلىقى، لېكىن بۇ ئىسىم بىلەن تەزكىرە مەزمۇنىنىڭ باغلاشمايدىغانلىقى، مازار قۇرۇلۇشىنىڭ مىرزا ئابابەكرى (15-16-ئەسىر) ۋە ياقۇب بەگ دەۋرى (19-ئەسىر) دەرىجىسىدە قىلىنغانلىقى، ھەمدە بۇ مازار توغرىسىدا چوقان ۋەلىخانوف، موللا مۇسا سايرامى ئەسەرلىرىدىمۇ مەلۇمات بېرىلگەنلىكىنى يازغان¹³.

¹² جۇڭگو ئىسلام قامۇسى، 442-بەت؛ Elias, N. and E. D. Ross, *A History of the Moghuls of Central Asia*. New York, 1970, p. 299. يەنە موللا مۇسا سايراممۇ ئۆزىنىڭ «تارىخى ھەممىدى» دېگەن ئەسىرىدە بۇ مازارنى تونۇشتۇرغان بولسىمۇ يەتتە مۇھەممەدلەرنىڭ قايسى شەخس ئىكەنلىكى توغرىسىدا مەلۇمات بەرمىگەن. موللا مۇسا سايرامى، «تارىخى ھەممىدى»، نەشرىگە تەييارلىغۇچى نەۋەر بايتۇر، بېيجىڭ: مىللەتلەر نەشرىياتى، 1986، 641-بەت.

¹³ جۇڭگو ئىسلام قامۇسى، 442-بەت؛ ساۋادا مىنورۇ، يۇقۇرقى ئەسەر، 64-65-بەت؛ راھىلە داۋۇت، يۇقۇرقى ئەسەر، 83-88-بەت.

3.2. «ھەزرەتى پەيغەمبەرنىڭ ئەبۇ جەھل بىلەن كۈشتىگىرلىك قىلغانلىرىنىڭ

زىكىرىلەرى»

1.3.2. تەزكىرىنىڭ نامى ۋە ئومۇمىي ئەھۋالى

توپلامغا كىرگۈزۈلگەن 3-ئەسەر «ئەمما راۋىيان ئەخبار ۋە ناقلانى ئاسار ئانداغ رىۋايەت قىلۇرلەركىم» دەپ باشلانغان تېمىسىز ئەسەر بولغاچقا، بىز كىتابنىڭ 1a بېتىگە قوشۇمچە قىلىنغان نامنى (تۆۋەندە كورسىتىلگەندەك ئەبۇ جەھل توغرىسىدىكى خەۋەر پۈتۈن ئەسەرنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىشىمۇ) ۋاقتىنچە ئەسەر نامى قىلدۇق. بۇ ئەسەر 55b دىن باشلىنىپ 80a بەتتە ئاخىرلىشىدۇ، جەمئىي 50 بەت. ئەسەرنىڭ ئاپتورى، يېزىلغان ۋە كۆچۈرۈلگەن ۋاقتى ھەققىدە مەلۇمات يوق.

2.3.2. تەزكىرىنىڭ مەزمۇنى ۋە ئالاھىدىلىكى

ئەسەر مەزمۇنى ئىككى بۆلۈمگە بۆلۈنگەن بولۇپ، بىرىنچى بۆلۈم (55b-60a) دە ئەبۇ جەھل بىلەن مۇھەممەد پەيغەمبەر ئوتتۇرىسىدىكى كۈچ سىنىشىش، ئىككىنچى بۆلۈم (60a-80a) دە مۇھەممەد پەيغەمبەرنىڭ ئەتراپتىكى مۇسۇلمان بولمىغان قەبىلە ۋە خەلقلەرگە ئىسلام دىنىنى تارقىتىشىغا ئائىت ۋەقەلەر سۆزلەنگەن. ئەسەر ۋەقەلىكى پۈتۈنلەي ئەرەبىستان، ئافرىقا ۋە پادىشاھ زەۋقۇمنىڭ دۆلىتى (ئورنى نامەلۇم) بىلەن چەكلىنىدۇ، شىنجاڭ ۋە شىنجاڭدىكى مازارلارغا بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك خەۋەر يوق.

ئەسەرگە گەرچە كېيىنكىلەر تەرىپىدىن كىتابنىڭ 1a بېتىدە كورسىتىلگەندەك «ھەزرەتى مۇھەممەد پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەبۇ جەھل بىلەن كۈشتىگىرلىك قىلغانلىرىنىڭ زىكىرى» دەپ ئات قويۇلغان بولسىمۇ لېكىن، مۇھەممەدنىڭ ئەبۇ جەھل بىلەن كۈشتىگىرلىك قىلغانلىقىغا دائىر مەزمۇنلار ئەسەرنىڭ پەقەت ئۈچتىن بىر قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ. ئەسەرنىڭ ئىككىنچى بۆلۈمى پۈتۈنلەي ھەزرەتى ئەلنىڭ ھەبەشىستان (ئېفىئوپىيە) ۋە پادىشاھ زەۋقۇمنى ئىسلامغا كىرگۈزۈش جەريانىدىكى قەھرىمانلىقلىرىغا بېغىشلانغان، ئەسەردە ئۇنىڭ ئورنى ئالاھىدە گەۋدىلەندۈرۈلگەن بولۇپ، پۈتكۈل ئەسەرنىڭ تەخمىنەن ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى تەشكىل قىلىدۇ.

شۇنىڭغا قارىغاندا، بۇ ئەسەر ئەلنى ھىمايە قىلغۇچى تەقۋادار شىئە مۇسۇلمانلىرى ئارىسىدا مەيدانغا كەلگەن بولسا كېرەك. بۇ تەزكىرىدىنمۇ يۇقىرىدا تونۇشتۇرۇلغان توت ئىمامغا ئائىت تەزكىرىگە ئوخشاش، شىنجاڭدىكى ئىسلامدا شىئە مەزھىپىدىكى ئىران ئېلىمىنىلىرى تەسىرىنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇ.

داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان بولۇپ، بۇ نەسەبنامە ئۇيغۇرلاردىكى ئېتىقادنىڭ ئىرانىي خاراكتېرىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئېنىق كۆرسىتىدۇ¹.

(2) تەزكىرىدىكى ئىماملار ۋە ئۇلارنىڭ مازارلىرى

يۇقىرىدا كۆرسىتىلگەن نەسەب توت ئىمامغا دائىر ئەپسانە ۋە مازارنىڭ مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكىنى ئېنىقلاشقا پايدىلىق خەۋەر بولسىمۇ، ئۇنىڭدىن باشقىمۇ قىزىقارلىق يەنە بىر ھەقىقەت بار. ئۇ بولسىمۇ شۇ نەسەب ئىچىدىكى شەخسلەرنىڭ ۋە تەزكىرىدە تونۇشتۇرۇلدىغان ئىماملارنىڭ دەپ قارىلىۋاتقان مازارلار جەنۇبىي شىنجاڭ، بولۇپمۇ خوتەن ۋىلايىتىدە ھازىرمۇ بىر نەچچە ئورۇندا مەۋجۇت.

يۇقىرىدا تونۇشتۇرۇلغان 12 ئىمامنىڭ تۆتىنچىسىدىن ئون ئىككىنچىسىگىچە بولغان توققۇز ئىمامنىڭ مازىرى خوتەندە بارلىقى ھەققىدە مەلۇمات بار². يەنە، يۇقىرىدا ئېيتقاندا، بۇ تەزكىرە ئاساسەن تۆت ئىمامنىڭ تەزكىرىسى بولسىمۇ يۈسۈپ قادىرخان باشلىق ئىسلام ئەسكەرلىرىنىڭ غازات پائالىيىتى جەريانىدا تونۇشتۇرۇلغان بىر نەچچە شەخس جەنۇبىي شىنجاڭ بولۇپمۇ خوتەن ۋىلايىتىگە جايلاشقان مازارلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك. مەسىلەن: يۈسۈپ قادىرخاننىڭ ئۆزى قاراخانىيلار خانلىقىنىڭ مەشھۇر خانلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ مازىرىمۇ قەشقەردە دېگەن مەلۇمات بار³. ماچىن شەھىرىگە ئىلگىرى بېرىپ شېھىت بولغان ئىمام شاكرىنىڭ مازىرىمۇ قاراقاش ناھىيىسىدە قۇم رايات پادىشاھىم ياكى كەپتەر مازار دېگەن ئىسىم بىلەن داڭلىق⁴. يەنە ئۇرۇش جەريانىدا مازىرى بايقالغان ئىمام جەفىرى تەيران بولسا ھازىرقى كېرىيە ناھىيىسىدە بولۇپ ھازىرمۇ ئاۋات مازار ھېسابلىنىدۇ.

يۇقىرىدا كۆرسەتكەندەك، بۇ تەزكىرە توت ئىمامنىڭ مازىرىدىن باشقا يەنە بىر نەچچە ئۇلۇغنىڭ ياتقان مازارلىرىغا ئائىت خەۋەرلەر ھەمدە بەزى ئىماملارنىڭ شېھىت بولۇش، دەپنە قىلىنىش ئەھۋالىغىچە بولغان نۇرغۇن مەلۇماتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولغاچقا، بۇ تەزكىرىنى بىر ئەپسانىۋى شەخسنى تونۇشتۇرىدىغان ئاددىي تەزكىرىگە قارىغاندا مۇھىم ماتېرىياللىق قىممىتىگە ئىگە دەپ قاراشقا بولىدۇ.

¹ بۇ يەردىكى ئىرانىي ئېلىمىنىلىرى توغرىسىدا، ساڭۇچى تورۇ، 18-19 ئەسىر شىنجاڭ جەمىيەت تارىخى تەتقىقاتى. توكيو: يوشىكاۋا-كوبۇنكان، 1963، 549-551 بەتلەرگە قاراڭ.

² ساۋادا مىنورۇ، «تەكلىماكاننىڭ جەنۇبىي چېتىدىكى مۇقەددەس قەبرىلەر»، «ئېزۇكاياما گاكۇئىن ئۇنۋېرسىتىتى ئىنسان مەدەنىيىتى فاكۇلتېتى يىللىق تەتقىقات ژۇرنىلى»، 2-سان (2000)، 170-بەت.

³ راھىلە داۋۇت، يۇقىرىقى ئەسەر 30-31 بەت.

⁴ راھىلە داۋۇت، يۇقىرىقى ئەسەر 142-143 بەت.

ھىجرىيە 390- يىل زۇلھەججە ئېيىنىڭ 10- كۈنى (مىلادى 1000- يىل 11- ئاينىڭ 11- كۈنى) شېھىت بولغانلىقى. (51a-54b)

3.2.2. تەزكىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى

(1) بۇ تەزكىرىنىڭ كىرىش قىسمىدىكى نەسەبىدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدىغان خاراكتېرى

بىرىنچى قىسىم (30b-31a) دا تونۇشتۇرۇلغان ئىماملارنىڭ نەسەبى باشقا ئىماملارنىڭ نەسەبىنى تەتقىق قىلىشتىمۇ بىر قەدەر ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇش مۇمكىن. بۇ تەزكىرىدە كۆرسىتىشكە بولىدىغان نەسەب تۆۋەندىكىدەك:

1. ھۈسەيىن
2. زەينۇل ئابىدىن
3. مۇھەممەد باقىر
4. جەفىرى سادىق
5. ئەلى مۇسا رىزا
6. مۇسا كازىم،
7. تەقى
8. نەقى
9. ئەسكىرى
10. قاسىم
11. ئەفتەھ
12. مۇئىنىددىن

(+ زاھىرىددىن، قەۋامددىن، ناسىرىددىن)

ئىمام مۇئىنىددىنغا تۇتىشىدىغان بۇ ئىسىملارنىڭ كۆپىنچىسى ئون ئىككى ئىمام (ئىسنا ئاسارىيەھ) نىڭ ئىسىملىرى ئىكەنلىكى ئېنىق⁷. بىرىنچى كىشى ھۈسەيىننىڭ توققۇزىنچى كىشى ئەسكەرگىچە (ئىچىدە ئەلى مۇسا رىزا بىلەن مۇسا كازىمنىڭ ئورنى ئالمىشىپ قالغان بولسىمۇ) بولغان ئىسىملار ئون ئىككى ئىمامنىڭ ئۈچىنچىسىدىن ئون بىرىنچىسىگىچە بولغان ئىماملارنىڭ ئىسىملىرىدۇر. جەنۇبىي شىنجاڭ بولۇپمۇ خوتەن ۋىلايىتىدە ئىماملارنى ئۇلۇغلاشتەك شىئە ئېلېمېنتلىرى ياكى ئىران ئېلېمېنتلىرى خېلى بۇرۇندىنلا

⁷ ئون ئىككى ئىمام توغرىسىدا، ئە. ج. بىرلەشكەن ئۈچىنچى ئىسلام قامۇسى 3- توم، 563-564 بەتلەرگە قاراڭ.

يېزىسىغا جايلاشقان⁴. مۇشۇ سەۋەبلىك بۇ تەزكىرىگىمۇ «تەزكىرەنى ھەزرىتى ئىمامان كېرىيا» دېگەن ئات قويۇلغان بولۇشى مۇمكىن.

2.2.2. تەزكىرىنىڭ مەزمۇنى

بۇ يۇقىرىدا نامى تىلغا ئېلىنغان تۆت ئىمامنىڭ يۈسۈپ قادىرخان غازىنى قەشقەرگە ئىسلام دىنىنى تارقىتىشقا ئەۋەتكەنلىكى، ئۇنىڭ كەينىدىن تۆت ئىمامنىڭ ماۋەرائۇننەھىردىن قەشقەر، يەركەن، خوتەنلەرگە ئىسلام ئېچىشقا بارغانلىقىغا دائىر تەزكىرە بولۇپ، تەزكىرىدىكى ۋەقەلىكلەرنىڭ ھېچقايسىسىنىڭ يىل دەۋرى كۆرسىتىلمىگەن. مەزمۇنىنىڭ كۆپىنچىسى پۈتۈنلەي ئەپسانە. رىۋايەتلەر بىلەن چىرىمالغان. قويۇق ئەپسانىۋى تۈس ئالغان غازات ئۇرۇشلىرىغا ئائىت مۇنداق مەزمۇنلارنىڭ پات-پات چېلىقىشى ئەينى دەۋردىكى قاراخانىيلار بىلەن خوتەن بۇددىستلىرى ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرگەن دىنىي ئۇرۇشلارنىڭ كېيىنكى كىشىلەردە قالدۇرغان مەلۇم تەسىرى بولسا كېرەك.

بۇ ئەسەرنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىدەك توققۇز قىسمىدىن تەشكىل تاپقان

- (1) كىرىش ۋە ئىمامى ناسىردىننىڭ نەسەبى (30b-31a)
- (2) «مەدائىن» دا يۈسۈپ قادىرخاننىڭ تۆت ئىمامدىن قەشقەر زېمىنىگە ئىسلام ئېچىشقا قوشۇن ئەۋەتىشىنى ئۆتۈنگەنلىكى. (31a-32b)
- (3) تۆت ئىمامنىڭ يۈسۈپ قادىرخاننىڭ ئىلتىماسى بويىچە ئۇرۇشقا قاتنىشىدىغان لەشكەرلەرنى يىغقانلىقى. (32a-34a)
- (4) يۈسۈپ قادىرخاننىڭ ئىلتىماسى بىلەن تۆت ئىمامنىڭ ئوش، كاشان، خارەزم، باغداد قاتارلىق جايلاردىن لەشكەرلەرنى يىغقانلىقى ۋە قەشقەر، يەكەنلەرگە ئىسلام ئېچىلغانلىقى. (34a-40a)
- (5) ئىسلام لەشكەرلىرىنىڭ ماچىن(خوتەن) گە ھۇجۇم قىلغانلىقى، ئىلگىرى بارغان ئىمام شاكىر پادىشاھنىڭ شەھىت بولغانلىقى ۋە ماچىن كاپىرلىرى ئارىسىدا بولغان مەسلىھەت. (40a-42a)
- (6) ماچىن شەھىرى كاپىرلىرى بىلەن بولغان تۆت يىللىق ئۇرۇش، ئىسلام لەشكەرلىرىنىڭ بولۇپمۇ سۇلتان شاھ قاسىم ئوشنىڭ قەھرىمانلىق پائالىيىتى، ئاقىۋەتتە ماچىندا ئىسلام ئېچىلغانلىقى. (42a-47a)
- (7) غازاتنىڭ داۋامى، شۇ جەرياندا ئىمام مەھدىنىڭ كۆرسەتكەن كارامىتى ۋە ئىمام جەفىرى تەيران مازىرىنىڭ تېپىلىشىغا دائىر كارامەتلەر. (47a-47b)
- (8) غازاتنىڭ داۋامى، كاپىرلارنى قوغلاش جەريانىدا سۇلتان شاھ قاسىم ئوشنىڭ شېھىت بولغانلىقى، ھەمدە شۇندىن كېيىن بولغان ئۇرۇشلار. (47b-51a)
- (9) كاپىرلارنى قوغلاپ چىققان سۇلتان شەيخ جالالىددىن باغدادنىڭ شەھىت بولغانلىقى، شۇ كاپىرلارنى قوغلاپ چىققان ئىماملارنىڭمۇ تاغ رايونىغا يوشۇرۇنغان كاپىرلارنىڭ ھۇجۇمى بىلەن تارىخ

⁴ رايىلە داۋۇت، يۇقىرىكى ئەسەر، 155-156 بەت؛ جۇڭگو ئىسلام قامۇسى، چېڭدۇ: سىچۈەن لۇغەت نەشرىياتى، 1994-يىل، 524-بەت.

مەسىلەن: بىز تونۇشتۇرۇۋاتقان بۇ YMTT دىكى بىر مۇنچە ئەرەبچە، پارىسچە سۆزلەر ئورنىغا prov.73 نومۇرلۇق نۇسخىدا يەڭگىل، چۈشىنىشلىك تۈركىيچە سۆزلەر ئېلىنغان. ھەتتا ئوخشاش مەزمۇندىكى بىر شېئىر ئىككى قوليازىمىدا ئىككى خىل تىلدا بېرىلگەن. YMTT نۇسخا 14b دىكى 36 مىسرىلىق «مەقسۇدھايى ئەي خۇدا، مەبۇدھايى ئەي خۇدا» دەپ باشلانغان پارىسچە مۇناجاتنىڭ ئورنىغا prov.73 نومۇرلۇق نۇسخىدا «مەقسۇد سەن-سەن ئەي خۇدا، مەبۇد سەن-سەن ئەي خۇدا» دەپ ئۇنىڭ ئۇدۇل تۈركىيچە تەرجىمىسىلا بېرىلگەن. بىراق، ئۇزۇن - قىسقىلىقىدا پەرق بار. يەنى پارىسچىسى 36 مىسرا، تۈركىيچىسى 32 مىسرا. يەنە، YMTT دا بەزى سۆز، جۈملىلەر چۈشۈپ قالغاندىن سىرت ھەتتا بەزى شېئىرلارمۇ چۈشۈپ قالغان. مەسىلەن: prov.73 نومۇرلۇق نۇسخىنىڭ 109a بېتىدىكى ئالتە مىسرىلىق پارىسچە شېئىر بۇ قوليازىمىدا پۈتۈنلەي يوق. يەنە شۇ prov.73 نومۇرلۇق قوليازىمنىڭ 109b بېتىدىكى 26 مىسرىلىق پارىسچە شېئىر بۇ قوليازىمىدا پەقەت سەككىز مىسرا. يەنە prov.73 جەمئىي يەتتە باپتىن ئىبارەت بولۇپ، بىرىنچى باپتىن باشقا ھەممە باپقا قىسقا باپ ئىسمى يېزىلغان. بىراق YMTT باپلارغا ئايرىلمىغان⁵.

مۇشۇ نۇقتىدىن ئېيتقاندا prov.73 نومۇرلۇق نۇسخىنى نىسبەتەن تولۇق نۇسخا دەپ ئېيتىشقا بولىمۇ، لېكىن بۇ نۇسخىدىمۇ YMTT دا بار بولغان بەزى سۆز ۋە جۈملىلەر چۈشۈپ قالغان ئەھۋاللار بار. ئىملاسىدىمۇ مەسىلىلەر كۆپ. لېكىن بۇ پەرقلەر ھەر ئىككى قوليازىمىدىكى تەزكىرىنىڭ مەزمۇنىغا ئانچە چوڭ تەسىر كۆرسەتمەيدۇ. مەزمۇنىدا ئىزچىللىق بار. لېكىن، YMTT نۇسخىدا پارىسچە سۆزلەرنىڭ كۆپرەك ئىشلىتىلگەنلىكىگە قاراپ ئۇنى prov.73 دىن بۇرۇنقى دەۋرگە مەنسۇپ دەپ قاراشقا بولىدۇ.

2.2. «تەزكىرە ئىمامان كېرىيا»

1.2.2. «ئىماملار» بىلەن «كېرىيا» نىڭ مۇناسىۋىتى

YMTT توپلامغا كىرگۈزۈلگەن 2-تەزكىرىنىڭ ئاپتورى (ياكى كۆچۈرگۈچى) تەرىپىدىن بېرىلگەن نامى «تەزكىرە ئىمامان كېرىيا [خۇدا ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن!]» بولۇپ، 30b دىن باشلىنىپ 54a بەتتە ئاخىرلىشىدۇ، جەمئىي 49 بەت.

ئالدى بىلەن بۇ تەزكىرىدىكى ئىمامان يەنى ئىماملار بىلەن كېرىيانىڭ مۇناسىۋىتىگە دىققەت قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. تەزكىرىنىڭ مەزمۇنىغا قارىغاندا، ئىماملار دەپ ئىمام ئاسرىدىن، ئىمام قەۋامىدىن، ئىمام زاھىرىدىن، ئىمام مۇئىنىدىن قاتارلىق تۆت ئىمام كۆزدە تۇتۇلىدۇ، بۇ تەزكىرە ئاساسەن بۇ تۆت ئىمامنىڭ قەشقەر، يەركەن، خوتەنلەردە قىلغان دىنىي ئۇرۇشلىرى، پائالىيەتلىرىگە ئائىت ئەپسانە ھېسابلىنىدۇ. بۇ تۆت ئىمامنىڭ مازىرى دەپ قارىلىۋاتقان مازار ھازىرقى كېرىيەگە يېقىن چىرا ناھىيىسىنىڭ بوستان

⁵ بۇ ماقالىمىزدە ئاساسەن prov.73 نىڭ باپ قۇرۇلمىسى ئاساس قىلىپ يەتتە باپقا بۆلۈنۈپ.

يەتتىنچى باپ: ھەزرەتنىڭ يەكەنگە قايتىپ كېلىشى ۋە ئاخىرقى ئۆمرى (30a-25b)
خوجا مۇھەممەد شېرىپ توپتوغرا 95 يىل ئۆمۈر كۆرۈپ ھىجرىيە 963-يىلى يەكەندە ۋاپات بولدى. جەسىدى
ئۆزى ياشىغان مىشار ياقىسىغا دەپنە قىلىندى. ئۇنىڭ ئورنىغا شاگىرتى مۇھەممەد ۋەلى سۈبى پىرلىققا
تەيىنلىنىدى. ئۇنىڭ ۋاپاتىدىن ئىككى يىل كېيىن سۇلتان ئابدۇرېشىتخان ۋاپات بولدى.

3.1.2. فىلولوگىيىلىك ئانالىز

ياپونىيىلىك ئالىم خامادا ماسامى ئەپەندى 2006-يىلى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ساقلىنىۋاتقان
«تەزكىرەنى مەۋلانا ئەرشىدىن ۋەلى»، «تەزكىرەتۈل ئېرشاد»، «تەزكىرەنى بۇغراخان» (بىر باب) ۋە
«تەزكىرەنى خوجا مۇھەممەد شېرىپ» قاتارلىق تۆت خىل تەزكىرىنى باشقا قوليازما نۇسخىلار بىلەن
ئىنچىكە سېلىشتۇرۇش ئاساسىدا ئەسلى مەتىن، تەتقىقات، تەرجىمىلىرى بىلەن قوشۇپ «شىنجاڭدىن
تېپىلغان چاغاتايچە تەزكىرىلەر ھەققىدە تەتقىقات» دېگەن نام بىلەن نەشر قىلغان. بۇنىڭ ئىچىدە، ئالىم
«خوجا مۇھەممەد شېرىپ تەزكىرىسى» نىڭ فرانسىيە پەنلەر ئاكادېمىيىسىدە ساقلىنىۋاتقان 3-3355.ms
نومۇرلۇق، شۋېتسىيىنىڭ لۇند ئۇنىۋېرسىتېتى كۈتۈپخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان prov.73، prov.327
prov.414 نومۇرلۇق ھەمدە روسىيە شەرقشۇناسلىق تەتقىقات ئورنىنىڭ سانكىت پېتېربورگ شۆبىسىدە
ساقلىنىۋاتقان C582، A237 نومۇرلۇق ئالتە خىل نۇسخىنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق بۇلارنىڭ ئىچىدىن ئەڭ
تولۇق دەپ قارالغان prov. 73 نومۇرلۇق نۇسخىنى نەشرگە تەييارلىغان.⁴

خامادا ئەپەندى يەنە ئىمىن تۇرسۇن نەشرگە تەييارلىغان، مۇھەممەد سىدىق زەلىلى نەزمىي
شەكىلدە يازغان «خوجا مۇھەممەد شېرىپ تەزكىرىسى» نىمۇ يۇقىرىقى ئالتە خىل نۇسخىغا سېلىشتۇرغان.
زەلىلىنىڭ نەزمىي تەزكىرىسىدىن باشقا نەسرىي قوليازىملارنىڭ ھېچقايسىدا بۇ ئەسەرنىڭ يېزىلغان ۋاقتى
تىلغا ئېلىنمىغان. زەلىلى بولسا بۇ ئەسەرنى ئەسلىدىكى نەسرىي نۇسخىدىن ھىجرىيە 1157-يىلى يەنى
مۇھەممەد شېرىپنىڭ ۋاپاتىدىن 194 يىل كېيىن نەزمىي شەكىلگە ئايلاندۇرۇپ چىققان ئىكەن. شۇڭا، بىز
ھازىر خەلق ئارىسىغا كەڭرەك تارقالغان نەسرىي نۇسخىنىڭ ئېنىق يېزىلغان ۋاقتىنى بېكىتەلمىسەكمۇ لېكىن
1157-يىلدىن ئىلگىرى يېزىلغانلىقىنى جەزملەشتۈرەلەيمىز.

قوللىمىزدىكى YMTT نۇسخىنى خوجا مۇھەممەد شېرىپكە ئائىت 8-قوليازما دەپ ئاتاشقا بولىدۇ. بىز
بۇ يەردە خامادا ئەپەندى تولۇق دەپ ھېسابلىغان prov.73 نومۇرلۇق قوليازما بىلەن مۇشۇ نۇسخا
ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىلا كۆرسىتىمىز.

خامادا ئەپەندى ئۆزىنىڭ بۇ ئەسەر ھەققىدىكى سېلىشتۇرۇشىدا ئېيتقىنىدەك، بۇ نۇسخىنىڭ مەزمۇنىمۇ
باشقا نۇسخىلاردا يېزىلغان ۋەقەلەر بىلەن ئاساسەن ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن ئىشلەتكەن سۆز-ئىبارلەردە
خېلى پەرق بار.

⁴ خامادا ماسامى، «شىنجاڭدىن تېپىلغان چاغاتايچە تەزكىرىلەر ھەققىدە تەتقىقات»، كيوئو: كيوئو ئۇنىۋېرسىتېتى ئەدەبىيات ئىنستىتۇتى،
2006-يىل، 169+302 بەت.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ چۈشىگە سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان بىلەن خوجا ئەھمەد يەسسەۋى كىرىپ ئۇنى قەشقەرگە بېرىشقا دەۋەت قىلىدۇ. مۇھەممەد شېرىپ مانا مۇشۇ ئىككى ئۇلۇغ زاتنىڭ بىشارىتى بىلەن سەمەرقەنتتىن ئاتلىنىپ قەشقەرگە، ئۇ يەردىن يەنە مەشھەدىتىكى سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان مازىرىغا بارىدۇ.

ئۈچىنچى باپ: مەككىگە زىيارەت قىلىش (18b-10b)

خوجا مۇھەممەد شېرىپ سۇتۇق بۇغراخاننىڭ بىشارىتى بىلەن مەككىگە تاۋابقا بارىدۇ. مەككىگە بېرىش يولىدا ئۇلۇغ ئەۋلىيالارنىڭ ياردىمىدە كارامەت كۆرسىتىپ ھەج تاۋابقا ماڭغان نۇرغۇن كىشىنى خەتەردىن قۇتقۇزىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئەۋلىيالىق نامى ئۆزىدىن ئىلگىرى ئەربىستانغا يېتىپ بارىدۇ.

تۆتىنچى باپ: مەككىدىن قايتىپ كېلىش (21a-18b)

مۇھەممەد شېرىپ ھەج-تاۋاب پائالىيىتىنى تاماملاپ قەشقەرگە قايتىش سەپىرىدە ھىندىستاندىن ئۆتۈپ كانجۇت يولى ئارقىلىق داۋۇر دېگەن جايغا كەلگەندە بىر تاسادىپ ۋەقە تۈپەيلىدىن سۇلتان ئابدۇرېشىتخان بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇ.

بەشىنچى باپ: ئابدۇرېشىت خاننىڭ ھەزرەتى يەكەنگە تەكلىپ قىلىشى (22b-21a)

خوجا مۇھەممەد شېرىپنىڭ كارامەتلىرىگە قايىل بولغان ئابدۇرېشىتخان خوجا مۇھەممەد شېرىپ پىرىغا مۇرىد بولىدۇ. بارلىق ئەمەلدار ۋە پۇقرالارنىمۇ ئۇنىڭغا مۇرىد بولۇشقا يارلىق چۈشۈرىدۇ. خوجا مۇھەممەد شېرىپ سۇلتان ئابدۇرېشىتخان بىلەن بىللە قاغىلىققا كېلىپ مەسچىت سېلىش جەريانىدا يەنە بىر غايىۋانە بىشارەت بىلەن بىر بۇددىستنىڭ قەبرىسىنى كولاپ بىر كۆپ ئالتۇن ۋە بىر چوپۇن بۇتنى تاپىدۇ. ئالتۇننى سېتىپ يېڭى سېلىنغان خانىقا ۋە ئۆزى ياسىغان خوجا مۇھەممەد ھورمۇزى مازارىغا ۋەخپە قىلىدۇ.

ئالتىنچى باپ: خوجا مۇھەممەد شېرىپنىڭ ساتۇق بۇغراخان مازىرىغا شەيخلىق قىلغانلىقى (25b-22b)

مۇھەممەد شېرىپ ئابدۇرېشىتخاندىن ئىجازەت سوراپ مەشھەد(ئاتۇش)تىكى سۇتۇق بۇغراخان مازىرىغا بېرىپ يەتتە يىل مازارغا شەيخلىق قىلىپ تۇرۇپ قالىدۇ. بۇ جەرياندا قەشقەرنىڭ تۈرك، تاجىكلاردىن بولغان ئۇلۇغ-ئۇشاقلىرى خوجا مۇھەممەد شېرىپقا قول بېرىپ مۇرىد بولىدۇ. ئابدۇرېشىتخانمۇ سۇتۇق بۇغراخان مازىرىغا يىلدا ئىككى-ئۈچ قېتىم كېلىپ كېتىپ تۇرىدۇ. ئابدۇرېشىتخاننىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق ئوغلى ئابدۇللەتپ سۇلتان قەشقەرگە باج-خىراج تۆلەشكە ئۇنىمىغان قارا تېكىندە تۇرۇشلۇق قىرغىزلارنى بويسۇندۇرۇش ئۇرۇشىدا قىرغىزلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلىدۇ. ئابدۇرېشىتخان بۇ قىساسنى ئېلىش ئۈچۈن ئىسسىقكۆلگىچە قوشۇن تارتىپ بېرىپ قىرغىزلار بىلەن 20 كۈن ئۇرۇش قىلىدۇ. ھەم قىرغىزلارنى مەغلۇپ قىلىپ غەلىبە بىلەن ياركەنتكە قايتىدۇ. قايتىش سەپىرىدە خوجا مۇھەممەد شېرىپنىمۇ بىللە ئېلىپ كېتىدۇ. خوجا مۇھەممەد شېرىپ ياركەنتكە قايتقاندىن كېيىن مىشار ياقىسىدىكى تۇرالغۇسىغا چۈشىدۇ. بۇ يەردە يەنە 10 نەچچە يىل ياشاپ ئەتراپتىكى مۇھىم ئۇلۇغ شەخسلەرنىڭ قەبرىلىرىنى تېپىپ ئۇلارغا مازار تۇرغۇزىدۇ. قاغىلىققا بېرىپ شەھەر، خانىقالارنى بەرپا قىلىدۇ.

باشلاپ سۇلتان ساتۇق بۇغراخان مازىرىغا زىيارەت قىلدۇرۇپ، ئۇرۇشقا بېرىشقا رۇخسەت بەرگەنلىكى، ئۇنىڭ مۇرىتى مۇھەممەد ۋەلى سۈپىنىگمۇ ئابدۇكېرىم خانغا ئۇستاز بولغانلىقى قاتارلىق خەۋەرلەر بار.² ئەمما خوجا مۇھەممەد شېرىپنىڭ تەرجىمىھالىغا ئائىت خەۋەرلەر ئاساسەن يوق بولغاچقا، مەزكۇر تەزكىرىدىكى بايانلارنى بىر قەدەر تارىخى ماتېرىياللىق قىممىتىگە ئىگە دەپ قاراشقا بولىدۇ. خوجا مۇھەممەد شېرىپنىڭ مازىرى ھازىرقى يەكەن شەھىرىنىڭ شىمالىدىكى، گۈلباغ يېزىسى ھەزرىتى پىر كەنتىگە جايلاشقان، مازار قۇرۇلۇشى بۇ كىتابنىڭ تىتولىدا كۆرسىتىلگەندەك ھازىرمۇ ياخشى ساقلىنىۋاتىدۇ. بۇ ئىمارەت خوجا مۇھەممەد شېرىپ 1565-يىلى ۋاپات بولغاندىن كېيىن يەنى يەكەن سەئىدىيە خانىدانلىقى دەۋرىدە بىنا قىلىنغان. 1807-يىلى يۇنۇس ۋاڭ تەرىپىدىن قايتا كېڭەيتىپ سېلىنغان.³

2.1.2. تەزكىرىنىڭ مەزمۇنى

تەزكىرە مەزمۇنى مۇھەممەد شېرىپنىڭ تۇغۇلغان جايى سايرام(ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ سىر دەريا بويىدىكى شەھەر) دىن باشلاپ، سەمەرقەند، قەشقەر، مەشھەد(ئاتۇش)، مەككىگە قىلىنغان ھەج سەپىرى، مەككە، مەدىنە، داۋۇر، قاغىلىق، يەكەن قاتارلىق جايلارنى ئايلىنىش سەپىرىدە يۈز بەرگەن تۈرلۈك كارامەتلەر بايان قىلىنغان. بۇ تەزكىرە يەتتە بابتىن تەشكىل تاپقان. تۆۋەندە ھەر بىر بابنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى تونۇشتۇرىمىز.

بىرىنچى باب: مۇھەممەد شېرىپنىڭ بالىلىق دەۋرى ۋە ئەۋلىيالىق دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈشى (7a-2b)
مۇھەممەد شېرىپ ئەسلىدە سايراملىق كىشى بولۇپ، يەتتە يېشىدا ئاتىسىدىن، 10 يېشىدا ئانىسىدىن يېتىم قالغان. ۋەلىيەلەرنىڭ غايىۋانە يول كۆرسىتىشى بىلەن سەمەرقەندكە بېرىپ، مىرزا ئۇلۇغبەگنىڭ مەدرىسىسىدە 30 يىل ئىلىم تەھسىل قىلغان. بۇ يەردە خوجا مەسئۇد ئىسىملىك سودىگەرنىڭ ئايالىنىڭ كۆپ ياردىمىگە ئېرىشكەن.

ئىككىنچى باب: ساتۇق بۇغراخان بىلەن ئەھمەد يەسەۋىنىڭ بىشارەت بېرىشى (10b- 7a)

² Акимушкин, О. Ф., *Шах-Махмуд ибн Мирза Фазил Чурас, Хроника, Критичецкий текст, перевод, комментарии, исследование и указатели* О. Ф. Акимушкина. Москва, 1976, f. 47b, f. 48b.;

ساۋادا مىنورۇ، "خوجا ئىھقاننىڭ دىنىي پائالىيىتى--بولۇپمۇ يەكەن سەئىدىيە خانلىقى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلەر توغرىسىدا" گەربى-جەنۇبىي ئاسىيا تەتقىقاتى، 27-سان (1987)، 68-بەت.

³ راھىلە داۋۇت، ئۇيغۇر مازارلىرى. ئۈرۈمچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 2001، 80-82. pp. ساۋادا مىنورۇ، «تارىم ۋادىسى ئەتراپىدىكى ئىسلام خارابىلىرىنى تەكشۈرۈش دوكلاتى»-«تېزۇكايا ماگاۋىن ئۇنىۋېرسىتىتى ئىنسان مەدەنىيىتى فاكۇلتېتى يىللىق تەتقىقات ژۇرنىلى»، 1-سان(1999)، 65-66-بەت.

سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەبۇ جەھل بىلە كۈشتىنگىرلىك قىلغانلەرنىڭ زىكرىلەرى» دېگەن خەتلەر، ئاستى تەرىپىگە ئالتە مىسرىلىق پارسچە شېئىر يېزىلغان. ئارقا يۈزىنىڭ باش قىسمىغا ئۈچ قۇر ئەرەبچە ئايەت، ئاستى تەرىپىگە كىتاب ئىگىسىگە مۇناسىۋەتلىك تۆۋەندىكىدەك خەتلەر يېزىلغان: «مەمەت نىياز ئاخۇنىڭ تۇرۇر، ھەر كىم ئوقۇپ ئىشىتىسە ياخشى بولۇر، ئۇلۇغ ھەزرەتلەرنىڭ روھىغە دۇئا تەگىر قىلىپ روھىدىن مەدەت تەلەپ قىلسە مۈشكۈلى ئاسان بولۇر».

2b دىن باشلاپ تەزكىرىلەرنىڭ ئەمەلىي مەزمۇنى باشلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ تەرتىۋى تۆۋەندىكىچە:

(1) «تەزكىرەنى خوجا مۇھەممەد شېرىپ پىر» [30a-2b]

(2) «تەزكىرەنى ھەزرەتى ئىمامان كېرىيا رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ» [54b-30b]

(3) «ھەزرەتى پەيغەمبەر سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەمنىڭ ئەبۇ جەھل بىلە كۈشتىنگىرلىك قىلغانلارنىڭ

زىكرىلەرى» [80a-55b]

(4) «تەزكىرەنى ھەفتە مۇھەممەدان» [90b-80b]

(5) «تەزكىرەنى سۈت بىبى رەزىيەللاھۇ ئەنھۇ» [94b-90b]

كىتابتا بۇ تەزكىرىلەرنىڭ ئاپتورى ۋە مەزكۇر توپلامنى تۈزگۈچى ۋە كۆچۈرگۈچى ھەققىدە ھېچقانداق مەلۇمات يوق. شۇنداق بولسىمۇ بىز بۇ توپلامغا كىرگەن تەزكىرىلەرنىڭ دەسلەپتە ئايرىم كىشىلەر تەرىپىدىن تۈزۈلۈپ، كېيىنكى مەزگىللەردە نامەلۇم كىشىلەر تەرىپىدىن توپلام قىلىنغانلىقىنى بىلىۋالالايمىز. چۈنكى توپلامغا كىرگەن تەزكىرىلەرنىڭ تىلى، بايان قىلىنىش ئۇسۇلى ۋە سەۋىيىسىدە خېلى پەرقلەر ساقلانغان. يەنە تۆۋەندە كۆرسىتىلگەندەك، بۇ كىتابتىكى تەزكىرىلەرنىڭ يەنە باشقا بىر قانچە نۇسخىسىمۇ بار بولۇپ، چەتئەلدىكى كۈتۈپخانىلاردا ئايرىم بىر كىتاب شەكلىدە ياكى باشقا ئەسەرلەر بىلەن بىرگە توپلام قىلىنغان شەكلىدە ساقلانماقتا. بۇ تەزكىرىلەرنىڭ بىر كىتابقا جەملىنىش سەۋەبىنى، فىلولوگىيە جەھەتتىن تەتقىق قىلىش بىر قەدەر ئەھمىيەتلىك ئىش بولۇشى مۇمكىن.

2. قوليازمنىڭ مەزمۇنى

1.2. «تەزكىرەنى خوجا مۇھەممەد شېرىپ پىر»

1.1.2. خوجا مۇھەممەد شېرىپ ۋە ئۇنىڭ مازىرى

بۇ ئەسەر يەكەن سەئىدىيە خانلىقىنىڭ 2-ئەۋلاد سۇلتانى ئابدۇرېشىتخانغا نۇستاز بولغان خوجا مۇھەممەد شېرىپ ئاتلىق كىشىنىڭ تەزكىرىسىدۇر. بۇ كىشى توغرىسىدا باشقا تارىخىي ئەسەرلەردە مەلۇمات ناھايىتى ئاز بولۇپ، شاھ مەھمۇد چۇراسنىڭ ئەسىرىدە ئۇنىڭ ئابدۇرېشىتخان دەۋرىدە يەكەندە دىن تارقاتىش پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللانغانلىقى، ئابدۇرېشىت خان قازاق-قىرغىزلار بىلەن ئۇرۇش قىلىدىغان چاغدا ئۇنى

«يەكەن مازار تەزكىرىلىرى توپلىمى» توغرىسىدا

ئابلىز نورخۇن، سۇگاۋارا جۇن

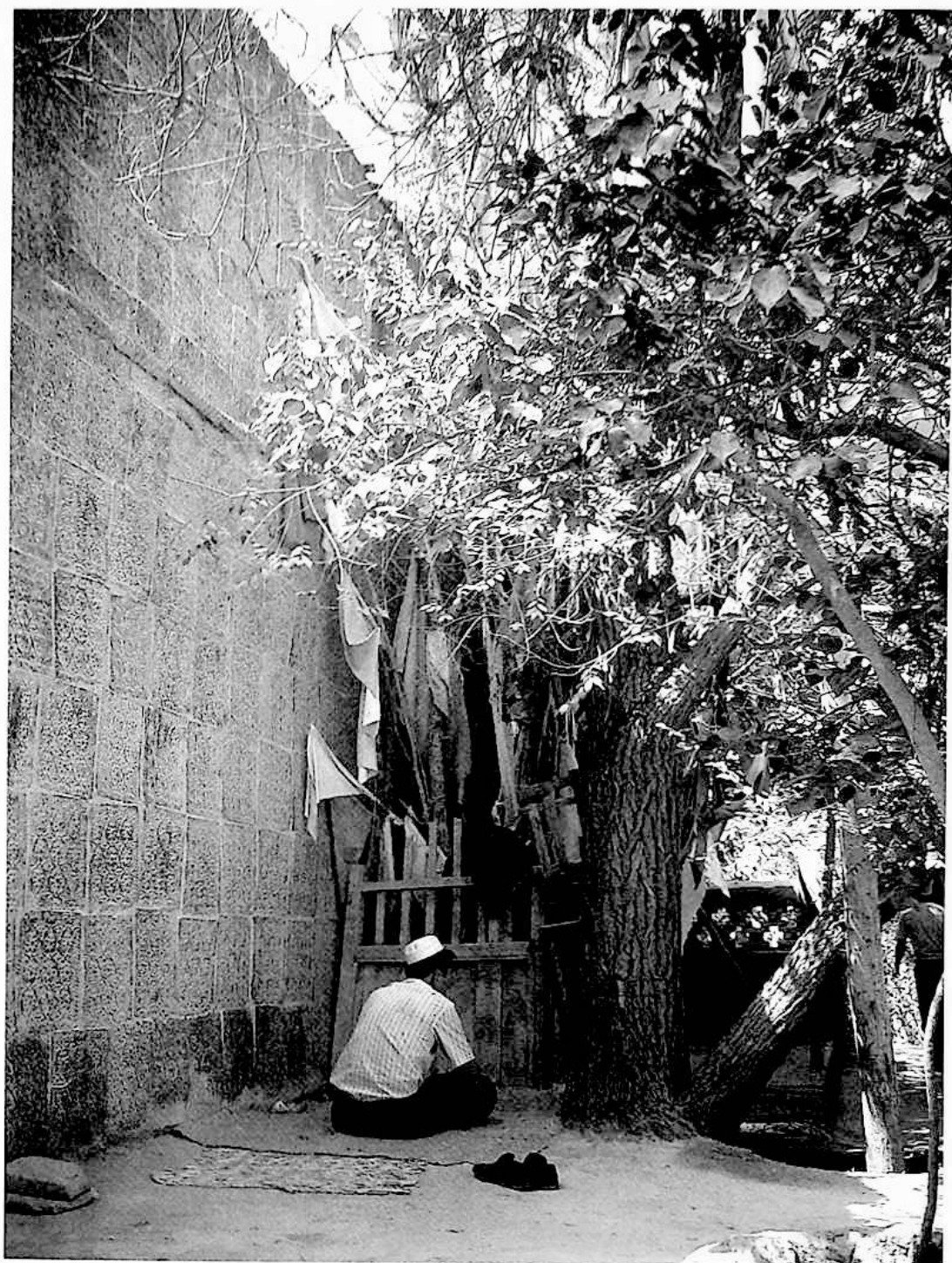
1. قوليازما كىتابنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالى

بىز بۇ كىتابتا تونۇشتۇرماقچى بولغان قوليازما بەش تەزكىرەدىن تەشكىل تاپقان توپلام بولۇپ، 2006-يىلى 8-ئايدا دالا تەكشۈرۈش جەريانىدا قەشقەردىن سېتىۋېلىنغان. قوليازمىدا كىتاب ئىسمى ئېنىق يېزىلمىغان بولسىمۇ، بەزى تەزكىرىلەر يەكەندە جايلاشقان مازارلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولغاچقا ۋاقىتلىق «يەكەن مازار تەزكىرىلىرى توپلىمى» (قىسقارتىلمىسى: YMTT) دەپ ئات قويدۇق. تۆۋەندە بۇ كىتابنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى فىلولوگىيە جەھەتتىن تونۇشتۇرىمىز ھەم ئازراق تەھلىل يۈرگۈزىمىز.

كىتاب قاتتىق كۆن خۇرۇم بىلەن تاشلانغان. كىتابنىڭ باش ئاخىرى تولۇق، ناھايىتى ياخشى ساقلانغان. كىتابنىڭ ئەمەلىي چوڭلۇقى 19cm×13cm، تېكىست يۈزىنىڭ چوڭلۇقى 15cm×8.5cm. كىتاب خوتەن قەغىزىگە باشتىن ئاخىر تەئىلىق خەت نۇسخىسىدا ناھايىتى چىرايلىق، رەتلىك كۆچۈرۈلگەن بولۇپ، ھەر بىر بەتكە 13 قۇردىن خەت يېزىلغان¹. ئەسەر ناملىرى ۋە مۇھىم سۆزلەر قىزىل سىيادا يېزىلغان.

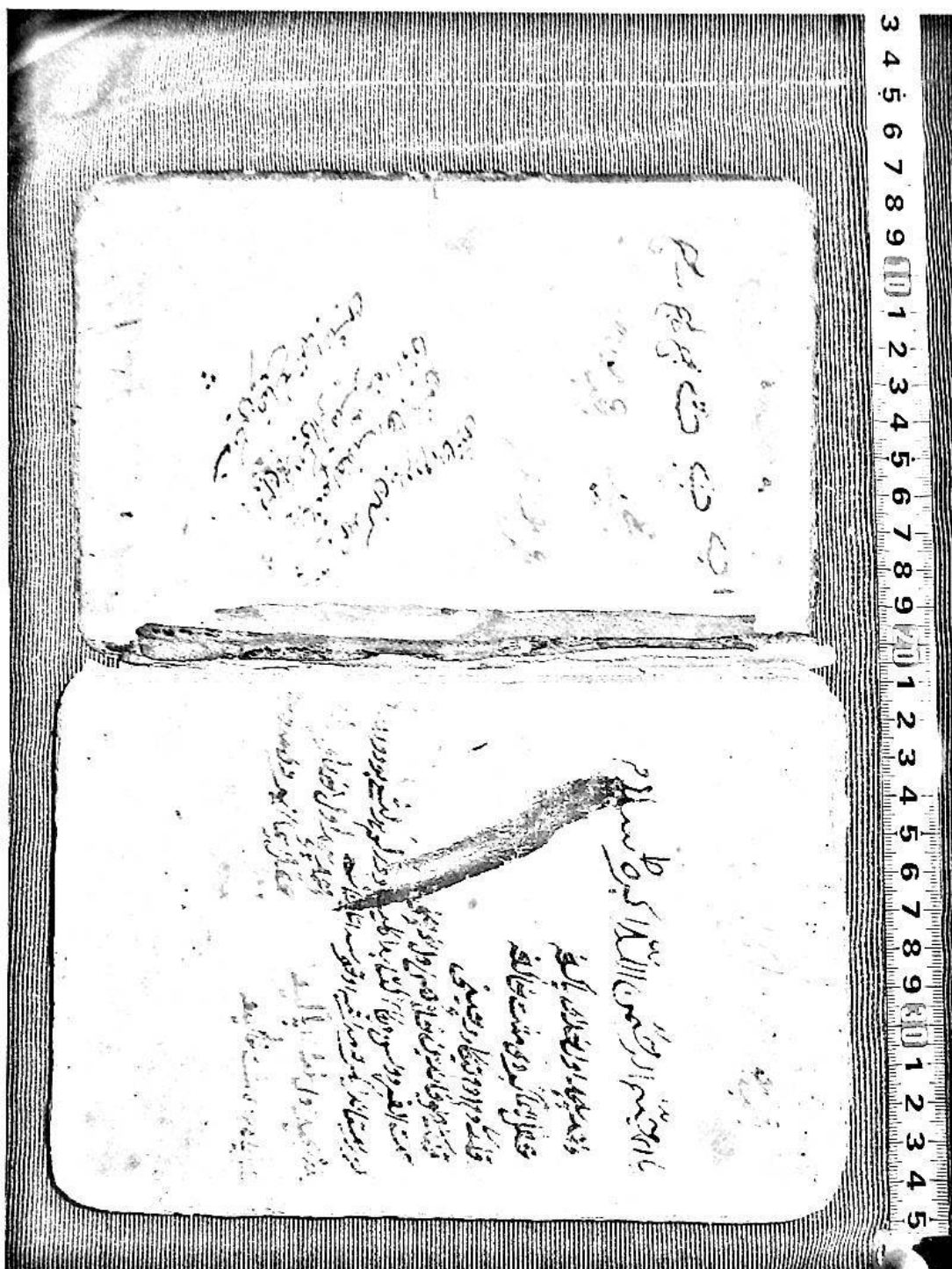
كىتاب جەمئىي 95 ۋاراق، 190 بەت بولۇپ، كىتابنىڭ ئەمەلىي مەزمۇنى 2b بەتتىن باشلانغان، 2a پۈتۈنلەي ئاق تاشلانغان. 1a ئەسلىدە ئاق قالدۇرۇلغان بولۇپ، كېيىن پايدىلانغۇچىلار تەرىپىدىن كىتابقا مۇناسىۋەتلىك بەزى ئۇچۇرلار يېزىپ قويۇلغان. مەسىلەن: ئاق قالدۇرۇلغان 1a نىڭ باش تەرىپىگە «خوجە مۇھەممەد شېرىف پىرىنك، سۇت بېبى پادىشاھنىڭ، ھەفتە مۇھەممەدان پادىشاھنىڭ، ھەزرەتى پەيغەمبەر

¹ خوتەن قەغىزى توغرىسىدا تۆۋەندىكى ماقالە ئەسەرلەرگە قارال: ئابدۇكېرىم راخمان، رەۋەيىللا ھەمدۇللا، شېرىپ خۇشناز «ئۇيغۇر ئۆرپ-ئادەتلىرى». ئۈرۈمچى: شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى، 1996، pp. 67-68. سۇگاۋارا جۇن «تۆت كىچىك دوقمۇشنىڭ يېزىق مەدەنىيىتى» ماچىدا كازۇھىكو، كۇروئۇئا تاكاشى، سۇگاۋارا جۇن (تۈزگۈچى) جوگودىكى ئەرەپ يېزىقى مەدەنىيىتىنىڭ كۆرۈنۈشى. توكيو: توكيو چەتئەل تىللىرى ئۇنۋېرسىتىتى ئاسىيا-ئافرىقا تىل ۋە مەدەنىيىتى تەتقىقات ئىنستىتۇتى، 2005-يىل، 78-80 بەت [ياپونچە]

Mazār of Khwāja Muḥammad Sharīf Pīr, 2006

photo by KAWAHARA Yayoi

[illegible]

اودو جرمون اولور و دريا نهر
 انجمن نيكو نيكو نيكو
 بولادي جالي خاكو و دياغ
 مسترين بلير ايرال و
 نظم خاكو و دي اكو و
 بيتي القش نيكو و دي اكو
 انجمن نيكو و دي اكو
 جرمون اولور و دريا نهر

Handwritten text in Urdu script, likely a signature or name, written vertically.

بسم الله الرحمن الرحيم

سوءتجارب از خنده و تیاتر وین دور را در لاد و لاد سکتام
اگر الفاضلی دور را در لاد و تیاتر وین دور را در لاد سکتام

六

3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5

سایه گلزار صدفی بزمین یاقوتی نشسته است
 لایحیت با درونش آتش و طبعش
 بر بزمی با بارها نشسته
 عشق نکشتن از شمعین
 آفتاب نشسته است ای
 زرق و برق آینه با شاد
 قندیل شده بخار آتش
 جذبه در غلظت شاد
 کز بوی آینه نشسته
 بر کف توین با آینه آتش
 غلام و دلدار در حال تم
 انان ایکنی غلظت آتش

جلا نکند و نیرتی بسترش
 کورده کار بزم نشسته
 هر طرف تیری گشت آفتاب
 ایزد سی کرد و کار بزم نشسته
 معلوم و معلوم در بزم نشسته
 سینه در در بزم نشسته
 بخت و بخت بزم نشسته
 بیاد و بیاد بزم نشسته
 او را کار بزم نشسته
 کوهی بزم نشسته
 بلبل بزم نشسته
 او را کار بزم نشسته
 زرق و برق بزم نشسته

ساق

[illegible][illegible]

[illegible]

بر کونی چه جگر نه ای
اوتورده دیر نیرنه شو ای
اضطرار کی به کلک سینه
اولان شیخ کیم ایله رده ای
قونی شایه خیمه کیم بر بزم
ریکا کوکی شیخ کیم بر بزم
اوتورده دیر عارفان ایله
املتورده دیر کلان دیر
تاشقاغی عوکی ایله خیرت ای
ایلا ریاضت خاوندان غلام
سودایا ریسته مانی ای
قشلاق ایله دملی حسیا
ایده کی بو عظمی اربازان ای

五

هر چند در قید و بند ایام هرگاه جلال و ایلاد بر سر طریقت
اندازد لا اختیار در آن قید ایام هرگاه طریقت در اختیار
یون که هرگاه که شک و گمان بود جادویش را در طریقت
اول سلطان را بشکاید و در آخر فرستد و درگاه
توسعه و در راه که یک شکر میزد ایام که یک شکر
از دوازده تورست یک است و چهار بار و در قید و بند
نقوم که سواد بود و در بوی کون تغییر نماید و کلایه
کنی که تو که معوضه و سبب مکرر بر او یک شکر علی
شک این که در آن راهی بود و در بوی و در آن که
شکر تعلیم بر او در تقوم یک است و در آن که
بر او علی بر او در یک شکر و در آن که یک شکر
سکه در حق علی و در آن که در شکر و در آن که
و در آن که شکر و در آن که شکر و در آن که شکر

علی مرتضی شانه علی در سر من یک یک هم سلام خداوند
 بیک غنی پسر سکه بر هر کس درین دیو در مدد رفت
 خلق بولوب بولوب ای حال حال که در کجای شانه
 ترور در حضرت علی ها سالیب سالیب در ان بولوب
 آرتور لا بدین انا محمد منجه لاس لاس لا در حضرت علی
 ایام یازنی خیل باز در انی تو بایک یازنیک
 تور در من یک یک تبلیور و تنیک س الام با نیک
 سید الرسلین فامع التین علی منیک فامع التین
 و قاسم کسی سوره فاهمنا الله فاهمنا الله فاهمنا الله
 شیخ یزدان ایبر در ان یار بولوب اولل غنیت لولول
 خاقان می ای ای اعلی برادر بی سینه خیل
 خلاص برادر سید ان کوز نیک ای سوره قاسم
 سیکه برادر نیکه برادر نیکه در نیکه سوره قاسم

تا رتب الیب بریزه بریزه قلیب میرانور تا شد و در
 کمره کلا و کلاک بولای انوی کی یان ایر بر دران کلا و رنگ
 به خیمه انداخ اور و در کمره و بولوی قوتی باه و در
 بر کلا قوتی ادا کلا و از آنجا انداخته بر قیبه و کمره
 او و غلغله و زلا و قیله و کسین ریب و قوم و رقب و بولای
 یته کو کوند و رنگ قلیب ادا و بولای و بولای الای و شیش
 سکه یخی کو و قیبه ت ایر و بولین علی و زلا و بولای
 قلیب تا جاقیله کلا کیم لای ای اس کلا و بولای و رنگ
 سخا قوت باز و دروی قلیب سیکه لطف و کلا یان
 اسپه و در و درن خود تا بر جلا کلا و بولای و دروی
 بر و زلا کلا و کلا و شاد و دران و لطف و قلیب و لطف
 بو کلا و رنگ لیب تا قوت کلا کیم و برین ادر و رنگ
 جلا و قلیب سیکه در و کلا و کلا و لطف و کلا و کلا و کلا

براد علی غلامی و برادر رنگ رنگ انتقامی و انتقامی
 الیب کیل یا به شکی و برب کیل و کمره رنگ لای و کلا
 ایری و قیبه و از غلامی کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 بنی و زلفان سلا کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 ان و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 نور و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 رنگ و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 شاد و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 برادر و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 کلا و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 ایلی و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 قاتی و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا
 قیبه و زلفان و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا و کلا

تایب

[illegible]

توختی باز شد و ز قورم و غلغ و حاقه قید الیبت نواز بر آتش آتقادر
از مرسی لاری ای امای آمن مولای غم بسیار بنیادین
کوهر کاه خجوتی اگر انیزه غم تا فخره اوسه استم افاقه ای که کرد
ایردی بوضویم غم جو علی کج کرد ای دیدی ادا به سپهر
یوز کجا ترقی و نیزه بر رخ عسکرین موکک یوز برین فاقه
الیبت بیخیم غم باش با شجیه قریب سپهر تری یوز کجا
عاقق قید پرشت و باز دین بال تراغ سیاه فخره قید
آود کر کوسر فخره و سحران ز عین ز غفلت کاه و روی
اوس کلام انانیا به طایاری با بر ذل و برین کاه به عود
سلاح جلد قوروش کفار بر زنگ تارک لایحه به بخشن
کیب کیب داری شکی کشفه است قید ادرش و فخری
علی و لعل غم نیست قولای زنده نیزه الیبت قون نورین
سلاح جنگ کیب میزدند و کبر و ایسا لاری اطلال و ن

مستند

حضرت علی شاه در میان دلاور و دلاور لایب که یک شایسته بود
که تامل و متذکر نشود که او را شایسته کسی که او نیز با او بیرون
در آن قبیله که از کتب اوقات تو تا حسن من غیر علی
ایمان را می فرزند را در پی آیتها می رسد که ای کاش که
قبایل و بیگانه بی بی ای که یکدیگر را و آن قتل و خون سالار که
کز نیزه و فوج و راجع القیدی حضرت علی نیز تامل و
سینه در بر خیزد و از نیزه آتش که خوب و در و در عسل
قبایل و نیزه بر که هر یک یک بنیاد افلاک و در و در کلاهی
اورس که کلاهی که خود را می دانند و از نیزه بر راجع
چو بنیاد افلاک را و از افلاک و از افلاک و در و در کلاهی
ای علی که من هیچ دلاوری که بنیاد افلاک و در و در کلاهی
که بیخ و بنیاد افلاک و در و در کلاهی که بنیاد افلاک و در و در کلاهی
چون شیر و از کلاهی که بنیاد افلاک و در و در کلاهی که بنیاد افلاک و در و در کلاهی

فایشی الیک یل نصرت بر کوی بر ما صدای وای
حضرت علی ایله یاری قیصر لاری قری قوت کسره
کفر کریل قنبر اولار ساعت دانه قنبر قیلا زفا لفظ کرم
ققاقم عقوبت جرم بله نقل ه پیر الیک لاج کجک
ایلمی کسوی مشک بوی زالی ایله کلا کلا سالیب
نصرت حیدری اوردوب سیرا نیکو دلا دلا لایموج
اوردی باغ دلا زلزل کلا کلن زمین زانی بریم ک
فیله لایموش اولدی اگر نیه بفره قنبر لاله لاری
ز قور نیکه خانه کلاب دین جلالو لاری ری قورم
بر کیم کور کور بله کجاسه اوزدی دوزخ قاروردی
سالار لاری ای یاری کیت قیرومن لوستن لکنده
ایغلن سن سنک سوره تنک کاشقن بلده ورم حضرت
ایله لاله کسک سنیه آلمک کون تصدقون کون قارنر
خونده

کرمی آزاد از بند تعلیم پاک و کرمی در قیام نیست بر آن پناهی
قبالی بر است خیز ازین قیامی هر چه بزرگ و بدور
کرست و بست نمی نمود نام و آب و آب بری بر خیز روی
شکر سلام برین طالع سلیم سید اندر روی از جانی
ای که ای تو فیض بخواند یک بار بار کرمی کرمی هست
با بخار از دم غامضی بر خیز تو سبب حسن و خصلت
حقا صراطی سلیم شک ای غلامی نه تعلیم ان سکه
پلوسن کوکن اول که روز و یک بار در خیم کرمی کرمی
تو قیامی کرمی که بار از کرمی که بدو تو را نشستی
سوز غزلت به پلوسن است و نشستی که با تعلیم از
کرمی که از غم روی نشستی که با یاد ای که ای غلامی
مکر درین یونانی طالع سلیم حسن بخور نه از تو سرن
سختا نه خود و کرمی که در شاه و تو هم یک کرمی کرمی کرمی

[illegible]

[illegible]

اور در بر یک سبک بولادور نشینان نیشام قالماد
پادشاه نوقوم پوز دیکم از خوشبختی بسیار غلبه
یکبار حضرت علی بن ابی طالب را در دهان یک
قانون دیار بولوب آتیب در دهان لاری بنیادی شایسته
دیوانه طاعتی و در دیکم یا تا در دوقوم در قید
ایر و قوت یک توتیب یکبار در دیکم حضرت علی بن ابی
لاری دوقوم غرضی نوقوم یک توتیب یا در دوقوم
اولیکه حقیقت بولادی نوقوم در دیکم جوان قالدی
و از نوقوم قالدی دایمی ای نوقوم یک توتیب
بهمان یک توتیب یا در دوقوم یک توتیب یا در دوقوم
یا در دوقوم یک توتیب یا در دوقوم یک توتیب یا در دوقوم
حضرت مولانا در دوقوم یک توتیب یا در دوقوم
کلیله یا در دوقوم یک توتیب یا در دوقوم یک توتیب

5.

4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5

افلاخ آورد و بلا کرم زری ریزه ریزه بولدوی قوی سر توب
 بکر یک یک بیرون توب آیدین اندوب هب افلاخ
 چایی بیج در بیج باریب ایلی که زین تا پید بولدوی کرم
 لا جبران قالدی و غفلت بیج نخ ساعت دین بربانی
 پید بولدوی ش هوان غریقین بی حضرت هوان
 قول سونوب توب اللیلایا پیدای قی و زینتی
 یکا بیج اورا کوی بی قات یکا اورا غیا چایی بیج
 قیلپ ایو کرمی او تور یکا کرمی کرمی بربانی
 دین دین یانی حضرت هوان بوکا زین حضرت صل
 علیل هم تا شلا میزد الیک لایا غیا بیج
 مسلمان بولدوی او بیج کرمی لایا رسول الله حضرت
 او کین باریب کافور برده یک قیاب هم صل خدا
 ایو ایو که با غیا چایی بیجان شکر باریب ایو ایو کرمی

نور قیاتی لایا الله کرمی بربانی زمین بربانی کرمی
 اون الله کرمی کرمی بیج بیج بیج کرمی کرمی کرمی
 لشکری قوی توب سب خاوردی کرمی کرمی کرمی
 حضرت کرم الله و همه پیدایای نا کجا لا کرمی
 غایب کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی
 ایوی آفکرمی ایلی کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی
 و سب بیج کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی کرمی
 منیرین تا جا ریدی سب کرمی کرمی کرمی کرمی
 امیر المؤمنین علی ایو پیدایای منیرین کرمی
 چایی بیج بیج بیج بیج بیج بیج بیج بیج
 مسلمان لایا عاقیو بار پیدایای علی حضرت کرمی
 چایی بیج بیج بیج بیج بیج بیج بیج بیج
 حال قلدی حضرت علی و الله کرمی کرمی کرمی کرمی
 افلاخ

4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5

همه پاره پاره بود و از روی آموخته بکتاب بر نمانده بی نام
 خیمه لایمی جنبایل ای میانی خیره برادر باریت
 نیز در اسباب نجیب میماندن و تشنه دی یوز و هم بر
 خوشی جنبایل خورده نازتی ای عرب غنی بوقت غنی
 من با بود و خیر و در سبب نعل جین ناهنجار و از هم
 و همه در حال علی سلام بکتاب خیرت در یکدیگر در
 و ایندیگر با در رسول الله که از زمان غایت در بکتاب
 باشتی تینین جوانی با هم با یک توبت لایطی با
 رسول خدا ایامی که ای احمد کرد از با غنی و غنی و غنی
 با رسول الله و در ملا حضرت امیر و در آن لایطی با
 کسب و در و غنی و در و غنی و در و غنی و در و غنی
 غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 بنای غلب شیر غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با

میدان خور و دی ای و بکتاب و کاشی لایطی با غلب لایطی با
 نیک خور و خور و خور و خور و خور و خور و خور و خور
 اوردی ای بی راه لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 موسی را غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 موسی را غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 میگردین میدان لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 نیزه در و غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 موسی را غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 ای و دی ای خور و در و غلب لایطی با غلب لایطی با
 کاشی با لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با
 ای و دی ای خور و در و غلب لایطی با غلب لایطی با
 توبت و غلب لایطی با غلب لایطی با غلب لایطی با

[illegible]

مورد قوت و بر کمالی کما بس و از بلای و لا یحکیم و در لایحه
دین ستادی بنیاده در روی کاشی که جمیع کتب و کتب و کتب
لش را و کج نه جمیع بودی و او بس کسان انبیا لش
لش لاری لشک بر باریده توری و دست و قوت لشک
لش کبرین جناب کمالی بر کاف و مستور و حقیق کتب
چو یک بلای لشک فیل قوت علم و خرافات متعین بود
که بر ویاده باشد از قوت و دران بخش که لشک و قوت
فیل است یکی لشک علم و زور یافت و دست و پا را از
تعبیه قلیه سید عالم یک لشک فیل لاری و در و کمال
سوار و لشک قلیه اوج کج سواره جب قلیه از روی
الای سقا انبیا پوشش و کور و شب سبار پر از لشک
در شش نه قلیه است و در بلای و در کای و در کای و کای
سید و در و در نیز یک لشک فیل از سقا نصرت کمال

صفا و بار و باران را می باران باران برام برانم ز تو برانم
خوشتر قیامی می برانم برانم برانم برانم برانم
فدا قیامی است او برانم برانم برانم برانم برانم
برانم برانم برانم برانم برانم برانم برانم
ایمانی برانم برانم برانم برانم برانم برانم
اولی برانم برانم برانم برانم برانم برانم
کیم برانم برانم برانم برانم برانم برانم
دادم برانم برانم برانم برانم برانم برانم
کیم برانم برانم برانم برانم برانم برانم
اوقتی برانم برانم برانم برانم برانم برانم
بلند برانم برانم برانم برانم برانم برانم
ایمانی برانم برانم برانم برانم برانم برانم
صحنه برانم برانم برانم برانم برانم برانم

[illegible]

3 4 5 6 7 8 9

1 2 3 4 5 6 7 8 9

1 2 3 4 5 6 7 8 9

1 2 3 4 5

مسلمان بودی جز این علی السلام زمان بر او عزت و عظمت
 می آمد و حکیم تمام شد و بر کعبه و در خانه و در راه
 جشن با پیش پای خلقی چو پیر می شکواییدی و یک
 عزت علی او نیز یافت و با برادر مدینه که در آن وقت
 حضرت رسول اکرم بود بر او عزت و جلال و اقتدار
 حق تعالی داشت علی را از قاتل بولرب و از بنی قریظه
 نوشتی نامه عزت و فخر را در حق او و در مدینه و علی او عزت
 نیز در حضرت علی را و در پیش پای یک نفری را
 بویژه خودی بود و در حضرت علی را و یک نفری را
 غرضی داشت که در مدینه و علی او عزت و جلال و اقتدار
 و در مدینه و علی او عزت و جلال و اقتدار و در مدینه
 که یک نفری را در مدینه و علی او عزت و جلال و اقتدار
 بویژه در حضرت محمد مصطفی و در تمام مدینه و جلال و عظمت

که حسن از عباس است که در این کتاب و در این دیوان علی اکرم
 قبول قید و باده و تیر و تیر و قیدی و تیر و تیر
 کوشتن السبانی که قید و باده و تیر و تیر و تیر
 چو تیر حاضر بودی با دشمنان ای تو بر تو کینه دار
 کوشتن النعل و بوی تو بر حضرت علی را کوشتن النشانی
 راوی ای تو در مدینه و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 بر لاری جانان و مدینه و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 ای که کعبه و در مدینه و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 قید و باده و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 نمی شنیده و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 بر عزت حضرت محمد مصطفی و علی او عزت و جلال و اقتدار
 جلال و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 که تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر
 که تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر و تیر

نیک خلقی و از ارکان خوش خلقیت علی کرامت و جمیع
جیش نیک است از اینجی لاد و لغو دارد و بداند باشد این
یو که در بد جیتی حضرت علی که در بد و مال بد و کمال بدی
نبردین کله کیز قیام بد در بدست فامین کله کیز جیتی
ایرمان بدین بد و بدین بد در بد و بدست فامین کله کیز
اسلام و قتالی ایو بد و بد و بدی لاد و بدی
قتلای ایو بد و بد و بدست فامین کله کیز
نافتادی جیش کای بدی علی کرامت و جمیع
بد و بد و بدست فامین کله کیز
بدی ایو کله کیز بد و بد و بدست فامین کله کیز
اول شریفی بد و بد و بدست فامین کله کیز
علی ایو بد و بد و بدست فامین کله کیز
نکند بد و بد و بدست فامین کله کیز

[illegible]

3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5

صاحب تیران حضرت رسول اکرم تکمله فی الامنی توفیق
 میدان غائب کرد و بلا با بوجل قوی کو در مدنی توفیق
 اگر خدمت کو در مدنی بلا را بر جزو ایلای توفیق
 اگر از بوجل غائب شد انا توفیق توفیق توفیق
 و بلا حضرت رسول علی باب کو توفیق توفیق
 بله و بلا با بوجل ایدی حسن ویدی رسول علی
 اید بلا توفیق توفیق ویدی بلا با بوجل حضرت رسول علی
 اسعدی ایدی توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 اینخیز در توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 هرگز از در توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 مراتب در توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 ایدیکای توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 بله و بلا که هاند و بلا با بوجل توفیق توفیق

دیکه نشانه را در دایره ای که در کوه نوار و بلا توفیق
 بولیم کوه نوار دین توفیق توفیق توفیق
 انحضرت رسول علی باب توفیق توفیق توفیق
 بر بلا توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 ایدیکای ای امیران عرب کوه نوار که توفیق توفیق
 یکله و غلوه توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 بر او در توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 ایدی ویدی ایدیکای اخیره توفیق توفیق توفیق
 سوز توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 از توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 ابوالباب توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 بیله توفیق توفیق توفیق توفیق توفیق
 حاجت

[illegible][illegible]

[illegible]

کلف سر قوتب لغوه داره در ده ابرو چشمتی بوی یکجایه زنده باز
خارش اید ای ابرو بکسل کنه قانع و بلدی نه اوجون
سینله زیک بجه اید ای کفر نفاق بولسا بودی اوردی انا انا
ایریم و مرغ غنیمت انا انا تو کجی می عارف انا ای انا ای انا
سنگ بزرگ بزرگ کما قیامت با سیه پشتم غنیمت انا
و کست و کربل کربل کربل غنیمت انا ای و سیه پشتم ابرو سوز
انسیب اید ای انا زرم کرم کرم انا با سیه پشتم انا
کوزن من کجک کجک کجک تو قیومین تو تو ای انا ای انا
سیلاب اید ای انا ای انا ای انا ای انا ای انا ای انا
پشتم انا ای انا ای انا ای انا ای انا ای انا ای انا
قیدولا کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم کیم
اگر سیکله اوردی انا انا انا انا انا انا انا انا انا
یکرمه قیدی انا انا انا انا انا انا انا انا انا

[illegible]

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25

بر باد اوجل تورت یوزک یک ملادی لایک اوجل
اول وقت تا صحت محمد مصطفی جلی سید محمد ادرن یان اوجل
اوجل الله ان الله شایان اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
طعام یان اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
صراط اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
کله اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
ایس اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
سن اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
شکر اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
یکین اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
قل لا اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
باریت اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل

بسم الله الرحمن الرحیم
انا ناری ان انا ناری انا ناری انا ناری انا ناری انا ناری
اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
یوز اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
لین اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
رسل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
بسم اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
کورد اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
تقوا اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
کله اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
غصه اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل
یوز اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل اوجل

الحمد لله

و صغیرانی با درویش و عاقبت لاریت کز لاری
 حضرت امام زین العابدین علیه السلام
 تائب شفاعت لاری شرف بولار و بر جرمات امام
 سکر و لب و دیارین با ایما کتاریت کز دزی ترا
 و شمرنده بولوب شفاعت لارین خودم تار و قشک
 یقین و در سیر کیم حضرت امام و عقیده کز لاری
 و اعتقاد بر لاریت لاری دعا و کیم لاری لاری و
 داری مایه تائب و آخرت شفاعت کز لاری بولور
 انش و استیلا رسل الی الدین و ابا عبد الله و انش

و السلام
 بالحق

سلام

۲

غازی غریب را بلیل برکنان و صفت قنای بروک
 بجز هر روز شربت شاد است ای یک پیرنگ شمع
 خزان نیز بر با قلب توغ هم با غاب و صف آفتاب
 قلب پیرنگ است از نیزه را با زوب کشن کوک
 دیب ابروک دیب شارت فی انشیت خرم با
 پنهانی پنهانی بوز کاشقور و ان بولی با پیرنج
 یوسف قادر و ان غازی غریب قلهای حضرت پیر
 قادر و ان غازی با دست شور و ان آکلان و ان
 کوه و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 باک با شاد و ان لاری و ان کب کب کوه و ان
 یا تو لا بهی و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه
 لا بهی کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه
 یک فاضل و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان

دیب شاد و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 ای با با کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 لا بهی کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 دین غیب بولی کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 اینک و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 شهر و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 سن پیرنگ قری با نیزه و ان کب کب کوه و ان
 خضر و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 بچک و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 پنهانی و ان کب کب کوه و ان کب کب کوه و ان
 سن پیرنگ قری با نیزه و ان کب کب کوه و ان

غازی

بر روی خود جمع می کند و ملاقات حاجب طرف با همین دربان
بولداری و خشنود و قیصر را در کج و منادی ادنی با نوبت
به درشن بولداری لشکر اوین کاغان کنی که جمیع پادشاه
بلیدایه که قوت گرفته قلیب و در بر توئی کشی وادار
میتابد و بهشت و ملاقات حاجب و حاجب
حضرت امام از یک مبارک را غلامی بوزناری و حواری
نار دراز چون از بوزنار جدا شد به پیش بولوب نه
هوش و یک کلبه ای را به یاری پادشاه و در یک کج
سینا و یک لایه که در دجان بجای ایستاده کاغان
کوهری که ایروک به یک قیصر که در این زمان پادشاه
نیک جواب که به نیر که در این پادشاه بری
انامی نامی که بر نیر که در این پادشاه
که کینه اگر از دوزخ و ساقی غریب کنی به حواری غایب

[illegible]

[illegible][illegible]

ایده یاریم که هم بوسه آرام آید از بار خفا و در
اول جاسوس ابدی که نیک تره جینی بویب
کسب که صورتی به بویب ابدی که کل پرشکر
اراسیداه حلقین نیک ایچ قویب ایزی بیولم
نیک نیک غلامی بیولم سلب یا نیک جیبی
کسب اوزا کو نیک یا نیک سلب در اوزا که
ایرسه با نیک غار اوزا قویب ایزا که اوزا صفت سلب
قویب ایزا حضرت ام لایزیزیش صفت کنی غار حضرت
قبله یار حضرت خواجه عبدالرشید با ام اوزا که
سوزید با غلامی ارب اوزا که ایزا حضرت امی
بیج سوزید غلامی اوزا که ایزا که اوزا که
مکدی و نیک که اوزا که اوزا که اوزا که
غار دین غار اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که

نشیند بولدی لایزیز که بولدی ملین اوزا که اوزا که
بوزا اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
تقدیر اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
دولدی اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
ملی اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
راست قدیب اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
سکته اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
سبب اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
عالمی اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
کچ اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که
براهم قول اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که اوزا که

ایده یاریم

بولیست فغانا، فاسمندی نخل در درون قبا
تقریب تمام قلعید و نیزه بر پا کیم ای بر طایر پریم
اوشخو در درخت شمشاد است ای کجوز در درختک
کوز و کبر کا ققاز کونور و دیلا بر سر باران
لش کز فولا و لاکا دوران بولایا کلب بر کوشه
کار از سر طرف قافه بدو کجوزی اوداخ طبع کاف
قلعید ایترخ اوداخ طبع دین شاد است تاقی لاطم
بر کیم شرم غنیمت کلب دودار و سنا کلب ایترخ
آش و قلعید و در درخت طایر فغانا نخل کوز
نخل ایترخ بولایا کز فولا کلب جمع طبع
تور دایا و خورشید طایر کیم کز فولا قافه
ایترخ ایترخ ایترخ ایترخ ایترخ ایترخ ایترخ
کوز لخت کلب قلعید ایترخ ایترخ ایترخ ایترخ

بر کس با غلبه میوه فیه طالب تو بوب و بر تو بوب
 ساری کوس آواز می غیب در دریا دریا حضرت شاه
 حضرت شاه قاسم او فی تاریخ قید یا بر کیم یا لا کیم
 و تو غیب یورده که میر با تو بوبت چایا شکله کیم
 غیب چاک بیدر میز دریا حضرت شاه فیه فیه تو بوب
 بر لک زلایا که تو سیدین سلطان بایا بجهت انکار
 غیب بر تو غنی لایا دل تیرا بجهت لایا بر لک
 بوب ابر دریا حضرت شاه فیه فیه تو بوب
 جمله قید یا حضرت شاه فیه فیه تو بوب
 آرتو سیدین حضرت شاه فیه فیه تو بوب
 شمشید بوب بوب شک فیه فیه تو بوب
 چاک قید یا بوب فیه فیه تو بوب
 او را بریا بوب بوب فیه فیه تو بوب

بر کتب دور حضرت امام باقر علیه السلام می نمودند و آنجا که
میکردند و شکوهی عاقبتی از امام باقر علیه السلام می نمودند که می گفتند
برای کمال دور از مرتبت بسیار بود و بسیار با وجود آنکه خود را
کافی هیچ شک و فحش حال باطله را بر آید و در مرتبت
لایزال که غرور که کمالی را بر داشت بدین حال را طرح
اول می بود و بنده سبب و باقی و خدا را اول
می بود که برده بود و در ای محرومی که با او نمی توانی
خود را دور و سبب که می بود که با او نمی توانی
هم با بر خدا و او را که در ای که خود را دور و سبب
لا اله الا الله که با او را که بر مرتبت می نمودند
و این و بنده سبب که می بود و در ای که خود را دور و سبب
بالا که با او را که در ای که خود را دور و سبب
خود را دور و سبب که می بود که با او نمی توانی

کتابخانه

دیو که با ری بر پیشگاه دین شوالان سگ کشان
 قفس از پیشک یک دیوز با برهنه لاله رخ و
 قیاس کمره کلاه از شمشیر نیک در دانه لانی از شمشیر
 اکید بسا بر طبقه چاه و در دانه لاله در دانه لانی
 با درام قید یک شب که با کمره دانه لانی بر طرفین شانی
 منور نیک بر دانه لانی با دانه لانی در شایب به یاز
 حلقه لاله بر دانه لانی بر دانه لانی بر دانه لانی
 دین بر دانه لانی بر دانه لانی بر دانه لانی
 بحسب یک یک قید لاله دانه لانی بر دانه لانی
 با دانه لانی بر دانه لانی بر دانه لانی
 لاری نشین نیک در دانه لانی بر دانه لانی
 به یک یک شال و دانه لانی بر دانه لانی
 قیاس به یک یک لاله دانه لانی بر دانه لانی

2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5

ارواح طیب که قوت و جلاله یانک تا برشته نموده
 بولدی و نیز جل و جلاله یانک تا برشته نموده
 بی چش ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی
 بنه یانک بولدی ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی
 بولدی و عاقبت ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی
 بر لایح در بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 و ب یانک ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی
 قیاس شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 بولدی و عاقبت ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی
 کیم بولدی و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 کازان و شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 نکی شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی

کرمون سلفه شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 ب شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 لاریک کرمون و ب شمشیر الیوم و ان بولدی
 بی شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 و عاقبت ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 اسب ای طاقی لاریک شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 صلاح لاریک شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 بولدی و عاقبت ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 بولدی و عاقبت ادر ب شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 و در ب شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 لاریک شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی و ان بولدی
 حضرت امام لاریک شمشیر الیوم و ان بولدی و ان بولدی
 ارواح

همه که در نتیجه یونان یا کسی جز یونان عدالت را نخواستند
ایمان داشتند که اگر کسی یونان را شکست داد و بر او اشرار
شد و او را به یونان بازآوردند و یک روز برخاسته و او را در پیشگاه
نیکسوس لایان گذاشتند و او را یک عجلای زنی قیامی دیدی
خود را می بینید و هرگاه که کسی جز یونان بخواهد بر او اشرار
بیاورد و او را به پیشگاه نیکسوس لایان بیاورد
سازگار و یکایک بر یک چرخ منقلب و در آن روز
چون کسی بر سر خورشید تمام آتش را بداند و از آن
خواری بر بریزد و قیامی خورشید تمام را در غضب دولت
ببرد و او را در پیشگاه نیکسوس لایان بیاورد و او را
ایمانی که بر او اشرار کردی را بر یکایک بر سر خورشید تمام
الدین بیاوردی و خدای تعالی که او را از شکری که بر او اشرار
ساخته است او را از نظر خدای تعالی که او را از شکری که بر او

ممنی بویوید یا کریم سن ایسا اینک هم کاروان کاروان فر
ساعتی لاری بیرون لایه اسب تکب لایه اسب
ایمان کترو رسو غلا کر احتجب ایها کترو رسو غلا رسو غلا
کنی شعیب جو کج زو نه بی الوتو ایشی کن کاروان فر
قیبته درو بران تعلیمه نیز درو رسو غلا الوتو رسو غلا
ایر سبوستی کریم ای کی کاروان فر در بق ایها کاروان فر
بولادی کاروان فر اسلید قیاسه ایلا کجیم نیز بر کریم
یافا سبوستی قیاسه قیاسه بولادی کریم رسو غلا
الوتو رسو غلا کریم رسو غلا ایلا کجیم ایلا کجیم ایلا کجیم
لایه رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا
کنی رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا
وب ایلی رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا
لایه رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا رسو غلا

یاسته من انکیزین ششمن یا شومای ویدی توجی شیر
 کنی رشیه تعلیم قلب اوتور دی چه قدره خوشحال
 بولوب شاد یا نه بالار دوروب اوتور دی ابروری تا
 اوتور ابر سر خیزت اوم ز غزاین خان بولوب دی
 ای یا شادای یی که یافه کوشی کیرسون سخته اوتور
 یای تو که کسلان بولسا چنگ قبالا ارسلا تیر
 بیورده سلا تان قانی تو که غیب ابره سیر
 شوزان ییغ خیلد با کوشی کیرسون کن کیشی
 تو که کن خیزت چه صغی علی اهد علی سرتک داد
 لار دین زور دله یی که سکه کلامی خیزت اوم
 خیزت اوم دین آلین خیزت اوم طهر الدین خیزت
 اوم قوم الدین زور دله دیار دانه وین خیزت
 یی که شک برده تیر دین فرخ تعلق اوجوبی یافه

اشکر کونین عجیب سخت مبارز ایگان توانان ندی کسچی
تو لب اولتر و یار من قاصیب کرم کرم ایده جی
رشدی کتی رشدی غدا روتی بختی زانکونلوق بلوی ایلر
جان مکرخی جانوری شدی کونقلب درسته بلر
تور یار من خیرت اولم خیرت لاسن لار دانه خیر
نعم داد فدا تیلدیا رتوبیت قالدیم حاجین شدم کیم
بولدیا کیم شبنمک الدیه زشتی زکاف لار شکر بلر
کدوب حواتی سر کدوب تور بار و یار جی شید
نکی رشدی نیک بر حوری بار و دی اول ای ای
بادش لاله ای کیم غوغه حیات بولر کیم لار شید
کدرسه لار کور و داسه محاکمه ویدی بوی رشید
رشدی ای ای دیز یار منوز دهر کدره کدوب
نکی غوغه رخ ورسن سا حوری ای شکر لاله کدوب

حضرت امام دهم در سر این شهر بولوب دعا قیلید ای دستان لار
آمین وین دیلرین دینا بلر کچر خوب دای فانی کجانی تر
دینین نیک دای فانی ادرشم ویزه لوسون دیت چایلیب
بلرک و چمن دران بولور ایلیول انوره سیرانچر بایر
کنشی لار ادرادی عوسی سلام بلدی بنصره قایلیج
اولدر دکنان کالیدی بنصره کایچما دای لار قایم
قالیدی ^{عنه} حضرت امام شریف لار شایخ نیک
برلر ایکیکری یورد ایریلر ایلم لار اسیم چینی
نتمی در شمه کالانک شیش ویزه قوالی بادر هجرت
امام حضرت کریم شایخ ویر دای لار کالانک لار شیش
حقیب نیک قیلید حضرت امام شریف لار شایخ
بلر لار شایخ خلق قوالی لار نیک بختی لار قوالی بلر
برکات و قایلیب چوینی در شمه کالانک لار شایخ لار
برکات و قایلیب چوینی در شمه کالانک لار شایخ لار

کیریت که گاهی در زبانی عربی حضرت قلبیلا را گفته صفتی
حضرت اما در اینجکه بگویند نغز که سابق قلبیلا بخند
که بدین کین حضرت اما لام حضرت و صفت نازده غار
تر که خیزین که با دوست قلبیلا در دایره کیم با حرف
قادر غایت غازی نیز هر درو فرست نشاند و یک نیز
چند نیز نژاده قالا صحت و شمع و نیز نژاده و در قلین
دفع اذخاف قلب قونای سی نیز نژاده و در قلین
قلین و یک شیخ جارب کش قونای سی نیز و صفت
قلب اذ دلاری بلوی یا کوفه روان بود لایلا و یک
سیت قلبیلا بر سر بخند نیز کشی لای را بر سر لای
قلب و کوفه رب ارب لای حضرت نام که کشی لای
خبرایب کش کش لای یک کعب قودولا و در کعب
صفتی غازیلا و صفت قلبیلا و صفت امان سیت اما لایلا
خزین

2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2

خان غازی ایله یاریم کیم بولا که شتر خلقی زور دله که بولست
سلطانانی که بولست در سلار دیب ایله یاریم حضرت امام
ایله یاریم یوسف قادغان بولار دین بولار کیم بولست
اندر سنی بلای که بولست در سلار دیب ایله یاریم حضرت
دیده حضرت یوسف قادغان غازی بولست و در سلار
ای خلقی بولست که بولست که شتر خلقی ایله یاریم بولست
ایر و کسان بولانی اوجان لیکن سنا ایله بولست
اچمه ایله یاریم بولست که بولست که بولست که بولست
دیده حضرت امام ایله یاریم بولست که بولست که بولست
ایله یاریم بولست که بولست که بولست که بولست
سلطان بولست که بولست که بولست که بولست
آمین دیده یاریم بولست که بولست که بولست که بولست
لا حضرت امام ایله یاریم بولست که بولست که بولست که بولست

خبر و در بولست امام ایله یاریم بولست که بولست
تیب اطردین ادرینی تا غلبه بیخ بولست که بولست
لا غریزیک توابع بر حضرت یوسف قادغان غازی
سلام قیدی حضرت امام ایله یاریم بولست که بولست
ای بولست قادغان غازی عاقل که بولست که بولست
قادغان غازی ایله یاریم بولست که بولست که بولست
بجمله مبارک حال لایق که بولست که بولست که بولست
حالت قالدی دیب بسیار توابع و قیلیم قیلیم
تورب ایردی که بولست که بولست که بولست که بولست
لا بولست که بولست که بولست که بولست که بولست
حضرت امام ایله یاریم بولست که بولست که بولست که بولست
لا بولست که بولست که بولست که بولست که بولست
سلطان سیکه فرمود بولست که بولست که بولست که بولست

خان

دشمن برای مصالحتی را بطلب جان بازگشت
الله را بدید غرض این ناله باشد بر آماج صبح
کنند کیانی و چرخ شب ای باغبان کور یار
حضرت ام طلبک اذکمل الارباق مله از منجی
قول الارباق مله از منجی اسم اعظم را قوت بطلب
کهور ایدار و میوه اشد ناز و ملائق کشف کبر
حضرت امام شافعی اذکمل الارباق مله از منجی
که کوکب رب بر کوکب فخر است کور ایدار حضرت یار
قادر خان غازی حضرت امام کیانی کور بطلب
برلقه خیزی و ایدو کیم کیانی کشف کبر
کهور ایدار حضرت امام شافعی اذکمل الارباق مله از منجی
چشم ای کیم رب سحان بولان کور کیم کور
کیم ایدار کیم رب سحان بولان کور کیم کور
کیم ایدار کیم رب سحان بولان کور کیم کور

صحیح سلامت با موصیای از عاقلان با ارباب سود و مایه
خیرت بوضع تدار فغان غازی بکار مکتوبه ایست که یکم
الحمد لله که در اینک عاقلان را در مشرف بولد و دم
نور و یار خیریت هکذا در مایه نیر فایح بکار خیریت
بدیدار خیریت برضف قادر فغان غازی به شهاب باز
شهرت نیک بر وفق تو مشرور مایه سال اول کنج بولدای
تاکت آتی ایرسد دقت جانشکه دار می کنه دریدای
کرد و صیرت تیغ علم علامت مری کرد و لای کج کرد
بکار می علمای بولدای شایسته ترقی یک شیخ بر حکام
مشغول بود و لای کج ابداد شد و جوانان و صاحب توان
فانکای یعنی خیریت نام از الدین حضرت امام معین الدین
حضرت امام محمد قدس حضرت امام قاسم الدین و در تارخ
مایه با موصیای از عاقلان لای کج و تاد فغان لای کج

وہ

[illegible]

سجده است. لاریکو در بیابان کلبه ها در غربت برهمنه قنار
خان غازی را از دست او کور کرد پس باز بیابان را به
کوزلبه چو لاریکین آمد و در وقت سرد آب دلا را بنه
نیک به برهمنی خورشید را که شعله خورشید را قند با مال
کون چرخ بادی تا نیکه را در سرت به چشمتان ایدری
به کور به اولی تیغ خورشید تیغ از کسین تیغ علم
بیکور دی کور دی که کیم ارن تیه که دی علم هر لوی
نشت بیکور و مانده یک تیغ لشکر سردار لاریکین
چالان لاریکین بنیادی اوی اوندک قول لاریکین به
بنیادی جب قول لاریکین به ضیا و لاریکین لاریکین
آق قان لاریکین به سلطان و لاریکین بنیادی سلطان لاریکین
بنیادی سلطان حسین بنیادی و سلطان محمود لاریکین
و خواجه محمود لاریکین بنیادی و خواجه محمود لاریکین و خواجه محمود لاریکین

و خصلہ کی

توسعه و طایفه ای از باغدار حضرت یوسف قادر بنا
 غازی حضرت امام زین العابدین علیه السلام بر سر آب زم زم
 ایرو طایفه ای از میان طایفه ای که در بیابانهای کرمان
 قریه طایفه ای که در دریاچه قورت آن که در
 حکم طایفه ای که در تورنت یک کشتی با کتک در آن
 حضرت طایفه منصور از شی و خواجه ابو سعید از شی و
 احمد از شی و خواجه عزاد شی شیب که در بیابان
 صلاح کبک آب های طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 جمالیان قریه شیب و جانت که در تورنت و قریه طایفه ای
 جلد و بیک کبک تور طایفه حضرت یوسف قادر خان
 غازی باریک در تور شیب و طایفه ای که در شی و
 حضرت امام زین العابدین علیه السلام که در بیابان حضرت
 یوسف قادر خان غازی حضرت یوسف قادر و در بیابان

و قریه غنایان لاریک و در طایفه ای که در باغدار
 حضرت یوسف قادر و در طایفه ای که در بیابان
 صورتین طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 بیت یک کور و در طایفه حضرت یوسف قادر خان غازی و
 خواجه منصور از شی و طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 باریک کور و در طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 قایدین که در طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 حضرت قاسم در شی و طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 این طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 سن ای که در تورنت و قریه طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 این طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 توخت بود و در طایفه حضرت یوسف قادر و در طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای
 لشکر که در تورنت و قریه طایفه ای که در تورنت و قریه طایفه ای

تور و طایفه ای

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3

بشلائی یاکه قیاس بر لایه بی طرف قیاس کنجی نانی
 کوک که قیاس دعا قیاس بر شوکان دعا نانی اجابت
 بولدی بر سهامان لار دستقن بقیه برش کوک در دنا
 قون باقی نانی برشت ای می کوک در دنا بولدی لای اولی نانی برشت
 بولدی لار الله حضرت یوسف قادر فغان غازی حضرت
 آناه لار فغان لاریا رب ایردی لار دست هدیه و آناه
 ایردی سنی لوبوب توروب ایردی حضرت ام لار دنا
 لاری کوک ریکس لار دین ابی جان فغان کوک در دنا
 کر لار سیدین توغ غلام بیکوردی کوک در دنا برشت
 علم غلام بولدی نانی بیکوردی برشت سیدین
 حضرت یوسف قادر فغان غازی پیش باز با دنا
 کوک در دنا برشت لار دین توغ غلام لار دین
 بای غلام قیاس دنا لار دین غلام قیاس دنا لار

مسلوم لاری لشکر تمام سون لار دین کوک در دنا
 بر لاریب غلامی غلامی بیک غلامی بولدی و جید برشت
 مددی بولدی تمام بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 غلامی بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 حضرت ام لار دینک ابغ لار دین قیاس ای بولدی
 بر لار لار دینک بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 بولدی لاری بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 ایردک بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 لار دین بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 حضرت رسول اکرم بولدی بولدی بولدی بولدی
 بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 اوردین ای بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 آیین دین بولدی بولدی بولدی بولدی بولدی
 بولدی

[illegible][illegible]

آنحضرت لاری معبود بولدی الکی با جرم من لاری
توفیق برکای سنی و خدمت پر خدای تبارک
سن با آلا الهی و یا خیر الناس برکت

مالی ارحم الراحمین
نسب تمام
بوجه ملک
الموت
چشم

چنانکه کسب غافل زنی اوتیای غافل زنی
کله در رب شیدا و تو غافل زنی لاری قیده
او چو کنی آب آتش لاری او شکر حب حضرت
محمد ولی صوفی کنی خدمت خدا و تو غافل زنی
لاری محمد و صوفی غافل است قیده زنی کنی قوت
بوز انقیادش اوج ابروی حضرت غافل زنی
نیکو لاری کنی بلال و تو اب و چو کنی غافل زنی
خان عالم دین بار و لاری حیات امکان لاری
کلیب حضرت بزرگوار زنی غافل زنی غافل زنی
مهر خورشید کنی کلیب لاری غافل زنی غافل زنی
ایده لاری غافل زنی بر کله و دور لاری غافل زنی
ایده لاری غافل زنی بر کله و دور لاری غافل زنی
دین ترب ولایت تاتی لاری غافل زنی لاری
آنحضرت

2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3

دیب حضرت خاتم جان بخشیم قید یار مرغ و مرغ
 عرش قهر و از قیدی در سبک لای چیده و از قاید
 بهش لاری یوز لاری مصطف یوزیه قلای مجر
 صوفی جان تن بیکر و ملا حضرت خاتم زنده طرقت
 واکر و یار بر اختیار کز لاری بدین بهش ملا لای
 نغان ناله قید یار حضرت بزرگوار نیک عالمین
 بار خالاری بهر خلق و معلوم بودی الموعج کجیک
 شاه کله بند و آنا و بتیا خلق حلال و در دل یار
 انبیا و کرم بود که داو و ملا و معتدیب زیاده قید
 بونق نیک ناله و لاری سینه برادر که در که
 کلدی برگر حضرت خاتم نیک ماعمل لاری کوکبا
 سبب خوش بودی اخلا حضرت بزرگوار نیک
 جسد پاک لاری یوز یار و خاتم حضرت کالد یار

عرش کانی کیک تیاست قایم بودی تیا منقش
 خاتم نیک اناندری قلیب تو بر و قهر قید یار
 خاتم خلق نیک و یقی بر فاجر و قید یار دین کین
 نغان سرور یار کیم بزرگوار حضرت لاری نیک ملای
 کیم برین تقصیر ادر میر و ملا حضرت خاتم بر ملا نیک
 ادر نوم و کمدی صوفی دن دعا و قهر الیک لار
 و بر شکل و انچه بلب بوسه و قید یار بزم دعا
 بار و در میر و یار خاتم حضرت لاری راست قید
 و بر خلق بیزیر با قید یار رجال ادرش ن لاری
 بیکر و خدمت کار لاری بیکر یقی قلیب تلا تو
 و جبهه و کبریت بوربا سلیب رحیل نور و بر جبهه
 اوزر و سید تو کوب اوقوب ادر نور و یار
 آیت کلدی که قالی اناندری لاله و اناندری که جعفر

دیب

بولب توان او تو دیار دعا و کیم بقیه دیار مانی کین
 حضرت خواجم یار که ایاماندار بیگانه و آگاه
 بود نظر نیز یک نوبت خوی نیز زین دور و
 آب آتش بقدر طاقت و عزت خان بنیخ تمام
 اشرف لار خاص عامی جود و یاد آید چنان
 اندین دعا و کیم بقیه دیار او لوح یک یک
 بلبست مانی که ایاماندار مانی سیرین سیر
 نصحت بکر بنده نیز شریعت نباس تو و
 شریعت وین جهانک لار امر و رف مقدم
 فی سکر وین براتی و مانی سیرین سیر
 در شفقت تندی سیر مانی سیر و سیر
 وین سیر وین مانی مانی وین لار وین
 تمام خلق و جود کیم ی پر خلق نیک لار

آب ش قلیب بر دیار مانی که ایاماندار
 طریق وایانده شریعت لار وین وین
 تو فسان بن علی مکر و دیار مانی که ایاماندار
 توان قلیب او نور و دیار مانی که ایاماندار
 نفس حقیقه الیه وین وین وین وین
 کلمه ای مانی که ایاماندار وین وین
 کرب و دیار مانی که ایاماندار وین وین
 اجانب قلیب و دیار مانی که ایاماندار
 کیم ایاماندار وین وین وین وین
 الیب تور مانی که ایاماندار وین وین
 اول پر و دیار مانی که ایاماندار وین وین
 شریعت وین وین وین وین وین وین
 جمیت تمام کیم و دیار مانی که ایاماندار

اللب

بارانیکلی کجی یلدا دکناریب قوریلایا برصوبه دین منته
کنت لار سا با بولدی آخرا لار قوریلایا کجی غیب نیلایا بولدی
الفاظ دین کجی غیب قوریلایا کجی غیب اولتور دیکلایا بولدی
دور سنیه ایلار بولدی حوضت خواب لار دین بولدی حاضرت
آزادلیق بونا خاقا نده دست کار قوریلایا دهر قوریلایا
قلعیه کجی غیب غورلار دهر لایا دهر لایا کجی غیب
خانیک کجی غیب غور کجی بولیش لایا غورلار دهر لایا
ش بولیش قوریلایا دهر غورلار دهر لایا کجی غیب
بر دهر لایا کجی غیب غورلار دهر لایا کجی غیب
کجی غیب لایا خاقا، مال غورلار دهر لایا کجی غیب
قوریلایا کجی غیب غورلار دهر لایا کجی غیب
مختصرت غیب لایا کجی غیب غورلار دهر لایا کجی غیب
نهر سنیه لایا کجی غیب غورلار دهر لایا کجی غیب

برکت که کلدانیان حضرت بزرگوار کلبی کور کور داریان خاقانه
 ینکه جوره بسیار اجزا یکدگر کشی کلبی اولتوره بدوردار
 خواجه نکند لانیان شیب اطراف دین دوزنیا لکیتی
 حضرت خواجه عظیم قویله خواجه ایدار کرامتی کلم
 لار من شمعورده بر قصاب خیر ایتا دور من و لیل طار
 لوسلمان لار ایدیکدی بزرگوار خوجه بولور خیر منوردار
 دور دوزنیا قاسیمو یونق دین ایلار حضرت خواجه ایدار
 انشا الله سر کیم کلکای دیو بیله لور دین لار لانی کوردار
 تمام حرافه کلبی بواشته منقده بولور دینا حضرت خاتم
 اطالینب سوباشیده دار در رفدار داره عا کلم کلم
 سونیک لیمیرین عهد لانی سواد ک کلدانیان و خضا
 ینک معیری دین خلایقانی نیکه دوزنیا لار دینا
 بر تاسخیقین سوردان بولدی بوسونی خواجه کلم
 باران

اندین مل جلدر ملا حضرت خان کوندن شنب وقت نماز فر
 حضرت غلام خان ملا میرا دوقاب یا بار ملا حضرت غلام
 زر کار وفاقه ای که تلب میرا غنیس نماز و نوحیت
 قلیب آب شش قلیب بر لب اولتور ملا کنگلی ملا
 ش فر دوجور لایسی می جلد یا بدلا بهر برده نوز باب
 حضرت غلام اوالی علم قلیب قلیب شایب نزار
 ایت شیخ با دوس کس نویب وقف برین قلیب ملا
 حضرت غلام سیم قلیب ایلاقا غولت توکمل ملا در غز
 فایر او دوقدر اطاق نسیم قلیب کورد ملا خوش
 جوامر کایان حضرت غلام ایملای کیم شوم ملا وقف
 اشاک دیب ایملای کوکت غلای ادا ملا ملا بریز
 ملا باقا میر غلام باخیر املاده بود و ملا حضرت غلام
 ایملای کیم قلیب ساکت تا قیاسی سن دیب آکلا زب

مرد قلیب ناکح او دوقدر آخر الامور اولایا کنگلی
 بله تمام توغولارنی الیای کیم کسلی ناکح قلیب لار
 الیای کسلی تا قلیب قولملای او کسلی اسکی ادمتور دلا
 عبدالشید خان خوشحال بولوب اسکان دولتی بله
 کاشمیر کنگلی قلیب لار بویکمه توغولارنی الیای کسلی
 تا سنی لار ادم توغولارنی الیای کسلی کنگلی لار
 او قلیب الیای رفیق میر حضرت خان یا کنگلیان ملا
 حضرت غلام غلام کیم یا بوز کور اولوت بولور
 بله باساق ایملای خان عومده حضرت کسلی کسلی
 لاریه او کسلی اسم او کسلی لار نام بر فضلی قلی
 آسمه لاریب حضرت بوز کور ایملای یا کنگلی
 حضرت خان ادم توغولارنی الیای کسلی غلام کسلی
 میثا رفیق میثا منزل لار کسلی قلیب یا کنگلی
 اندین مل

[illegible]

رضعت بر آسمان ایکنی از وی ارجاع فیضه کا متوجه دلای
عزیز بود لکن از ارجاع انتقال رسیده ارجاع شش برج داشت
توجه فیضه بایر عدم اثر شد با غایت بزرگوشت خواهم هر چه
بولوب عاشق باریک بینی بکنان بچی کرمی بوی خنجر آفتاب
قدو خان غازی نیک مرزا لاریه کیر و لایه در صورتی که
اولاد و دیار حضرت خواست حضور علیه السلام و خدمت بلکه
و حضرت سلطان و بی بی زن و در کتب شیخ حسن بصری
و حضرت سلطان ستودنی خوانان غازی و حضرت شیخ محمد
بنکری و حضرت شیخ محمد بن ابی کبر و حضرت ابی سرجه و
و حضرت شیخ علیرضا بن ابی قریه و سید محمد تقی و سید علی
طاهر و ابی طاهر و سید محمد غازی و حضرت ابی طاهر
من آسمان باریک دور در شرف و دیار حضرت خواست سلطان
غازی و ابی طاهر که در شیخ حسن بصری و شیخ محمد بن ابی کبر

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3 4

لار کج کور شول منزل اولدورور چي شيراز کي شول
بولدور قيرغيز بولور کورور غافل چي عيالت چي
کلور چي کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور
چي کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور
بر بار کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور
حضرت خان چي شول بولور چي شول بولور چي شول
نوروز ان شکر بولور دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
حضرت ياب انين سولک بار بولور دلا دلا دلا دلا
شمس کلور بار دلا حضرت خان چي شول بولور چي شول
يان بولور دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
آلان ال مريد چي شول بولور دلا دلا دلا دلا دلا
حضرت خان چي شول بولور دلا دلا دلا دلا دلا دلا
بولور دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا

قورچي کور دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
باريت قيرغيزن قاضي قورچي قورچي قورچي قورچي
لار دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
اولوزان دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
نوروز کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور
الان ال مريد چي شول بولور دلا دلا دلا دلا دلا
لار دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
براس ايد دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
عبداللطيف کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور
يزريقه بار دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
سلفه چي شول بولور دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
اسير بولور دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا دلا
عبداللطيف کلور کلور کلور کلور کلور کلور کلور

لار

2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4

سوزن منزل قلبم ایام شک با چیدار کا ز کسوت
 که دلا رو کا ز شک بر جیون بت بر کوف التوق بار
 مونک شو طوفین کج بولس با آلا و دردن بی شک
 ادرست خیا منیر نام ساله کج ز می خرت و نام نور
 ای خیر از آطلا دمی خود و در جزا یک یو کج اجم و نا
 خواج محمد هر دوی در لار غیب بولدر لار صرت
 خواج ابرته می نا دنی نایغ طوب بنام کج کینی
 کا و نا غالی کثی ساله لار صرت خان سور دیا با بر کلا
 بونام خیا و جون کا و لار و لار در حیت ختم
 بو اذکان واقعنی میان قید لار و لار کا و لار
 بر جیون بت آدم جی بار انا یک التیلا کز فالتون با
 اجم بوزیر نکست خواتنی لب بند برود و تلار
 هزار و عارت قید لار بر کوف التون فی ساتب هزار

خان با شلاب جام شک ری میو بر حد شک توت طلف
 نامی فای قید لار بر ترسی بوسی کا فایج لار لایا
 تا کلا می نا درین بنی با نس لار سجد شک بر می
 یقوت بند اتی لار کا کلا سی بند یقوت تو لار و بوی
 تو کج کز فایج یقوت بند اتی لار یقوت تو لار و بوی
 کونی صرت خواج ابر ای لار می بر تو خیا کونی و نام
 بر تر در سب کج می امواع طبع کا مستعد بولدر و تلار
 تن لار می با لار می بر اتی یوه پید بولدر شک کینی نیم
 اوری بونام خیا دمی خواج قوم بوب یوه می لار دمی
 در سب لار می کا کج می جان سن کا و دمی کجی کا چان
 شک بو اذکان عارتنی نازا جون بوزا در سن و دیلار
 یوه و در حال دست امی کا کجی صرت خواج فر سلا
 قیدی ای می لار می لار محمد صرت سن شهر هر دویین

کوز

2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4

خاتمه غرضه قلمه پدیدار شد چنانکه در پیش
 قویله خان حضرت خواجه شریف قلیب ایلام
 بازرگانی را بدی ششم که با سابق او یک کریم
 فیو ساقی سب ایلام حضرت خواجه خان ایلام
 سیری قلیب قانغی سقوی عکله یار کردار کیم
 کنت را رسیدار شد تو خود در حضرت خواجه
 کیم خوب را کچان موندان قصب و اشکال
 دشت تک و سبک توشه یار خاجم یار کمال
 برنجی خانی یار یار یار خاجم خاله و بافتن لب
 بر دلا حضرت خاجم بوبره برجه دنا فقه نبیا
 قلمه یار حضرت خان سردار کیم از دوزخ
 پیر کار بوبره موندان یار دیدا حضرت خاجم
 بوبره سجد فقه سالاد درین سب ایلام

بیدار صحت قلمه کی کیم ای یک لاری شنبه بر کردار
 قول برب بر تو تاد درین یار و نیار که خواهم داشت
 بلوسن خواه که بلوسن تا امان بر تو قول بر سنانیک
 دنیا کلفتی حج بلانی سونخ بر کردار در دورت
 ایامس بر غافل بر ساقی خشی و در بیعت
 یک لاریم ایلام که کیم شکی نه تم قول بر ساقی
 قیاس قزاقی خاست کونی رسول ندان قزاق
 لاریب بومی قوبه و قصیر قوب لاریب
 قزاق راچی سلب کیم بر خلق قول لاریب بر و یار
 حضرت خاجم قول لاریب برجه نبی بر و یار
 محبت عظیم لاریب شوبوطه را کچان عکله
 خان شنبه بوبره بولدر یار حضرت خاجم کچان تک
 اچدر بر خاتمه یار قلمه یار لاریب تا این لب
 خاتمه

2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 3 4

عبدالرشید خان شل زمان آلائیب: جنی بیک لاری
 بیکهیب ترشلا بر بار کئی لا حضرت خواجہ خان
 نیا الیاب کھیب قصیر توید یار دقتی پشین بولای
 خواجہ خان دوا دلا زدن فارغ بولای توید
 ایو یار بعد از شرف خان سلام طلب کر بکله یار
 حضرت خواجہ ایو یار کیم ای خان کوروشا بیکهیب
 قول ادراتی لا دستان تنظیم طلب او جالاری تویت
 بر دلا حضرت خواجہ بیکهیب قول لاری یار خان بیکهیب
 او جالاری بیکهیب توید یار بر لاری بیکهیب
 سورت یار اول کون پوری بیکهیب خان بیکهیب
 حضرت خان خواجہ تویت نعم یار احوال لاری
 مددیم بیکهیب کردا کردا ایو یار بیکهیب
 حضرت عبدالرشید خان تمام اولی بیکهیب

بوزا دور لاری سورتالی ایو یار دلا دلا بیکهیب
 خواجہ ایو یار کیم جن بیکهیب ایو یار کیم جن بیکهیب
 بوزا کیم توید بوزا زدن زاندا بیکهیب
 ایوان کیم عرض بیکهیب من عالم توی بر دلا بیکهیب
 بر لفظ توی غلط بولوب ایوان شرب دین اکنک
 کور دلا بیکهیب از خان اوزب دور دلا بیکهیب
 تانسا دور دلا بیکهیب عرض بیکهیب شریک دلا دلا بیکهیب
 تورد شلاری کور بیکهیب آجیل بیکهیب بیکهیب
 حضرت خواجہ تورد بیکهیب کیم کور دلا خواجہ خان
 دیکهیب حضرت خواجہ کور بیکهیب ایوان توی لاری بیکهیب
 توی بیکهیب بیکهیب ایوان توی لاری بیکهیب
 اذ دلا بیکهیب توی بیکهیب دلا بیکهیب
 بیکهیب دلا بیکهیب توی بیکهیب دلا بیکهیب

عبدالرشید

فتیانه ای سیرت زیب در صفت در ملا حضرت خواجه ابوالفضل
قادر بیخبر با طلب بندگی صورت بیله دستار
سیرت زیب مجرب بودی بیله دست در فرستنی لا در کمال
کیم کردت اینجا دیکل جابه باریدار داندیشد باز
ایده حضرت خواهم بر بر تن تو زیب صلابت
فازن پیشان ادا نیاید از رونق حضرت خواجه کی در کمال
بقدر اهالی تهری برادر تو قرار بر انداختن است
بارب حضرت خواهم شک در ملا خواهم تر تایی می از کیم
تیب بدو در ملا حضرت خواهم شک خود ندانم
سحر بولوب اید که حضرت خواهم انداج طبع کاتون
بولوب او تو در ب اید که در کمال کیم در بولوب
بر غیر زیب خواهم کلام قبله لای را به کمال می
کلام خدیش نه خوب قدم صفا کلام در کیم در کمال

قلبیه توانی که در رب دعا فیکد لایزال شریف کو بهشتیخ
به طحق لایزال داری بیکر این رب تور دلا در تنگ
خبر دار بولای میره اوارا که کلامی در دعا و دعا بهشتی
دیب شوزان در حضرت خرم دعا تا مقدم بهشتی
خواهمی با سارک بادین قلب دعا که دین با بهشتی
نکه در کونان قلب با دین حضرت کائنات لایزال در علم و
سکینه مطهره و خرمه و خرمه
نیکی در دفعه در کار روان بولای داری که کند و میره و کائنات
لایزال تا فیکد یک سیکه حضرت خرمه و خرمه و کائنات
لایزال که کند حضرت رسول الصلیک و دفعه لایزال
نور و دعا حضرت بهشتی و خرمه و خرمه و کائنات
بر دعا و دعا که خرمه و خرمه و خرمه و کائنات
قلبیه سیکه بهشتی و خرمه و خرمه و کائنات

لا حکیم که هیچ بودی بر تو دهان اولیغ که هیچ عادت ندان
 نه از سرسختی و نه از نیک تو بد آیدین ریب تو را ندان
 هیچ از سرسختی عا بودی اولیغ که هیچ عادت ندان
 ای شریف که بر دهان از زمین وین که از زمین بود
 شریف و دکان و عاقبت خود دهان است و استیاب بهکس
 ویب آدا که در شرف و ان و شریف که نیک نیک است
 تو شریف و بود قید که بر دهان است و استیاب بهکس
 بود و عاقبت خود دهان است و استیاب بهکس
 شریف که نیک نیک است و ان و شریف که نیک نیک است
 به شرف و ان و شریف که نیک نیک است و استیاب بهکس
 تو بد و استیاب که نیک نیک است و استیاب بهکس
 بهکس که نیک نیک است و استیاب بهکس
 تو بد و استیاب که نیک نیک است و استیاب بهکس

آله و این حضرت خواجه که در دهان بود و این بر او که در دهان
 بود و این که در دهان بود و این که در دهان بود
 تا از زمین وین بر تو دهان اولیغ که هیچ عادت ندان
 طبع جالب بر تو دهان اولیغ که هیچ عادت ندان
 اوزی میل نیک و استیاب بهکس
 حکیم که در دهان بود و این که در دهان بود
 شریف و دکان و عاقبت خود دهان است و استیاب بهکس
 ای شریف که بر دهان از زمین وین که از زمین بود
 بود و عاقبت خود دهان است و استیاب بهکس
 شریف که نیک نیک است و ان و شریف که نیک نیک است
 به شرف و ان و شریف که نیک نیک است و استیاب بهکس
 تو بد و استیاب که نیک نیک است و استیاب بهکس
 بهکس که نیک نیک است و استیاب بهکس
 تو بد و استیاب که نیک نیک است و استیاب بهکس

لا حکیم

منظور و توتوسه ای در میان قرون کون بود و یک مایه بخت
 خواجه شیخ ششدر ای بیلا وقت داشت که در مری
 بر آواز کلمی کوچنده غدا بود و میگویم خبر آن را نیست
 و بخت خواجه خرم کور و کور و کور و کور و کور و کور
 خرم خواجه کور و کور و کور و کور و کور و کور
 و در حضرت خواجه خرمی ای کور و کور و کور و کور
 تمام شد و در تاسیس ایلا در قرون خواجه خرمی نیست
 حضرت خواجه نیک ایلا در تاسیس خرمی و کور
 به مال داری حضرت خرمی و خرمی و کور و کور و کور
 یا ز کور و کور و کور و کور و کور و کور و کور
 و در کور و کور و کور و کور و کور و کور و کور
 من باین خدایا بکدام تاسیس ایلام خرمی و کور
 ایلام و کور و کور و کور و کور و کور و کور

منیک کب حضرت ستم متق بوزخان غازی
 کده ایاد یاکدی ایامی شریف تو تکرار کنی و کفر
 بر یک کروز کنی یونیک دیو بلا حضرت کلات حق
 بوزخان غازی حضرت خواج کب قول لای تو توت
 آخه نیده درو یادی میاید کدی کدی کجایی
 حضرت خواج کب کز لای کجی کز کدی کدی کجایی
 بیدایا بر شید حضرت کس متق بوزخان غازی
 تو را دور لای حضرت پادشاه قولین بران کجی حضرت
 بر لایا میاید کدی لای میاید شریف شریف کدی کدی
 کز او ان ککجه توغ کجک توبیدایا کدی کدی لای
 بار کج شید بران کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی
 خواج کج کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی کجی

[illegible][illegible]

[illegible]

[illegible]

ای مای قلی مخلوق غافل که بیداری هیچ فایده‌ی بی‌یوق
ایدی منی بازنده، بنگه رتبه را بدینا رب و بخت را بلی
نمی‌داند بدین سر کشی کا تجا غای منی سخن خست، مگر بدید
کد با دود منی ریب بر دره تو نشه را راهیب بهشتان
یوینیک ریب که کد دران بولد تار تا کجور ان نوزمان
شهر بشهر یو ریب بندری صورت غمی لا بدید و کلام
سنگ بشی یو در کد دران از بی کیم کاکیر کورک بولوتلار
حضرت خواجه شیب هاید بر ایل قافا کلام کلام
کلب کیم کاکیر و دلا بر ایل قافا حضرت خواجه کورک دلا
کیم محجب قلندری شغفت و ریاضت کشته ده کجی تا کد
آقو کجی حاجت هجاست کاشنقون کوزد و زنجیر و چیل
روزه تلاوت کران بی قافا بنگه رتبه منی نالاری
بوله حضرت خواجه غم و رور و دعا کیم یو کور ایل کلام و قافا

جنگوں

ایده ای که منبر سبز عمر بر سر اقبال یارک با به
برخا زنی الیب کجب سبز و در ملا حضرت خواجه قاضی
باقی اکثر کرد ملا کبریا ای کجای با یکی کلب با نورب
توراد و خواجهم دریا قلیب ای ملا کجای با نجی کلب
موتی کلب کجا موتی کلب دی ملا یارک ای سر کلب
قوتوب باریب ای دید باقی خواجهم دی ملا کجای
قلب کم یارک ای منیر اک برانی یب با قلیب
نیز تو خ قلیب ای ملا کجای کلب ای ملا کجای
ایده ای کلب طوف غیا و نیز کلب ای ملا کجای
دی ملا شمولان خواجهم یب با یکی کلب یارک
دی ملا کلب کلب ای ملا کجای
بای خواجهم کلب ای ملا کجای
ایر کجای کلب ای ملا کجای
حضرت خواجهم غیا زین قلیب حضرت خواجهم ای ملا کجای

ای ماحضت شریف توقیل اولت و کز در در سیر ما را کدیر و
حضرت فرام بر پایه کرم ای ارفش عالم خوشنوازان را
حضرت لای غیر نکایه اعلان فرمود لب لبت برکت
سبکارت لعل هم غنی یاس کب یاسای برانی برانی
تورب ایوم ویدای حضرت ارفش ویدای کرمی طای
محمضت رفرت هست که سیر سیر ما یاسا کز در سیر
کز غروب ابروک شمشید خبر ای طای کز در سیر
سیر سیر سیر سیر کز در سیر ای طای کز در سیر
باز در در سیر سیر سیر سیر سیر سیر سیر
مجموعه در در سیر سیر سیر سیر سیر سیر
بازی سیر سیر سیر سیر سیر سیر سیر
ایس با شمشید سیر سیر سیر سیر سیر
حضرت ارفش سیر سیر سیر سیر سیر سیر

دیب فاشتر و کشکی روان بولوی لای حضرت خواجه شمس
کوه بکوه سیله قیبه کوه خوه که در ناز و زلفش هم بارایی
بر سرای عجبی خوش قیامه ای بر سر ای بهر دین
سردیای کوهی با با سلفه استوار بخزان غازی
موقله و قیای دیب سرای بند شد نشانی
مشهد که دان بولوی لای بارایی که نیاید بولوی
ایرانی و بای بادی سوره و لای که خیزت سلفه استوار
بخوان غازی پادشاهی که شربت لای قیای و سوره
بوی با شعله کباب شربت لای که در شربت قویب
یاموی انجمن فصل خیر و دود و دولت
الو و سوره و لای که خیزت سلفه استوار
پادشاهی و زلفش خیر و دود و دولت
ایده و شربت و دولت که در و لای حضرت پادشاهی و لای که

[illegible][illegible]

تا اوقات انی تربیت یابی پیر و بیب تو کو کلمہ نہ نہ کہ
کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کہ دیلا دارا رکھ دی کو نہ کو نہ کو نہ
آجینک دیب خاب کو نہ کو نہ ایچی لا کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ
بیان دارا نہ ایچی کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ
لا سار دی کیم ای تا محمد شریف بخت و شقت و
بیاضت تا زینک زینت بیگ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ
قیب سیرا کنی ایسا بکھ بیگ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ
بلار دیب تاب بار کلمہ کرکسان غبار بیک
غایب کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ کو نہ
بولار دیب بولف سوزند و دان بولد با لعل کلمہ کو نہ کو نہ
غنی لا کلب در دست شوکر دیو لاجور مالہ کو نہ کو نہ
کیم شفا نلایم ایچ قایم ای کی کلب لالہ کو نہ کو نہ
قوراد و فتح غیرہ باوغانی یوق خواجہ کو نہ کو نہ

فردی که در این عالم است و با الهی آتش آید و آن دین باشد باطنی
نور غیبی نور اودود سلام نماید بر الهی
بزرگوار و عظیم الدین و سرور الدین که باطنی عالمی شریف و عظیم
نیکو کرد و با آنکه آج و آنکه دهر حال ریاضت تا بیکدیگر
سواران نبیند و این را برانسان چون چاق و چوبند
فردی که در این عالم است و با الهی آتش آید و آن دین باشد باطنی
نور غیبی نور اودود سلام نماید بر الهی
بزرگوار و عظیم الدین و سرور الدین که باطنی عالمی شریف و عظیم
نیکو کرد و با آنکه آج و آنکه دهر حال ریاضت تا بیکدیگر
سواران نبیند و این را برانسان چون چاق و چوبند

2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 1 2 3 4

چ که در دست معنای باطن را بر میان قافایا در می یافتند
 سبب دین بود غرضش برین یک بود و بیادش را در می
 که بچکان ابدی سوختن را می بخند ز ساق او تنی
 نموزا بدی در دست و ده کجاش بودی بختی بختی
 اید با قدرت بر کنان و قوت ابیم
 طهارت قلبیه چیده و او شور و باطنی را در حال کلام
 بود لب عدل و شش با را می گویم آه دشتی بیاد و در دست
 خواهم به شلانی کنونی رب باطنی را که می بودت و بخت
 کنی با کنین دین و او شور و باطنی را که می بودت و بخت
 ای تا به شرف بویان حقیقت دین خواهم بود و او شور
 فی بالشتبانی باطنی بود و در دست حقیقتی را که می بودت و بخت
 ایکی بزرگوار تو را در دست بر لاری توانی شست از غداق
 منیب و در دست بر لاری آتی از غداق منیب و در دست

چو نه نشانی بر لب ای بار و در دست سواد می توانی
 کلام دینی خواهم بود و در دست که در دست با را در دست
 قافایا کنی بکبر که با اندر در دست که در دست
 بودی که بکبر که با اندر در دست که در دست
 بکبر که با اندر در دست که در دست
 بیان بکبر که با اندر در دست که در دست
 که در دست که با اندر در دست که در دست
 خواهم که بکبر که با اندر در دست که در دست
 چرا لب بر و با اندر در دست که در دست
 شایسته تو که لب اب و در دست که در دست
 سعاد و حال بکبر که با اندر در دست که در دست
 تحصیل قلب ای بار و در دست که در دست
 هم که در دست که با اندر در دست که در دست

فصل

در

وفاغ داریند آتش نیک بوی کویاری آنک را ملک دارالرب
و چه داریند کویاری که آتش کویاری بویاری بویاری
قبلت ایستایاری بویاری بویاری بویاری بویاری
او دارای اشتقاق برزنت آن کن بویاری بویاری بویاری
بر او قطعی بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
سودر قاطی بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
شاکا سبده بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
ایک بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
الدیاری بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
کویاری بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
ایک بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
دیب ایاری بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری
بطاری بویاری بویاری بویاری بویاری بویاری

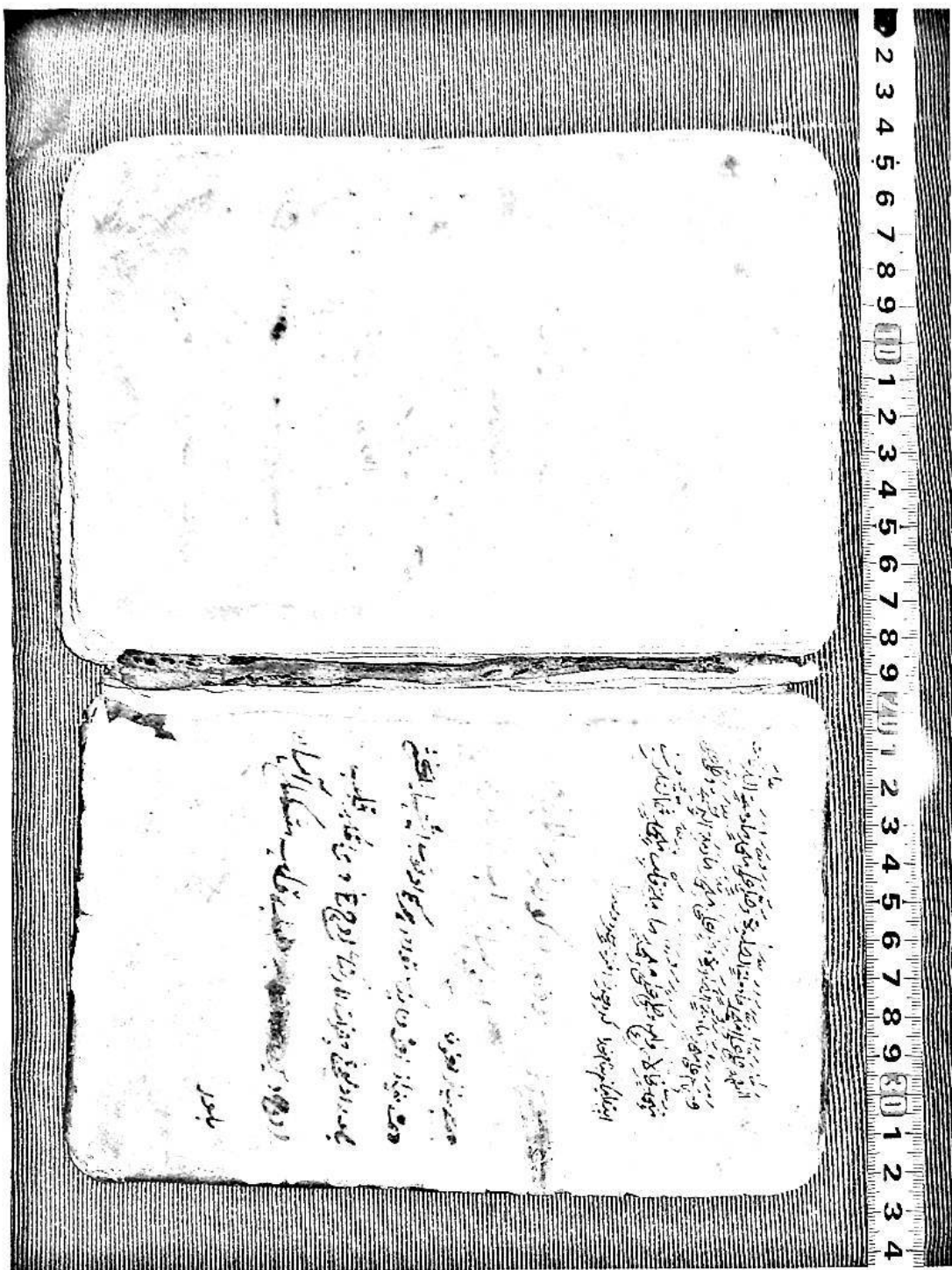
[illegible]

بالای دین بود و بایر ملاطفت دین پخته و
 اینان در دین و دنیا یک اندوختنی نهاده و انبیل
 بیت حضرت خواجهمیرزا بنیشت بر پشت حال و ای
 هیچ نشانه و قوت هیچ نشانی پیدا در دین نیست
 خواجهمیرزا قلندریا را با دربار سبب که بر ملاطفت
 حکیم ای که ای باد و در یک بخت نیز برده است
 یا یک سبب دیگر که باطنی نیز تر از آنکه ظاهر بود
 خواجهمیرزا را ای مرد دکان من او غریب است
 این علم خود در من بوشه و آتش نام تو هیچ
 کتی نه پیدا در دین کن کن هیچ بودی تا با بودت علاج
 خدای خالی غرض نیست و سبب که با تیب که بر دین
 سبب ای پادشاه مؤمن ای که سبب خود را که خود را که
 سبب بر یک او و یکا ایست و بای از یک سبب که یک

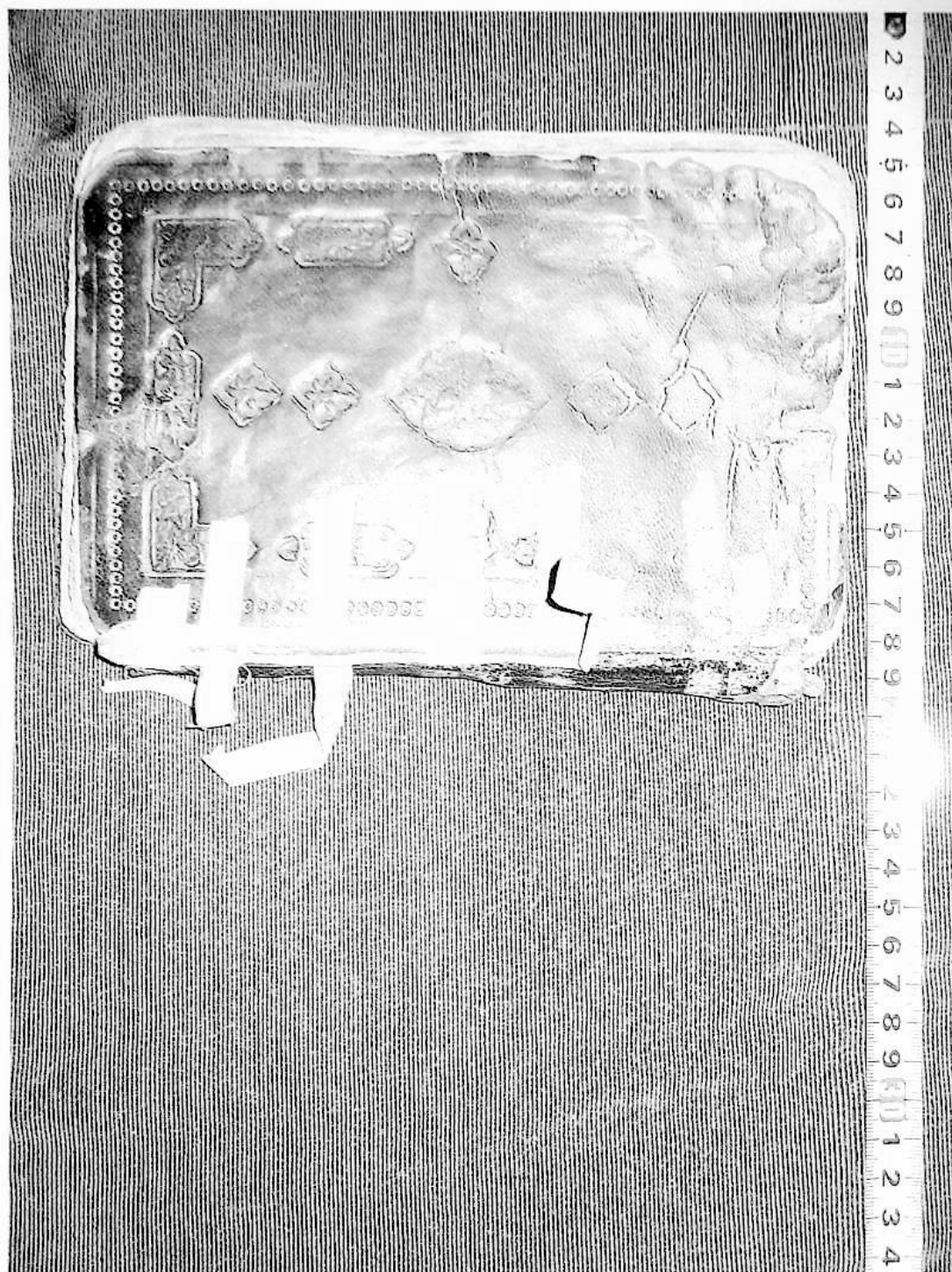
که خود را دلداری بشت بر ملاطمت ای فرزندانم
 شوی مرد دکان ای پادشاه را تلخ تنهایی سستی هر چه
 بول که خفا یک یاد و یاد بانی سستی بخت و شقت
 ریافت نمی از دوز که اختیاری سستی هر چه بخت
 علم پادشاهی ترک خفا سستی اراج مشایخ که سستی
 تر به تنهایی یاد و نیز یک هم و نه نیز یک شکسته
 دور مرد و یک تنهایی سستی و پادشاه و دوز که
 خواجهمیرزا بنی تا راج قلب پادشاه دلداری یک
 حتی لایه آب آتش خدای لایه آب لایه بر زده
 ترش راه ای سبب سبب طریکی روان بلندای واقعی که
 سبب که سستی لایه دلداری که کن کن بود و یک سبب
 غیر سبب اصل با دکان لایه سبب در لایه سبب
 خدای خدای خواجهمیرزا بولوب قلندری که خدایان
 بانی

[illegible]

و بسم الله الرحمن الرحيم
تذکره حضرت خواجہ محمد شریف قدس سرہ و احوال العزیز
اینست تذکرہ زبده العارفین و قدوة السالكین که از بزرگوار
و ثواب طلبان انقلاب بنده مژده الهی می خیزد که بجز
قدس سره اندر دوحه و نوزدهم پدید آمده و دیگر اندر شام
رسد که مقامات لا بد از خواندن بر هر کس که او را
حمید الهی را بناغ بان قلب دور کند که بر هر کار
بیشتر از این آلاء الهی و عالم فانی بدین صلوات
قلید دارد و از هم پیوسته آلاء و ولده الهی نیامده است
لاری ای شیخ تصحیر قدس ایام دارد و ولده الهی بزرگوار
فکست غیر و بار در تحت موت او تو دعا دارد و آلاء الهی
چرخ که بر یک شب این آیت سبب آلاء الهی می باشد

fol. 1b-2a

begin

影 印

Facsimile

факсимиле

فاكسيميل

イスラム文化研究第 87 集

新疆およびフェルガナのマザール文書(影印)第2集

アブリズ・オルホン、菅原純 編

2007 年 12 月 25 日

発行 東京外国語大学

アジア・アフリカ言語文化研究所

〒183-8534 東京都府中市朝日町 3-11-1

fax. 042-330-5610

email editcom@aa.tufs.ac.jp

印刷 三鈴印刷株式会社

〒101-0051 東京都千代田区神田神保町 2-32-1

phone 03-5276-0811 fax 03-5276-0812

©2007 ABLIZ ORXUN, SUGAWARA JUN

ISBN 978-4-87297-985-5

شىنجاڭ ۋە پەرغانىدا تېپىلغان مازار ھۆججەتلىرى (فاكسىمىل)

Синьцзян ва Фарғонада топилган
мозор ҳужжатлари
(Факсимиле)

تۈزگۈچىلەر:
ئابلىز ئورخۇن
سۇگاۋارا جۇن

توكيو چىت ئىللىرى ئۇنىۋېرسىتېتى
2007 ئاسىيا-ئافرىقا تىل-مەدەنىيىتى تەتقىقات ئىنستىتۇتى

Тоғууечилар:

АБЛИЗ ОРХУН
СУГАВАРА ЖУН

Токио чет тиллари университети,
Осиё-Африка тил-маданияти тадқиқот институти 2007